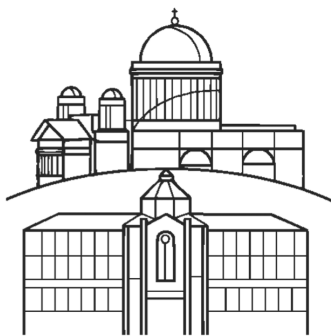

MAGYAR SION

ÚJ FOLYAM

VIII. (L.) ÉVFOLYAM
2. szám

ESZTERGOM – POZSONY (BRATISLAVA)

2014

Magyar Sion

••• ÚJ FOLYAM VIII. (L.)
2014/2.

EGYHÁZI TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

*„Inter persecutiones mundi et consolationes Dei
Peregrinando procurrit ecclesia.”*

(Szent Ágoston, De civitate Dei I. 18,51)

FŐVÉDNÖK

Erdő Péter bíboros, prímás, érsek

FELELŐS SZERKESZTŐ

Székely János püspök, az Esztergomi Hittudományi Főiskola rektora

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI

Kiss-Rigó László szeged-csanádi megyéspüspök

Ladocsi Gáspár ny. püspök

Beke Margit, az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Egyháztörténeti Bizottságának elnöke

Czékli Béla, a Főszékesegyházi Könyvtár ny. igazgatója

Esztó Péterné, az Esztergomi Hittudományi Főiskola könyvtárosa

Gaal Endre, az Esztergomi Hittudományi Főiskola tanára

Josef Hal'ko püspök, a Komenský Egyetem (Univerzita Komenského) docente

Hegedűs András, a Prímási Levéltár igazgatója

Herdics György apát, a Remény főszerkesztője

Käfer István, a Gál Ferenc Hittudományi Főiskola Hungaroszlavakológiai

Kutatócsoportjának vezetője, a Szent Adalbert Közép- és Kelet-Európa Kutatásokért

Alapítvány kuratóriumának elnöke

Kontsek Ildikó, a Keresztény Múzeum igazgatója

Németh László, a Szent István Ház igazgatója

Szakál László esperes, a Remény főszerkesztő-helyettese

Szelestei Nagy László, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem professzora

Török Csaba, az Esztergomi Hittudományi Főiskola oktatója

<http://www.szentadalbert.hu/magyarsion>

Megjelenik évente kétszer.

Kiadja a Szent Adalbert Képzési, Lelkiségi és Konferencia Központ

(2500 Esztergom, Szent István tér 10.) megbízásából

a Glória kiadó (Jilemnického 4, 90301 Senec, Szlovákia). IČO 00 678 066

ISSN 1337-2491

EV2491/08

Esztergom – Pozsony (Bratislava)

2014. december

TÖRDELÉS ÉS NYOMDAI MUNKÁK:

mondAt Kft. • www.mondat.hu

♦♦♦ KNAPP ÉVA

Ismeretlen nagyszombati áhítati nyomtatványok a XVII–XVIII. századból

Az 1800 előtti, úgynevezett régi magyarországi nyomtatványok számbavétele folyamatosnak tekinthető. Az újabb nyomtatványok feltárását elsősorban az elmúlt években egyre gyarapodó számú, szisztematikus irodalom-, könyv- és könyvtártörténeti alap kutatások eredményezték. Borsa Gedeon becslése a nemzeti nyomtatványkincs bővülésének távlatairól az újabban feltárt dokumentumok tükrében minden tekintetben helytállóan bizonyul, a korábban ismeretlen XVII–XVIII. századi nyomtatványok száma évről-évre gyarapszik.¹ E kiadványok legfontosabb őrzőhelyei – a nyilvános könyvtárak mellett – a nyilvános levéltárak.² Ugyanakkor nem szabad szem elől téveszteni a releváns nem nyilvános gyűjteményeket, mindenekelőtt a magángyűjteményeket.

Az utóbbi tényre irányította figyelmemet – többek között – két körülmény a budapesti Egyetemi Könyvtárban fellelhető, Pázmány Péter egykori pozsonyi magánkönyvtárából származó kötetek feltárása során. Az egyik az a végkövetkeztetés, hogy – a könyvek szétszóródása miatt – szinte bárholnan számíthatunk e különösen becses könyvtárból származó újabb kötetek további felbukkanására. Másrészt szinte kalandosnak mondható keresés végén sikerült „újra” fellelni egy magyarországi magángyűjteményben a pozsonyi Pázmány-magánkönyvtárból származó, 1987-ben regisztrált kötetet.³ Az utóbbi kötet (Abraham Bzovius, *Concionum dominicalium totius anni tom I–II*, Coloniae Agrippinae, A. Boetzerus, 1612) az időközben felszámolt nagybörzsönyi

¹ Vö. pl. BORSA Gedeon, *Magyarországi nyomdászattörténet XV–XVII. század*, in *Régi könyvek és kéziratok* (szerk. Pintér Márta; Budapest 1974) 85–96; új kiadása pl. *Bevezetés a régi magyar irodalom filológiájába* (szerk. Hargittay Emil; Universitas Könyvkiadó, Budapest 1996) 20–27.

² A legutóbb megjelent ilyen tartalmú dolgozat: KÁDÁR Zsófia, *Két ismeretlen társulati kisnyomtatvány a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltárából. Pótlás az RMNy-hez*, in *Magyar Könyvszemle* 129 (2013) 372–380.

³ LÁSZLÓ Mihály, *Pázmány Péter könyvtárának két kötete*, in *Magyar Könyvszemle* (1987) 221.

plébániai könyvtárból a váci Egyházmegyei Gyűjtemény „érintésével”,⁴ több, általam ismeretlen magánkézen „megfordulva” került mai őrzési helyére.⁵ A kötet keresésekor megnyílt előttem több féltve őrzött magángyűjtemény, s áttekinthettem néhány, a tudományos kutatás számára „anonim” magánkönyvtár anyagát – azt az ígéretet téve, hogy amire felfigyeltem, publikálhatom, de az őrzőhely és a tulajdonos megnevezése nélkül. Így lettem figyelmes több regisztrátlan régi magyarországi nyomtatványra, melyek közül bemutatásra kiválasztottam három nagyszombati áhítatirodalmi nyomtatványt.⁶

I. EGY XVII. SZÁZADI NAGYSZOMBATI NYOMTATVÁNY „EMLÉKEZETE” (1661)

Memoriale Pro Sancta Conversatione Jesu, Mariae, et Joseph a címe annak az egyleveles, recto és verso oldalán egyaránt nyomdadíszek felhasználásával bekeretezett, körülvágott imalapnak, mely egy, a XVII. században közkedvelt katolikus áhítati gyakorlatot örökít meg. A Szentcsalád (Jézus Krisztus, Szűz Mária és Szent József) tagjaival folytatott „szent társalgás”-ra (*sancta conversatio*) emlékeztető irat (*memoriale*) rectóján egy, a leírás szerint sokak által végzett imádkozási formula és annak gyakorlati „hasznossága” olvasható (1. kép). A versóra egy imádság (*oratio*) szövegét nyomtatták, melynek elmondása egyrészt elősegíti a korábban leírt áhítatgyakorlat Istentől való elfogadását, másrészt a megholtak lelkének gyors kiszabadulását a purgatóriumból. Végül – valószínűleg az áhítat közkedveltségének és elterjedtségének tanúsítására – feltüntették nem csupán a konkrét kiadás, hanem a szöveg-együttes korábbi kiadásainak megjelenési adatait is „*Impressum*” megjelöléssel. Eszerint ezt a bécsi 1679-ben megjelent nyomtatványt korábban Nagyszombatban (1661), Bécsben (1643) és első ízben 1638-ban Itáliában négy különböző városban (Nápoly, Catania, Messina és Palermo) jelentették meg (2. kép).

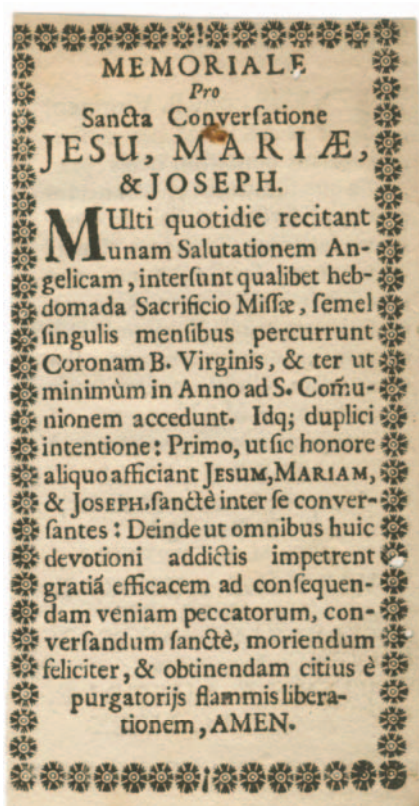
Ez az impresszum-együttes egy ma még példányból nem ismert nagyszombati nyomtatvány emlékét őrzi.⁷

⁴ A kötet több oldaláról sikertelenül próbálták meg eltávolítani a jól olvasható köriratú gyűjteményi pecsétet.

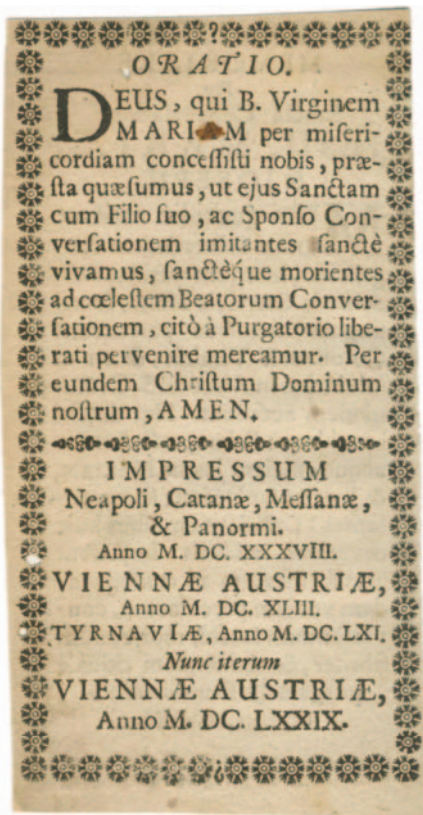
⁵ KNAPP ÉVA, *Pázmány Péter pozsonyi magánkönyvtárának kötetei a budapesti Egyetemi Könyvtárban, in Pázmány nyomában, tanulmányok Hargittay Emil tiszteletére* (Mondat Kft., Vác 2013) 283–303, itt: 285.

⁶ A nyomtatványok nem találhatók meg ZELLIGER Alajos, *Pantheon Tyrnaviense* (Tyrnaviae 1931) című kiadványát a magyar és a szlovák nemzeti bibliográfia újabb tételeivel és válogatott adalékaival bővítő új kiadásban: *Ave Tyrnavia! Opera impressa Tyrnaviae Typis Academicis, 1648–1777* (szerk. Stephanus Käfer–Esther Kovács; vyd. Trnavskej univerzity v Trnave – SAV, Budapestini-Strigonii-Tyrnaviae 2013).

⁷ Helye van a *Régi Magyarországi Nyomtatványok. IV. 1656–1670* (szerk. P. Vásárhelyi Judit; Akadémiai Kiadó – OSzK, Budapest 2012) című bibliográfiában.

1. KÉP. *MEMORIALE PRO SANCTA CONVERSATIONE JESU, MARIAE ET JOSEPH* (Impressum. Neapoli, Cataniae, Messanae et Panormi 1638 / Viennae Austriae 1643 / Tyrnaviae 1661 / Nunc iterum Viennae Austriae 1679) (1r)
Imalap, instrukcióval
a szent társalkodás áhítathoz

2. KÉP. *MEMORIALE PRO SANCTA CONVERSATIONE JESU, MARIAE ET JOSEPH* (Impressum. Neapoli, Cataniae, Messanae et Panormi 1638 / Viennae Austriae 1643 / Tyrnaviae 1661 / Nunc iterum Viennae Austriae 1679) (1v) Imalap, Oratio Istenhez a szent társalkodás áhítat elfogadásáért és a purgatóriumból való azonnali szabadulásáért – az egyleveles nyomtatvány verzője a korábbi kiadásokat is felsoroló impressummal

II. A NAGYSZOMBATI BIBLIOTHECA CATECHETICA KIADVÁNY-SOROZAT EGY ISMERETLEN DARABJA (1745 KÖRÜL)

A müncheni jezsuiták könyvkiadó alapítványa⁸ mintájára a nagyszombati jezsuita kollégiumban megszervezett Bibliotheca Catechetica⁹ által kiadott nyomtatványok közé tartozik az a kétleveles, erősen körülvagott kisnyomtatvány, melynek címe *Monita S. Angeli Custodis Pro servanda Puritate* (Tyrnaviae, ex Bibliotheca Catechetica). Hasonló címen két további, eltérő impresszumú nyomtatványt tart számon a könyvészeti irodalom. Az Országos Széchényi Könyvtár Kisnyomtatványtárában őrzött példány kolofonból és kronosztichonból származó impresszuma „Tyrnaviae, typis Universitatis, 1745”;¹⁰ a Szlovákiában számba vett másik kiadás unikum példánya nyomdahelyet, nyomdát és nyomtatási időt nem tartalmaz.¹¹

Az újonnan regisztrált nyomtatvány kolofonból származó, évszámot nem tartalmazó impresszuma („Tyrnaviae, ex Bibliotheca Catechetica”) eltér a már könyvészetileg feltárt két másik kiadásétól, ugyanis ez a kisnyomtatvány nem tartalmaz kronosztichont és kolofonja a nyomdahely mellett nem a nyomdát, hanem a kiadványsorozatot nevezi meg. Lehetőség szerinti datálása az 1745-ben nyomtatott kiadás figyelembevételével: 1745 körül (3. kép). Az új kiadás további sajátossága a cím fölötti nyomdai díszekből összeállított fejléc és az egyes figyelmeztetések (*monita*) kezdőbetűjének kiemelése félkövér, nagyméretű betűkkel, melyek egymás után olvasva kiadják az abc betűsorát ’A’-tól ’Z’-ig (4. kép). A tisztaság megőrzését célzó utolsó őrangyali figyelmeztetés után rövid, fohászra emlékeztető *oratio* olvasható, szintén az Őrangyalhoz.

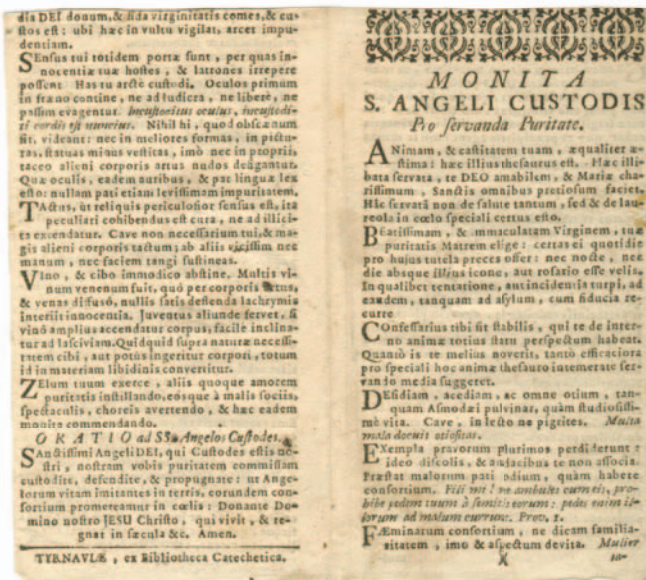
E három kiadás mellett, minden valószínűség szerint, előkerülhetnek még a *Monita S[ancti] Angeli Custodis Pro servanda Puritate* további kiadásai is, mivel ez és az ehhez hasonló tartalmú kiadványok alapvetően hozzátartoztak a jezsuita nevelés újkori eszköztárához.

⁸ BRÜCKNER, Wolfgang, *Zum Literaturangebot des Goldenen Almosens. Verifikations- und Beurteilungsprobleme*, in *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte* 47 (1984) 1/121–139.

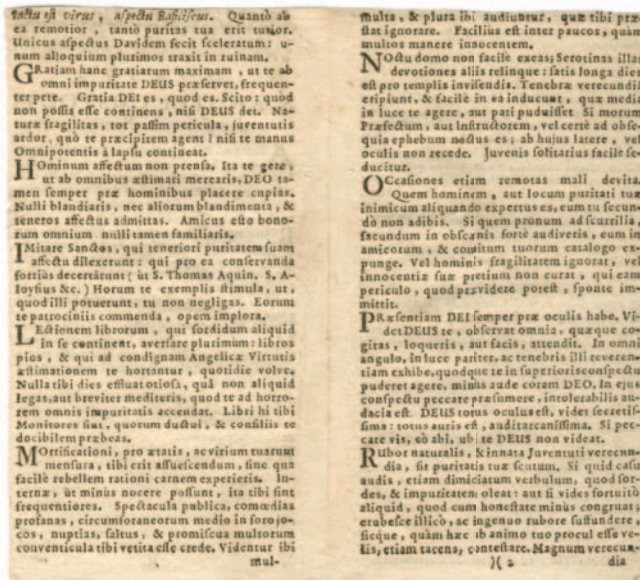
⁹ Hasonló könyvkiadó tevékenységet végzett katolikus hitvédelmi céllal a pozsonyi Szent Megváltóról elnevezett (Sanctus Salvator) jezsuita kollégiumban létrehozott Bibliotheca Polemico Catechetica (teljes neve: Bibliotheca Polemico Catechetica Societatis Jesu Posonii ad Sanctum Salvatorem).

¹⁰ *Magyarország bibliographiája 1712–1860. VII. Pótlások [...]* (OSzK, Budapest 1989) 341.

¹¹ *Bibliografia územne slovacikálnych tlačí 18. storičia I–VI* (red. Agáta Klimeková – Eva Augustínová – Janka Ondroušková; Martin 2008) [nr.] 6232; mindkét nyomtatványt lásd: *Ave Tyrnavia 1745/47–48*.

3. KÉP. *MONITA S[ANCTI] ANGELI CUSTODIS PRO SERVANDA PURITATE* (Tyrnaviæ, ex Bibliotheca Catechetica [1745k.]) (1r, 2v)
Az imalpap 1. oldala a címmel és a 4. oldal az impresszummal

4. KÉP. *MONITA S. ANGELI CUSTODIS PRO SERVANDA PURITATE* (Tyrnaviæ, ex Bibliotheca Catechetica [1745k.]) (1v, 2r) Az imalpap 2. és 3. oldala

III. KÍVÁNSÁG (KÉRELEM) AZ ANGYALI IFJÚHOZ, GONZÁGA SZENT ALAJOSHOZ (1758)

A harmadik eddig ismeretlen nagyszombati nyomtatványnak, egy kétleveles német nyelvű imalapnak nem találtam előzményét a könyvészeti irodalomban. A „Tyrnau, aus der Catech. Bibliot. S. J. A. 1758.” kolofonból származó impresszum szerint ez a nyomtatvány is beletartozik a nagyszombati jezsuita kolégiumban megszervezett Bibliotheca Catechetica alapítvány által kiadott sorozatba. Első oldalán egy, a nyomtatvány címévé emelhető *Angelicus Juvenis S. Aloysius Gonzaga Soc. Jesu [...]* feliratú rézmetszet látható (5. kép). A jobbra lent szignált („*JC Winkler, Sc.*”) rézmetszetet egy Magyarország számára is dolgozó bécsi művész, Johann Christoph Winkler¹² készítette. Az ábrázolás a szent helyi tiszteletben részesített kultusképéről készült, melyet a bécsi jezsuiták Domus Professusában őriztek. A metszet egy letakart, rózsafüzéres, nyitott könyvön felfordított koronás asztal sarkára könyöklő jezsuita öltözetű fiatal szentet örökít meg. A mellén keresztbe tett kézzel álló Szent Alajos a jobb kezében tartott feszületre és nyíló liliomra tekint. Azaz ez a derékkép az 1726. december 31-én szentté avatott ifjút attribútumaival együtt ábrázolja.

5. KÉP. *ANGELICUS JUVENIS S. ALOYSIUS GONZAGA SOC. JESU [...]*
(Tyrnau, aus der Catech. Bibliot. S. J. 1758) (1r, 2v)
Az imalap 1. oldala rézmetszettel és a 4. oldal az impresszummal

¹² PATAKY Dénes, *A magyar rézmetszés története a XVI. századtól 1850-ig* (Közoktatásügyi Kiadóvállalat, Budapest 1951) 36; vö. KNAPP ÉVA, *Officium Rákócianum, az I. Rákóczi Ferencről elnevezett imádságoskönyv története és nyomtatott kiadásai* (Borda Antikvárium, Budapest 2000).

A kép ovális barokk keretét öt puttó tartja, mindegyikük keze egy-egy, a szent tisztaságára utaló nyíló liliumot tart. A képet alulról tartó puttó kezében a liliumon kívül egy másik szimbólum is látható, egy lángoló szív (az Isten iránti szeretet jelképe). A képre metszett felirat a szent nevén kívül („*Angelicus Juvenis S. Aloysius Gonzaga Soc. Jesu*”) pontosan megnevezi a kultusz tárgy helyét („*Prout colitur in Domo professa S I. Vien.*”) is.

Ez az imalap egyrészt biztosította a bécsi kép ismeretének és tiszteletének magyarországi, nagyszombati terjesztését. Másrészt áhitati szövegeket tartalmaz, melyek elmondásával segítségért lehetett fordulni a szenthez (6. kép). Az első szöveg kívánságot, kérelmet fogalmaz meg, melynek célja, hogy a szent tartsa távol az imádkozótól a bűnös szenvedélyt (*Laster*), segítse őt az ártatlanság (*Unschuld*) megőrzésében, és tegye lehetővé a szent példájának követését. Ezt követi a szent litániája, végül egy imádság. Az áhitati szövegeket XII. Kelemen pápa teljesbúcsú-engedélye követi, a búcsú elnyerésének Szent Alajos tiszteletéhez kötött feltételeivel.

Ez a kiadvány is egyrészt hozzátartozott a jezsuita nevelés újkori eszköztárához, másrészt becses, unikum példája a XVIII. századi magyarországi Gonzága Alajos-tiszteletnek,¹³ valamint a bécsi kultusz tárgy hazai ismeretének.

6. KÉP. *ANGELICUS JUVENIS S. ALOYSIUS GONZAGA SOC. JESU* [...] (Tyrnau, aus der Catech. Bibliot. S. J. 1758) (1v, 2r)
Az imalap 2. és 3. oldala

¹³ A szent magyarországi kultuszára vonatkozó ismert adatokat lásd: BÁLINT Sándor, *Ünnepi kalendárium I* (Szent István Társulat, Budapest 1977) 458–460.

A SZENTEK KINCSESHÁZA

SZENTEK ÉS BOLDGOK IMÁI AZ ÉV MINDEN NAPJÁRA

A SZENTEK KINCSESHÁZA

Szentek és Boldogok imái az év minden napjára

Szélesre tárja a kétezer éves kereszténység lelki-szellemi kincsházának kapuját. Összegyűjti és naponként felvillantja a legnagyobb szentek és boldogok egy-egy csodálatos imáját az őskeresztény kortól napjainkig.

440 oldal, keménytáblás

Ára: 1700 Ft

Nemeskürty István BÚCSÚPILLANTÁS

A MAGYAR KIRÁLYSÁG ÉS KORMÁNYZÓJA 1920–1944

Amikor a Béctől függetlenné vált, megcsontított magyar állam talpra állt, a pusztaság létét is el kellett fogadtatnia a nagyvilággal. A két háború közötti negyedszázad kényszerpályákon vergődő Magyarországról alig tud valamit az 1945 után született olvasó. Elcsépelet közhelyek bukkannak fel időnként fasizmusról, fehérterrortól, hárommillió koldusról,

„úri bitangok” országaról...

De milyen volt valójában a Magyar Királyság, nemzeti múltunk egy darabja? Miként keveredtünk a háborúba? Elkerülhettük volna? Ki volt Horthy Miklós? Irányíthattuk volna másképp is sorsunkat? Erre kísérel meg tárgyilagosan válaszolni ez a *Búcsúpillantás*.

356 oldal, keménytáblás, Ára: 2950 Ft

RENDELÉS:

Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda

1364 Budapest, Pf. 277.

TELEFON: 318-6957 • FAX: 317-0974

www.szitkonyvek.hu

♦♦♦ BÁTHORY ORSOLYA

Batthyány József esztergomi érsek beiktatása Nagyszombatban (1776)*

Batthyány József hazai egyházi pályafutásának csúcsát 1776. január elsején érte el, amikor Mária Terézia királynő őt nevezte ki esztergomi érseknek, Magyarország primásának.¹ Minthogy III. Károly (1711–1740) a hercegi címet maradandóan az esztergomi érseki méltósághoz kötötte, Batthyány egyben a hercegprimási címet és rangot is viselte.² (Az érsek egyúttal Esztergom vármegye örökös főispánja is volt: Batthyányt 1776. augusztus 13-án iktatták be ebbe a méltóságába Esztergomban.)

Batthyány érseki kinevezése az év elejétől volt érvényes, a palliumot azonban több mint fél évvel később, Sarlós Boldogasszony ünnepén, Nagyszombatban vette át ünnepélyes szentmise keretében. Mindkét ceremónia, valamint az

* A szerző az MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport munkatársa.

¹ Batthyány József életrajzához ld. KOLLÁNYI Ferenc, *Esztergomi kanonokok 1100–1900* (Esztergom 1900) 362–365; MESZLÉNYI Antal, *A magyar hercegprimások arcképsorozata (1707–1945)* (Szent István Társulat, Budapest 1970) 122–146; VICZIÁN János, *Batthyány József*, in *Magyar Katolikus Lexikon* (I–XVI, főszerk. Diós István; Szent István Társulat, Budapest 1993–2013; továbbiakban: MKL) I, 661–662; CZÉKLI Béla, *Batthyány I. József*, in *Esztergomi érsekek, 1001–2003* (szerk. Beke Margit; Szent István Társulat, Budapest 2003) 347–354.

² A hercegprimási cím és rang a Német-római Birodalom joggyakorlatából vette eredetét. Az ezzel a titullussal felruházott főpap joghatóságának területén birodalmi hercegi jogokat gyakorolhatott. A hercegprimási titulus tehát nem egyházi, hanem politikai cím és rang volt. Magyarországon elsőként 1707-től Keresztély Ágost viselte, akit szász királyi hercegeként neveztek ki esztergomi érseknek (1707–1725). Az ő kérésére III. Károly király (1711–1740) 1714-ben a hercegi címet maradandóan hozzákötötte a primási ranghoz. Esterházy Imre érsekségétől (1725–1745) kezdve az esztergomi érsekek a hercegprimási címet 1947-ig viselték, amikor is a különböző címek és rangok eltörléséről szóló IV. törvény államilag szüntette meg a primási méltóság hercegprimási jellegét, míg a hercegi rang kánonjogi felszámolására az 1951. május 12-én a Sacra Congregatio Consistorialis által kiadott dekrétummal került sor. Ebben a határozatban XII. Pius pápa (1939–1958) az Egyház összes főpapját tiltotta a világi címek és rangok használatától, így a hercegprimási cím is megszűnt. Vö. ROSDY Pál, *Hercegprimás*, in MKL IV, 765–766. Az 1951. évi pápai tiltó határozat szövegét lásd: *Decretum de vitio civilium nobiliarium titulorum usu in episcoporum inscriptionibus et armis*, in *Acta Apostolicae Sedis* 43 (1951) 480.

azokat megelőző és az utánuk következő ünnepi események részletei egyrészt a Prímási Levéltárban található ún. *Historia domestica*³ „*Ordo solennis Ingressus et Installationis Suae Celsitudinis Primatialis tempore impositionis Pallii Archi-Episcopalis Tyrnaviae servatus*” címmel ellátott bejegyzéséből, másrészt a *Pressburger Zeitung* beszámolójából ismertek.

A *Historia domestica* 1776. június 9-i bejegyzése (8) szerint már jóval az érseki kinevezésről szóló pápai bulla és az azzal együtt küldött pallium megérkezése előtt Batthyány kitűzte a beiktatási ceremónia időpontjait. Július elsejére tervezte az érseki székhelyre, vagyis Nagyszombatba való ünnepélyes bevonulást, másodikára pedig magát a beiktatási szertartást. Ezen dátumokról még a pápai bulla átvétele előtt tájékoztatta a megyéspüspököket. A szentszéki megerősítés kézhezvétele után pedig az összes káptalant, a „Magyar és Horvát Királyság valamennyi vármegyéjét” csakúgy, mint az összes fennhatósága alá tartozó előljárót és apátot értesítette a beiktatás időpontjáról.

A június 12-i bejegyzés (9) arról számol be, hogy az érsek gumpendorfi⁴ házában Richvaldszky György érseki helynökkel és Boronkay Imre érseki uradalmi prefektussal, valamint oldalkanonokjával, Szerdahelyi Gáborral tárgyalta a beiktatására érkező vendégek fogadásáról. Saját bevonulása mellett Migazzi bíborosét is megtervezte. Migazzit jelölte ki ugyanis a Szentszék, hogy apostoli megbízottként átadja az érseki palliumot.

Batthyány a ceremónia előkészítésére Nagyszombatba küldte az oldalkanonok Szerdahelyi Gábort, aki június 25-én Pozsonyba visszatérve a következő észrevételekről számolt be az érseknek.⁵ A Nagyszombatban székelő esztergomi káptalan kérte, hogy a városba való szabályos, vagyis a Batthyány által kidolgozott ordo szerinti bevonulás előkészületeinek befejezése érdekében délután öt órára tegyék magát az eseményt. Ebbe Batthyány bele is egyezett.

³ *Historia Domestica seu Diarium Actorum domesticorum prout et Visitationis Canonicae Card. Primatis a Batthyán per diversos capellanos aulicos conscripta ab 1776 usque 1782*, Prímási Levéltár, Batthyány József érsek iratai, *Protocollum Actorum intraneorum*, I, 1776–1785, nr. 935, 11–26. A kéziratra a továbbiakban zárójeles oldalszám formájában hivatkozom. – A nagyszombati érseki beiktatásról szóló tudósítás: *Pressburger Zeitung* (1776. július 6.) 5–8.

⁴ Gumpendorf Bécs VI. (Mariahilf) kerületének nyugati része.

⁵ A *Historia domesticába* vélhetően utólag beillesztett, és ezért számozatlan lapokon szerepel a bejegyzés. „*Ante Magistratum Nobilium non potest, et prout Barkocziano tempore fuit.*”

⁷ Fába Simon (1731–1801) 1751-ben bölcsészettől magiszteri fokozatot szerzett. 1754. július 22-én Révay Antal segédpüspök szertartója lett; azután szentszéki jegyző, majd érseki irodaigazgató. 1763-tól esztergomi kanonok, 1770-től kői prépost, honti főesperes. 1777-ben szentgyörgymezei prépost, székesegyházi főesperes, 1783-tól olvasó-, 1787-ben éneklókanonok lett. 1791-ben nyert nemességet Fába Ádámmal és Györggyel egyetemben. Vö. KOLLÁNYI 375–376; NAGY Iván, *Magyarország*

A másik, a beiktatást követő hódolati kézcsókra (*homagium*) vonatkozó kérés a nagyszombati városvezetéstől érkezett. A városatyák ugyanis azt szeretnék volna, ha a leendő érsek a korábbi években kialakult hagyományt mintegy saját illetékességébe helyezve („*priorum annorum exempla allegans, velut in propria Jurisdictione posita*”) a városi magisztrátusnak sorban a prédiális nemesek előtt nyújtaná kezét a kézcsókra. Szerdahelyi véleménye ezzel kapcsolatban az volt, hogy az érseki nemesi székek nádorai és tisztségviselői, minthogy „*in persona*” nemesként járulnak homágiumra az érsek elé, elsőbbséget élveznek a városi polgárokkal szemben. Ezen túlmenően az oldalkanonok ismertette a frissen beiktatott érsek elé járulás rendjét is, eszerint elsőként a káptalan tagjai, másodikként az arra érdemesebb plébánosok („*digniores parochi*”), harmadik helyen a szerzetesi előljárók, negyedikként pedig az említett prédiális nemesek következnenek, és csak ötödikként járulhatna hódolati kézcsókra a nagyszombati városi magisztrátus. Ha eleget tennének a városi tanács óhajának, a világiak megbontanák azt a rendet, amely alapján a klérus – mint a királyság első kara („*Clerus primum statum in Regno efficiens*”) – az érsek elé járul. Batthyány a Szerdahelyi véleményével egybehangzó döntést hozott: az egyházi nemeseket nem előzhetik meg a polgárok, még ha ez Barkóczy idejében így is történt.⁶

A beiktatási szertartással kapcsolatos kérése volt Fába Simon esztergomi kanonok, honti főesperesnek is: azt szerette volna, ha a szertartás végén unokaöccse, Fába Simon káptalani jegyző olvasná fel a pápai bullákat.⁷ Fába Simon unokaöccse számára annak tisztségéhez méltó díszes és drága ruhákat készíttetett, így úgy gondolta, rokona impozáns megjelenésével tovább emelhetné a ceremónia fényét. Mivel azonban a bullák felolvasásának rendje már elkészült, Batthyány azt a köztes megoldást találta ki, hogy a fiatalabb Fába kihirdetheti a bullákat, de csak azokat, amelyeket a Szentszék a klérushoz és a hívekhez címzett.

családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal IV (Pest 1858) 105; SZINYEI József, *Magyar írók élete és munkái* (I–XIV, Budapest 1891–1914) III, 2–3. Fába Simon több költeményt és beszédet is írt Batthyány József tiszteletére. Verseit Tertina Mihály (1799), majd bátyja Fába István (1804) adta ki. Poétikai munkásságáról legújabban lásd: TÓTH Sándor Attila, *A deákos nemesi életforma és a neolatin verskultusz* (Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja 2007) 188–198. – A szóban forgó unokaöccs, Fába Mátyás nevét egyfelől Vályi András őrizte meg országleírásának Fába Simon szülőfalujáról, Szlopnáról (Szolopna, Slopna) szóló részében, ahol is a Fába Simon által építtetett templom sekrestyéjében olvasható feliratot idézi. Eszerint „*Mathias Faba fungitur munere Notarii Venerabilis Archi Capituli Strigoniensis.*” Vö. VÁLYI András, *Magyar Országának leírása* (Buda 1799) III, 420–422. Fába Mátyás neve a hazai kódexirodalommal foglalkozók előtt sem ismeretlen: ő volt az, aki a nagyszombati klarisszától, a rend 1782. évi feloszlásakor egy részleges bibliafordítást tartalmazó kódexet kapott, a későbbi Jordánszky-kódexet (Fába 1820-ban ajándékozta a könyvet Jordánszky Eleknek). Vö. CSONTOSI János, *A Jordánszky-codex győri töredéke*, in *Magyar Könyvszemle* (1880) 139.

Mínt hogy Batthyány érseki minőségében akkor készült először hivatalosan belépni a reá bízott egyházmegyébe, az esemény szertartásrendjét a római liturgia egyik szertartáskönyve, a *Caeremoniale episcoporum* szabályozta.⁸ A *Pontificale Romanum* kiegészítő részeként VIII. Kelemen pápa által 1600-ban jóváhagyott és előírt *Caeremoniale episcoporum*nak a *De primo accessu episcopi seu archiepiscopi ad suam diocesim vel provinciam* című fejezete alapján kellett a szervezőknek eljárniuk. A szervezők kiléte, legalábbis a tiszttségük, egyértelműen szerepel a püspöki ceremoniálé említett fejezetében: a leendő püspököknek vagy érseknek a helynököt, a káptalant és a városi tanácsot kellett kellő időben értesítenie érkezésének kitűzött napjáról, hogy a város méltóképpen felkészülhessen az egyházfő fogadására.⁹ Batthyánynak jelen esetben a Nagyszombatban székelő általános helyettesét, a *vicarius generalist* (azaz az „általános helynököt,” aki általában azonos volt a nagyszombati vikáriussal), név szerint Richvaldszky Györgyöt,¹⁰ a nagyszombati városi magisztrátust és a főkáptalant kellett értesítenie.

A Szentszék az érseki pallium átadására Migazzi Kristóf Antal bécsi érseket és váci püspököt jelölte ki. Migazzi 1776. július 1-jén fél tizenkettő körül érkezett Pozsonyból Nagyszombatba. A *Pressburger Zeitung* július 6-án megjelent számának beszámolója szerint a bécsi érseket unokaöccse, Franz Christoph Migazzi (1752–1827) olmützi és passauai kanonok, valamint a bécsi nagyprépost is elkísérte az útra.¹¹

A hatfogatú hintón utazó kardinális és kísérete kilenc órakor érte el a Nagyszombattól nem messze fekvő Gerencsér települést; az utazókat az esztergomi

⁸ Vö. VÁRNAGY Antal, *Liturgika: Szertartástan – Az Egyház nyilvános istentisztelete* (Lámpás, Abaliget 1995) 357.

⁹ „Cum autem erit unius diei, vel bidui spatio propinquus propriae civitatis, significabit Vicario suo, et canonicis, ac Capitulo, necnon Magistratui, et Officialibus civitatis, diem et horam sui ingressus, ut possint omnes praeparare, ut ei obviam eant, eumque debito honore prosequantur.” *Caeremoniale episcoporum sanctissimi domini nostri Benedicti papae XIV. jussu editum et auctum* (Venetiis 1758) 4.

¹⁰ Richvaldszky György (1723–1779) pályafutását Barkóczy Ferenc egri püspök titkáráként kezdte. Barkóczy nevezte ki 1754-ben egri kanonokká is, majd esztergomi érseksége idején, 1762-ben esztergomi kanonokká tette. 1763-tól szentgyörgymezei prépost és főszékesegyházi főesperes, később tenagrei felszentelt püspök. 1776-ban ör-, 1777-ben olvasókanonok volt. Richvaldszky 1764-ben írt egy röpiratot, amelyben Kollár Ádám *De originibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae* című művét bírálta. Noha a pamfletet csak kéziratban terjesztették (20 évvel később Bécsben jelent meg a nyomtatott változat *Vexatio dat intellectum* címmel), Mária Terézia utasítására a pozsonyi piacon nyilvánosan elégették a példányait. A Kamara akkoriban nem tudta kinyomozni a szerző kilétét. Vö. KOLLÁNYI 375; BALLAGI Géza, *A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig* (Budapest 1888) 81–88. Szinnyei szerint többen úgy vélik, hogy Szaicz Leó írta a röpiratot: SZINNYEI XI, 971–972.

káptalan tagjaiból szervezett küldöttség fogadta. A vajkai érseki nemesekből álló fegyveres alakulat lóháton csatlakozott a menethez. A nagyszombati városkapuhoz érkező küldöttség elé a teljes városi magisztrátus kivonult, és magyar, valamint német nyelven köszöntötték az érkezőket. A bíboros és kísérete az Alsó kapun keresztül léphetett be a városba, és vélhetőleg végighaladt a *Platea Magna inferioron*, vagyis az Alsó Nagy utcán. A két nagyobb városkaput, a déli Alsó és az északi Felső kaput összekötő Nagy utca Nagyszombat főutcája volt,¹² amely nagyjából a felénél szélesedett ki a Piac térre (más néven Szentháromság térére) vagy korabeli latin nevén a *Forum*ra. Itt állt a Várostorony és a Szentháromság-szobor is. A Nagy utcát szélessége és – Szabó Péter szavaival élve – „reprezentatív egyenese” tette kézenfekvő áthaladási útvonalra az ünnepi felvonulások, körmenetek számára.¹³ Migazzi hatfogatú hintóját egy másik, a kanonokokat szállító hatos fogat vezette fel. A hintókat mindkét oldalról fegyveres polgárok kísérték gyalogosan harangzúgás, valamint mozsár- és ágyúlövések közepette egészen Keglevich Zsigmond¹⁴ nagyprépost, makáriai választott püspök házáig, ahol Migazzi bíborost elszállásolták. Keglevich háza előtt már kisebb, egyháziakból álló tömeg várta az illusztris vendéget: lelkészek, esztergomi és más városból való kanonokok, apátok és prépostok a méltóságuknak megfelelő öltözékben. A megyés- és választott püspökök a bejárat előtti lépcsőn fogadták a bíborost, akit Keglevich prépost azonmód ebédre látott vendégül. A *Pressburger Zeitung* azt is megírta, hogy Keglevich prépost fentebb említett háza a Domherrn Gassén, vagyis a Káptalan utcában állt.¹⁵ Migazziék csoportja tehát az Alsó

¹¹ A *Pressburger Zeitung*ban (1776. július 6., 5) említett „Wienerischer Groß-Probst Graf von Arz” vélhetőleg Edmund Maria von Arz und Vassek gróf (1739–1805) bécsi kanonok, címzetes tejai püspök volt. Vö. MEGERLE von MÜHLFELD, Johann Georg, *Memorabilien des österreichischen Kaiserstaates: oder Taschenbuch zur Rückerinnerung an die merkwürdigsten vaterländischen Ereignisse seit dem Regierungs-Antritte [...] Franz des Ersten II* (Sollinger, Wien 1827) 234.

¹² Korabinszky is mint Breite-, illetve Große Gassét említi, hozzátéve, hogy Pozsonyi utcának (Preßburgergasse) is nevezik. KORABINSZKY János Mátyás, *Geographisch-historisches und Produkten-Lexikon von Ungarn [...] (Weber–Korabinszky, Preßburg 1786) 765.*

¹³ SZABÓ Péter, *A végtisztesség* (Magvető, Budapest 1989) 42.

¹⁴ Gróf Buzini Keglevich Zsigmond (1732–1805). 1759-ben pozsonyi, majd 1760-tól esztergomi kanonok és rátóti prépost. Az esztergomi káptalanban 1762-től szentistvánvári prépost, 1776-tól pedig nagyprépost. A makáriai választott püspöki címet 1764-től viselte. Vö. KOLLÁNYI 372–373.

¹⁵ A 18. században használatos nevei még az utcának: Platea superior, Felső piac, Theatrum superior, Platea Canonialis. Vö. GRANASZTÓI György, *A barokk győzelme Nagyszombatban* (Akadémiai, Budapest 2004) 15; BOTT'ANKOVÁ, Maria, *Adalékok a 16. századi Nagyszombat helyrajzához, in Történelmi Szemle* (1981) 265. A Kapitlgasse elnevezést olvassuk Korabinszky János Mátyásnál. KORABINSZKY 765.

kaputól egészen a város nyugati részéig, az egyházi centrumig vonult. Az önmagukban is impozáns látványt nyújtó hatos fogatú hintók és a mellettük vonuló polgárok alkotta menet így a mondhatni szokásos, reprezentációs szempontból jelentős útvonalat járta be, amelyet más ünnepélyes alkalmakkor is szokás volt megtenni.¹⁶ Ez az útvonal a következő volt: a már említett Nagy utcán haladt a Piac térig, ahol a várostorony előtt jobbra fordulva végighaladt a Sarkantyú (Sziget) utcán,¹⁷ illetve annak a folytatásán, a Szeminárium utcán, amely a Szent Miklós plébániatemplomot körülvevő térbe torkollott, és amely lényegében a már említett Káptalan utca kiszélesedése volt. A *Pressburger Zeitung* beszámolója szerint itt a Nagyszombatban állomásozó „toszkan lovas-ság”¹⁸ katonái, valamint a helyi és a tallói árvaház¹⁹ növendékei egyenruhába öltözve várták Migazziékat, és török muzsikával köszöntötték őket.

Ugyanezen a napon Batthyány érsek délután három óra körül indult el Magyarbélben lévő nyári rezidenciájából²⁰ nyitott kocsiban, a püspöki rubrikáskönyv rendelkezése szerint *cappa majort* (vagy *cappa magnát*) viselve.²¹ Mellette Szerdahelyi Gábor²² oldalkanonok utazott. A hintó jöttét a falvakban harangozással fogadták, az út mellett a helyi plébánosok karingben és stólában, pacificaléval a kezükben várták Batthyányt. A papok mellett természetesen a hívek is megjelentek. A Nagyszombattól gyalog másfél órányira lévő Cífer

¹⁶ Csaknem ugyanezt az útvonalat járta be a vizekényi csatában elesett négy Esterházy temetési menete is 1652. november 26-án, azzal a különbséggel, hogy a gyász kíséret végcélja akkor a Keresztelő Szent János-templom volt, vagyis a halottas menet akkor a Sziget utcából balra fordult a Szent János utcába. Vö. SZABÓ 42.

¹⁷ Nagyszombat egyetlen központi szerepet betöltő keresztutcája a Sarkantyú (Sziget) utca volt, mint-hogy a többi utca mind észak-déli irányt követett. Vö. GRANASZTÓI 18; BOTT'ANKOVÁ 265; SZABÓ 42.

¹⁸ „[...] in der Großen Domherrn Gaße aufwärts eine Compagnie des in Tyrnau liegenden Toskanischen Kavallerie Regiments abwärts aber ein Schaar Tyrnauer Waisen Kinder mit der Türkischen Musik der Taloscher Stiftskinder beyde in Uniform paradirten, und die Feyerlichkeit mit klingenden Spielen verschönerten.” *Pressburger Zeitung* (1776. július 6.) 5. – A „Toskanischen Kavallerie Regiments” a Lipót toszkánai nagyhercegről (a későbbi II. Lipótról) elnevezett ezred, melyet 1775-ben szerveztek át vértés alakulatból dragonyóssá. Az ezredtörzs 1778-ig Pozsony-Szentgyörgyben állomásozott, Nagyszombatban volt elszállásolva viszont az a lovasszázad (escadron), melynek a kapitánya („erster Rittmeister”) Barcsay Ábrahám volt. Vö. GÁLOS Rezső, *Adatok Barcsay Ábrahám életrajzához*, in *Irodalomtörténeti közlemények* (1935) 297. Az ezredparancsnok Christophe Plainville tizenkét tisztjével együtt részt vett az érseki beiktatási ceremónián. Vö. *Historia domestica* 29; WREDE, Alphons von – SEMEK, Anton, *Geschichte der K. und K. Wehrmacht III/2* (Seidel, Wien 1901) 682.

¹⁹ A Magyar Királyság első állami árvaháza Tallóson volt. A „királyi árvaház” alapítólevelét Mária Terézia adta ki 1763-ban Bécsben, miután Esterházy Ferenc főkancellár a kastélyát a hozzátartozó épületekkel örökös alapítványaként felajánlotta erre a célra száz gyermek javára. CSÁSZTVAY Tünde – GAZDA István – SISA József – UJVÁRY Gábor (szerk.), *Nemzeti évfordulóink 2013* (Balassi Intézet, Budapest 2013) 64.

határában a Miksa Ferenc főhercegről elnevezett lovassági ezred parancsnoka (*Oberstlieutenant*-ja), Franz Fachner von Trauenstein tisztjeivel együtt várta az érsek érkezését.²³ Miután röviden üdvözölték Batthyányt és kíséretét, a katonák körülvették a hintót, és így vonultak egészen Gerencsér településig. Itt várakozott az esztergomi káptalan küldöttsége, és a magyar főurak egy csoportja hatfogatú hintókban, továbbá itt szegődtek a menet mellé a vajkai, az érsekléli²⁴ és a verebélyi érseki nemesi székek csapatai, melyek az út további részében a hercegrímás hintóját megelőzve haladtak. Nagyszombatnál a város bandériuma várta a menet jöttét. Ágyúlövessel jelezték, hogy a primás és kísérete elérte a település határát, itt Málík Mihály városkapitány köszöntötte az érseket latin nyelvű beszéddel, melynek egy nyomtatott példányát át is nyújtotta Batthyánynak.²⁵

Innen sorrendben elsőként az egy magyar és egy német egységből álló városi bandérium haladt tovább, ezután következtek a vajkai és érsekléli nemesi székek csapatai, őket követte az érseki hintó, amelynek két oldalán négy főnemesi ifjú, előtte középen pedig az érsek két díszruhás huszárja lovagolt. Az érseki hintó mögött jöttek az udvari tisztok és további két huszár. A menetet a verebélyi csapat zárta, melynek élén Tolvay Ferenc gróf haladt atyjának, az érseki nemesi szék nádorának helyetteseként.²⁶

²⁰ *Historia domestica* 11; *Pressburger Zeitung* (1776. július 6.) 5. Magyarbél (ma: Veľký Biel) kb. 26 km-re van Nagyszombattól. Batthyány Józsefnek itt volt nyári kastélya, melyet Csáky Imre bíboros, kalocsai érsek építtetett 1727-ben. Vö. VÁLYI II, 159–160.

²¹ „Episcopus [...] in aliquo sacello, seu honesto et convenienti loco [...] induet cappam pontificalem [...]”. Vö. *Caeremoniale episcoporum* 4. A magyarbéli kastély kápolnája éppen megfelelt a Püspöki Szertartáskönyv előírásának a cappa magna felöltéséhez.

²² Nyitraszerdahelyi Szerdahelyi Gábor (1742–1813). 1771 és 1780 között esztergomi kanonok, Batthyány József 1776-ban nevezte ki oldalkanonokká. Vö. KOLLÁNYI 381–382.

²³ Vö. WREDE, Alphons von – SEMEK, Anton, *Geschichte der K. und K. Wehrmacht* I (Seidel, Wien 1898) 175. – Fachner ezredes és hat tiszte szerepel a *Historia domestica* (29) által ábécérendben felsorolt vendéglistán: „Dominus Fachner Colonellus Regiminis Archi-Ducis Maximiliani cum dominis Officialibus sex.”

²⁴ A *Pressburger Zeitung* (1776. július 6., 5) beszámolója említi, hogy az érsekléli egyházi nemesek csoportja is csatlakozott a menethez.

²⁵ *Oratio celsissimo, ac reverendissimo, [...] Iosepho e comitibus a Batthyán, [...] occasione solennis introductionis eiusdem in liberam regiamque civitatem Tirnaviensem anno MDCCLXXVI. Kalendis Iulii. in limitibus territorii nominatae civitatis Tirnaviensis dicta a Michaele Málík* ([Nagyszombat] 1776).

²⁶ A verebélyi és a szentgyörgyi nemesi szék közös nádora gróf Köpösdi Tolvay János (1699–1776) aranyarkantyús vitéz, a hétszemélyes tábla ülnöke volt. Halála után a nádori funkciót a fia, Ferenc vette át 1776-ban. Tolvay Ferenc (1734–1811 után) császári és királyi kamarás és a Dunán inneni kerületi ítélőtábla elnöke volt. Vö. OZORAI József, *Az egyházi vagy praedialis nemesek és birtokuk* (Esztergom 1887) 142.

A primás és kísérete hat óra körül érkezett az Alsó városkapu előtt álló hídhoz, amelyen Szent József szobra állt.²⁷ A híd előtt Lipót nagyherceg ezredének Barcsay Ábrahám vezette százada díszgyenruhában, alakulatba rendezve katonazenével („*cum campestri musica*”) fogadta a hercegprimást. A híd után felállítottak egy dízsátrát, ennél várakoztak az érseki prelátusok, a káptalan és a növendékpapság, valamint az egyházi rendek sorba rendeződve.²⁸ Batthyány a sátonnál kiszállt hintójából, és az ott leterített szőnyegre, illetve az arra helyezett párnára letérdelt, és a fehér pluviáléba öltözött Keglevich Zsigmond nagyrépost által nyújtott keresztet alázattal megcsókolta. Majd felállt, és letéve a *cappa magnát*, felöltötte az előírt liturgikus ruházatot: a vállkendőt, az albát, a cingulumot, a mellkeresztet, a stólat és a fehér pluviálét, végül az infulát.²⁹ Ezután lóra ült, amit illő módon fehér damasztelyemből készült aranyos rojtokkal keretezett takaró díszített.³⁰ A sátonról a városkapuhoz meginduló menet a következő módon állt föl. A verebélyi egyházi nemesek – mintegy hatvan lovas – a már említett Tolvay gróf vezetésével hátramaradtak, hogy ők zárják

²⁷ „Itum hoc ordine est usque pontem, ante fores Civitatis positum, cui imposita est statua S. Josephi [...]” A városkapu előtti hídon álló Szent József-szobrot a *Pressburger Zeitung* is említi („heiligen Josephssäule”). Nem találtam azonban egyéb adatot a szoborra vonatkozóan. Esetleg ideiglenes szobor lehetett, amit az érsek névadó szentjének tiszteletére helyeztek el a Tirna-patak fölött átvezető hídon. Biztos, hogy nem azonos a városban, a Szent Miklós-székesegyház előtti téren 1731-ben felállított Szent József-oszloppal. Vö. MARTON József, *Nagyszombat*, in *Pozsony vármegye, Pozsony sz. kir. város, Nagyszombat, Bazin, Modor és Szentgyörgy r. t. városok* (Magyarország vármegyéi és városai 17) (szerk. Borovszky Samu; Budapest 1904) 186. Marton József ezen várostörténeti ismertetése előtt egy 17. századi Nagyszombatról készült, metszett veduta szerepel illusztrációként. A látképen az Alsó kapu előtti híd is szerepel, rajta két szoborszerű alkotással, amelyekről azonban eddig semmiféle információt nem találtam.

²⁸ A *Caeremoniale Episcoporum* utasítása szerint a káptalannak és a kanonokoknak a körmenetben szokásos rend szerint felsorakozva, a városkapun kívül kell várniuk az érseket. A városi magisztrátus és a tisztviselőkar viszont a városkapuban fogadják a primást. „Canonici et Capitulum cum toto clero debent processionali ritu proficisci extra portam civitatis, et prope consistere; Magistratus vero et officiales cum civibus et populo Episcopum in porta excipere [...]” *Caeremoniale Episcoporum* I, 2, 3.

²⁹ Historia domestica 12. A dízsátonban lezajlott ceremónia is a *Caeremoniale Episcoporum* utasításainak megfelelően zajlott, azzal a különbséggel, hogy Batthyány kocsin, nem pedig öszvéren érkezett a városkapuhoz. „[Episcopus] atque ita equitabit suis familiaribus et domesticis ipsum comitantibus usque ad portam civitatis, ubi descendens e mula, genuflectet super tapete stratum et pulvinum ibidem paratum, et devote osculabitur crucem sibi per digniorem ex Capitulo pluviali albo indutum oblatam. Mox surgens in aliquo sacello vel loco ad id parato accipiet, deposita cappa, paramenta sacra, videlicet amictum, albam, cingulum, crucem pectoralem, stolam et pluviale album, ac demum mitram pretiosam, atque annulum, et conscendet equum, serico albo undique tectum, et decenter ornatum.” *Caeremoniale Episcoporum* I, 2, 3. – A főpapi bevonulásban részt vevő másik fél, vagyis a püspököt vagy az érseket fogadó egyházi előljáró nézőpontjából rendelkezik a *Pontificale Romanum* idevágó fejezete. Az *Ordo ad recipiendum processionaliter praelatum vel legatum* című

a menetet. Legelől a primás szolgaszemélyzete és az érseki udvar tisztviselői haladtak. Őket követték a kereszt alatt vonuló szerzetesrendek, kispapok, plébánosok, valamint a társas- és székesegyházaknak a főszékesegyházi káptalan mellé asszisztenciára rendelt és mocétumot viselő kanonokjai. Utánuk a primás lovagolt fehér selyemből készült baldachin alatt, amelyet a városi tanács hat tagja vitt. A klérust és az érseket mindkét oldalról fegyveresen gyalogló polgárok vették körül. Batthyány Józsefet szorosán követték káplánjai: Riczinger György, Hack Ferenc és Stegner István.³¹ Utánuk haladt a menetben Salbeck Károly³² szepesi kinevezett püspök, Berchtold Ferenc³³ besztercebányai kinevezett püspök, Szily János³⁴ győri segédpüspök és Zlatarich Antal³⁵ zágrábi segédpüspök, valamint Somogyi Dániel pannonthalmi főapát.³⁶ A menetet a már említett hatvan férfiből álló verebélyi egyházi nemesi széki csapat zárta.

Az egyháziakból álló menetet az Alsó kapuban a városi bíró és a szenátus köszöntötte rövid beszéddel. Ezt követően a világi vezetés is csatlakozott a processzióhoz, amelyben ily módon a résztvevők sorrendje a *Caeremoniale*

caput természetesen ugyanúgy írja le a belépés-fogadás szertartásának egyes lépéseit, ahogyan a *Caeremoniale Episcoporum*, viszont a *Pontificale* emellett a kapcsolódó énekeket is megadja. Így a *Sacerdos et Pontifex* kezdetű antifóna vagy az *Ecce sacerdos magnus* rezponzorium éneklését írja elő. Vö. *Pontificale Romanum sanctissimi domini nostri Benedicti papae XIV. jussu editum et auctum* (Romae 1752) 355–357.

³⁰ A *Pressburger Zeitung* beszámolója szerint a ló egy kis időre megbokrosodott, mielőtt az érsek felült volna rá. „[...] und nach einer kleinen Ausrüstung das weiße Pferd [...]” *Pressburger Zeitung* (1776. július 6.) 6.

³¹ Riczinger György életpályájához lásd: KOLLÁNYI 407–408. Kollányi műve szerint Riczinger csak 1778-tól volt Batthyány házi papja (káplánja). A *Historia domestica* (1) 1776. február 22-i bejegyzése viszont arról tudósít, hogy Batthyány az év januárjától Riczingernek mint első káplánnak az éves jövedelmét kétszáz forintban állapította meg. – Hack Ferencről mindössze annyit tudunk a *Historia domestica* már említett bejegyzése alapján, hogy másodkáplánként 150 forintos éves fizetést kapott. – Stegner István teológiai tanulmányait Bécsben végezte, 1771-ben szentelték pappá, és 1773-tól szolgált az Esztergomi Egyházmegyében. Vö. FAZEKAS István, *A bécsi Pazmaneum magyarországi hallgatói, 1623–1918* (Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, Budapest 2003) 297. Az érsekség házi feljegyzései (*Historia domestica*) szerint Batthyány Stegnert mint a pozsonyi káptalan javadalmas kanonokját nevezte ki harmadkáplánná évi 100 forintos fizetéssel.

³² Salbeck Károly (1723–1787) az első szepesi püspök volt 1776-tól haláláig. Vö. MKL XI, 816.

³³ Berchtold Ferenc (1730–1793) 1776-tól az újonnan alapított besztercebányai püspökség első kinevezett püspöke. Vö. MKL I, 758.

³⁴ Szily János (1735–1799) 1775-től volt győri segédpüspök, 1777-ben pedig ő lett az első kinevezett szombathelyi püspök. Vö. MKL XII, 293.

³⁵ Zlatarich Antal (1721–1790) Mária Terézia 1775-ben kinevezte belgrád–szendrői püspökké, amit VI. Pius megerősített, ugyanakkor zágrábi segédpüspök is lett. Vö. MKL XIV, 579.

³⁶ Somogyi Dániel (1720–1801) 1768 és 1801 között volt pannonthalmi főapát. Vö. TÖRÖK József – LEGEZA László – SZACSVAY Péter, *Bencések* (Mikes, Budapest 1996) 34.

Episcoporum előírásának megfelelően alakult.³⁷ A *Pressburger Zeitung* említett száma részletes leírást ad a körmenetről.³⁸ Úgy vélem, jobban áttekinthető a résztvevők sorrendje, ha az újságban szereplő sorszámozott és vázlatos felsorolást megtartom. Legelől mentek: 1) az érsek szolgálatában álló két huszár csupaszkarddal lóháton, 2) üres hatfogatú sárga hintó, 3) kettő másik primási huszár lovon, 4) még egy üres hatfogatú fehér-zöld hintó, 5) az érseki lovászmester és a futár, 6) a primás utazókocsija az apródokkal, 7) két lovász vezetéklóval. A menet következő szakasza: 8) a kapitányuk vezetése alatt lovagoló magyar polgárokból álló kíséret tizenhárom sorban, nemzeti ruhában, két trombitással, piros zászlóval, 9) ugyancsak tizenhárom sornyi, a gyalogsági vadászokéhoz³⁹ hasonló zöld egyenruhában lovagló német polgári kíséret, amely saját kapitánya vezetése alatt vonult két trombitással és fehér zászlóval,⁴⁰ 10) a vajkai és érsekléli egyházi nemesek első lovascsoportja Amadé Tádé vezetésével (Az ifjú Amadé báró Balogh László érseki nemesi nádort képviselte.),⁴¹ 11) az érseki nemesek második csoportja kapitányuk vezetésével zászlókkal, trombitásokkal, segédtsztekkel és altiszttel, 12) az egyházi nemesek harmadik csoportja Bittó kapitány⁴² és négy fiának vezetésével trombitákkal, dobokkal, 13) az egyházi nemesek negyedik csoportja kapitányuk vezetésével, 14) az egyházi nemesek

³⁷ Ordo autem procedendi erit. Equitabunt primo cives omnes, deinde familiares Episcopi, tum Magistratus et officiales civitatis, Barones et Principes, si qui aderunt; mox clerus omnis pedibus incedens, praecedente sua cruce, quem cantores subsequentur cantantes, ut in Pontificali Romano; post hos Canonici et Capitulum Ecclesiae, et si fuerit Archiepiscopus, antecedit crux Archiepiscopalis, interquam et Archiepiscopum nemo erit, nisi Dignitates et Canonici; demum Archiepiscopus, seu Episcopus mitratus equitabit sub baldachino, quod portabitur primo loco per magistratum civitatis, deinde per nobiles cives usque ad Ecclesiam, sive per eos, quibus ex consuetudine vel ex privilegio id convenit. Ipse Episcopus memor erit populo manu dextera aperta et extensa frequenter benedicere, signum cruces faciens. Post Episcopum equitabunt Praelati, si qui erunt, et reliqui togati. *Caeremoniale Episcoporum* I, 2, 4.

³⁸ *Pressburger Zeitung* (1776. július 6.) 6.

³⁹ A főképp menetbiztosító, előrsi és szétszórt harcmódra alkalmazott könnyű gyalogság egyik alakulatát képezték a vadászok (die Jäger) a császári haderőnél. Egyenruhájuk általában zöld volt. BÁNLAKY József, *A magyar nemzet hadtörténelme, 19: III. Károly, Mária Terézia és II. József kora, 1716–1790* (Athaenum, Budapest 1941) 292.

⁴⁰ A *Historia domestica*ban (30) lévő lista szerint 56 magyar és 52 német lovas polgár vett részt a bevonuláson.

⁴¹ Balogh László 1765 és 1783 között volt a vajkai nemesi szék nádora, őt Amadé Tádé követte ebben a tisztségben. A 18. század végétől a vajkai és érsekléli szék közös nádor igazgatta. Vö. KOC SIS ARANKA, *A vajkai szék nemesei: Hagyatéki leltárak a 17–19. századból* (Kalligram, Pozsony 1997) 19, 21.

⁴² A 17–18. század folyamán a sárosfai Bittó család több tagja is szolgált a vajkai érseki széknél. Vö. BITTÓ Béla, *A Sárosfalvi- és Nádasi Bittó és a vele vérokon Bány-család*, in *Turul* (1931) 1–88.

⁴³ A *Historia domestica* (30) szerint az egyházi nemesek („Nobiles Equites Praediales”) száma összesen 269 fő volt.

⁴⁴ Uo. Lipót nagyherceg ezredéből (Milites Regulares Equites e Tuscano Regimente) 162 fő vett részt az installációs bevonuláson. Lásd a 18. jegyzetet.

ötödik csoportja kivont szablyával,⁴³ 15) a toszkán lovasszázad tagjai katonazene kíséretében,⁴⁴ 16) a primási szolgaszemélyzet gyalogosan, 17) az érseki udvar tisztségviselői,⁴⁵ 18) a kereszt alatt vonuló szerzetesek: trinitáriusok, ferencesek, pálosok,⁴⁶ 19) az alszerpap a templomi kereszttel, mellette két akolitus, 20) a szemináriumi papság miseingben, párokba rendeződve,⁴⁷ 21) szintén miseingben lévő plébánosok a káplánjaikkal,⁴⁸ 22) kórusénekesek, 23) a káptalani kereszt, amit a legfiatalabb nagyszombati kanonok, Splényi Ferenc báró⁴⁹ vitt, 24) a pozsonyi, esztergomi kanonokok karingben és mocétumban,⁵⁰ 25) a baldachin alatt lovagló hercegprimás, előtte Keglevich Zsigmond nagyprépost ugyancsak lóháton, 26) püspökök és mágnások gyalog, 27) a verebélyi érseki nemesek csoportja Tolnay Ferenc nádor vezetésével. Az újságcikk szerzője külön bekezdésben említi, hogy minden egyes csoportnak megvolt a maga zászlaja, és hogy trombitások, segédtsztek, valamint vezetékllovakat vivő huszárok csatlakoztak hozzájuk. A körmenet ebben a formában, folyamatos ágyúzás és harangzúgás közepette vonult a Nagy utcán át a Főtérig.⁵¹ Itt jobb kéz felől emelvényt állítottak föl, amelyen az elemi iskola negyvenhét tanulója, valamint a már említett tallósi árvaház tizenhat neveltje a gránátosokéhoz hasonló kék-piros ruhában török zenével és fegyveres bemutatóval köszöntötték a primást.⁵² Az orsolyiták

⁴³ 34 fő.

⁴⁴ Uo. Patres Trinitarii 7, Patres Franciscani 3, Patres Paulini 27, Patres Paulani 2 fő. A *Pressburger Zeitung* csak a pálosokat (Patres Paulini) említi a paulánusokat nem. Az utóbbiak a Paolai Szent Ferenc által alapított Szent Ferenc Remetéinek Kongregációja vagy más néven minimiták. Vö. Diós István, *minimiták*, in MKL IX, 197. – A paulánusok 1721-ben telepedtek le a Pozsonytól nem messze lévő Somorján, ahol 1778-ra készült el a kolostoruk és a templomuk. RUPP Jakab, *Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre I* (Eggenberger Ferdinánd, Pest 1870) 140. – Valószínűleg a menet ezen csoportjában lehetett az négy bencés és hat kapucinus szerzetes is, akiket a *Pressburger Zeitung* nem említi, viszont a *Historia domestica* (30) igen.

⁴⁷ A Nagyszombatban lévő szemináriumokból (a Stephaneum, az Adalbertinum, a Collegium Rubrorum és a Seminarium Marianum) összesen 186 fő.

⁴⁸ 180 fő.

⁴⁹ Splényi Ferenc (1731–1795) egykori jezsuita 1776 áprilisában nyert javadalmat az esztergomi káptalanban, ahol 1784-ben honti főesperessé lépett elő. 1787-től váci megyéspüspök volt. Vö. KOLLÁNYI 387; MKL XII, 316.

⁵⁰ 58 fő.

⁵¹ Korabeli latin nevén Forum maius. A 18. század elejétől a Sentháromság térként említik, nevét a nagy és díszes Sentháromság-szoborról kapta, melyet 1695-ben emeltek és később, 1725-ben, fogadalomból megújították. Vö. MARTON 180.

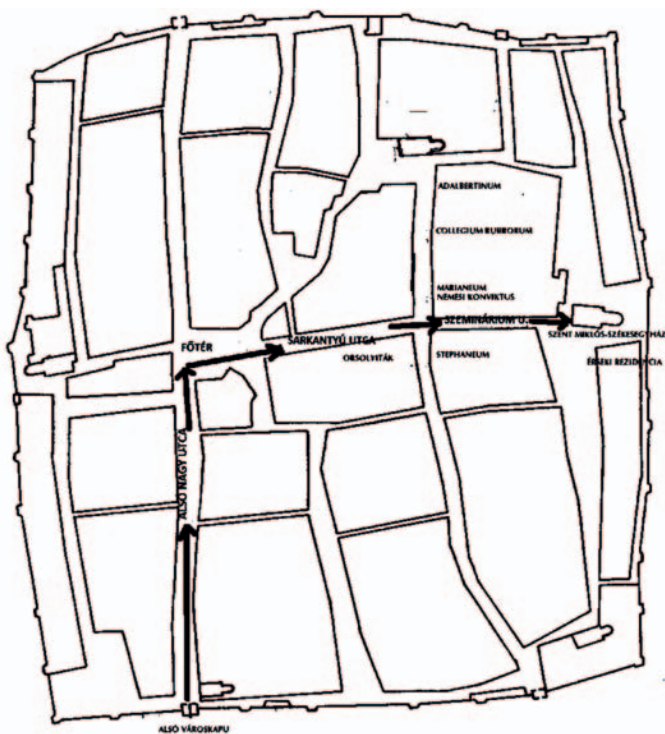
⁵² Véltőleg ugyanazt a bemutatót adták elő, amit Migazziéknak. *Historia domestica* 13; *Pressburger Zeitung* (1776. július 6.) 7. – „A török vagy janicsár zene fő jellemzője az volt, hogy ütőhangszereket használt. Különböző sípokból, különböző méretű dobokból és két cintányérből állt.” MAROSI László, *Két évszázad katonazenéje Magyarországon: A magyarországi katonazene története, katonakarmesterek, 1741–1945* (Zrínyi, Budapest 1994) 30.

kolostoránál pásztorruhás növendékleányok daljátékokat adtak elő. Az ilyenkor szokásos díszkaput (*porta triumphalis*) a káptalan emeltette az érseki-királyi nemesi konviktus és a Szent István Szeminárium épületei között.⁵³ A konviktus sarkánál az egyetem ünnepi talárba öltözött rektora, Csapody Lajos és a szintén díszruhában lévő egyetemi tanács várakozott az egyetemi jelvényekkel.⁵⁴ Az egyetem többi polgára a Szent Miklós-székesegyház elé vonult ki. A *Historia domestica* (13) megjegyzi, hogy a mindenféle rendű és rangú emberek részint az utcákon, részint az ablakokból és a háztetőkről izgatottan nézték az érkező primást. A dómnál a menet megállt, az érsek leszállt lováról, és a számára leterített szőnyegen, az infulát magán hagyva vonult a templom bejáratáig.⁵⁵ Itt átvette a szenteltvízhintőt a nagypréposttól a jelenlévők meghintésére; ugyancsak Keglevich Zsigmond nyújtotta át a füstölőt, mindezt a *Te Deum* éneklése kísérte. A székesegyházban a hercegprimás a főoltár elé érve az infuláját letette, és a térdeplőn imádkozott. A nagyprépost felment a leckeoldalra, és a *Pontificale* szerint előénekelte a *Protector Noster aspice Deus* kezdetű verzikulust, majd a *Deus omnium fidelium pastor* felütésű könyörgést. Ezután a primás felment az oltárhoz és középen megcsókolta azt, miközben a kántorok egy Szent Adalbertről szóló antifónát énekeltek. Az érsek ezt követően az oltár leckeoldalára állva elénekelte a szintén Szent Adalberthez szóló könyörgést, majd visszatérve az oltár közepéhez, ott megállva ünnepélyesen megáldotta a híveket. A szentmise végeztével Batthyány ismét karingbe öltözött és a *cappa magná*t magára öltve a klérus kíséretében zeneszó mellett átvonult az érseki rezidenciába.

Nem sokkal később a primás ismét kocsiba szállt, és néhány lovas nemes kíséretében elhajatott Keglevich Zsigmond nagyprépost házához, hogy az ott elszállásolt Migazzi bíborost meghívja vacsorára. A bíboros emberei a legalsó lépcsőn, maga Migazzi a lépcső tetején várta Batthyányt. Rövid idő múlva a primás visszaindult az érseki palotába, és nem sokkal később a kardinális is

⁵³ Vö. a főkáptalani jegyzőkönyv 1776. június 4-i ülésén készült bejegyzéssel. „⁴⁰ Ut populo qui pro imminente solemnitate Inaugurationis Celsissimi Principis et Archiepiscopi nostri, videlicet in diem 1mo affuturi mensis Julii praefixae, numerosus confluent, uberior laetandi campus praebeatur, ultra id, quod Illustrissimi domino Lectori provincia concredita sit, portam Triumphalem inter seminarium S. Stephani et Convictum Regium sumptu Capituli adornandi, [...]” *Protocollum Domesticense. Actorum determinationum et rescriptorum V. Capituli Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis ab anno Domini 1765° inchoatum et pro futura memoria ac directione conscriptum. Volumen secundum*, 214.

⁵⁴ Az egyetemi jelvények itt vélhetőleg a jogarok, süvegek, gyűrűk stb., amelyeket már II. Ferdinánd királynak a nagyszombati egyetem alapítását megerősítő oklevele is említ. „[...] in aliis ornamentis ut sunt Epidomides, Pilei doctorales, annuli, et id genus Academicæ Reipublicæ insignia, quæ ipsa omnia una cum sceptro, sigillo [...]” *Régi magyar egyetemek emlékezete, 1367–1777: Válogatott*

BATTHYÁNY JÓZSEF ÉS KÍSÉRETÉNEK ÚTJA NAGYSZOMBATBAN⁵⁶

követte. A nap hátralévő részében folytatódott az ünneplés: a díszkaput, rajta a feliratokkal kivilágították, de az illuminációba bevonták a házfalakon elhelyezett, általában mottóból, képből és disztichonokból álló emblémákat is.

dokumentumok a magyarországi felsőoktatás történetéhez (szerk., bev. Szögi László; ELTE Könyvtára és Levéltára, Budapest 1995) 182.

⁵⁵ A székesegyházban ezután lezajlott szertartás menetét a *Pontificale Romanum* már említett *Ordo ad recipiendum processionaliter praelatum vel legatum*, illetve a *Caeremoniale Episcoporum*, (I, 2, 5) írja elő. A *Historia domestica* (13) beszámolója természetesen ezzel teljesen egybehangzóan írja le a ceremóniát.

⁵⁶ SZABÓ 43.

⁵⁷ Révay Antal (1718–1783) 1752–1776: esztergomi kanonok, sasvári főesperes, 1776 áprilisától az újonnan felállított roznányói püspökség első megyéspüspöke. – A tollrajz lelőhelye: Primási Levéltár, *Protocollum actorum publico-ecclesiasticorum ab anno 1776 usque 1785. Acta promotionis primatis Josephi a Batthyán acta originalia 1776, Nr. 17. Inventarium Orationum et Poematum occasione Installationis Archi-Episcopi Strigoniensis Josephi e Comitibus a Battyán 2da Julii anni 1776 congestarum.*

A RÉVAY ANTAL PÜSPÖK HÁZÁNAK FALÁRA KIHELYEZETT EMBLÉMA VÁZLATA⁵⁷

Magára az érseki beiktatásra másnap, július 2-án, Sarlós Boldogasszony ünnepe került sor.⁵⁸ Reggel kilenc órakor Migazzi bíboros viszontlátogatást tett Batthyánynál, majd a káptalani kereszt alatt együtt indultak el a primási rezidenciáról a Szent Miklós-székesegyházba harangzúgás és a templomból kihallatszó orgonaszó közepette. Kíséretüket a nemesek és főnemesek, a káptalan és a klérus tagjai adták. Miután beléptek a templomba, a bíboros és a primás a

⁵⁸ A szertartást a *Pontificale Romanum De pallio* fejezete szerint celebrálták. A ceremóniát részletesen leírja a *Historia domestica* (14–15), valamint vázlatosabb tudósítással szolgál a *Pressburger Zeitung* (1776. július 6.) 7–8.

⁵⁹ [Migazzi és Batthyány] „divertere ad Thaumaturgam adoraturi [...] Sanctissimum.” (*Historia domestica* 14). A Szent Miklós-templom északi oldalán lévő Mária-kápolnában az oltáron található a Szűzanya Calcoprateia vagy Hagioszoritissa (Áldó Boldogasszony) típusú képe. Először 1663-ban a párkányi csata előtt könnyezett vérrrel, majd 1708-ban ez háromszor megismétlődött a kuruc harcok alatt. A kegykép a római Szent Elek és Bonifác templomban található kegykép másolata, melyet a 16. században Forgách Ferenc adományozott a templomnak. Vö. JORDÁNSZKY Elek, *Magyar Országban, 's ahoz tartozó Részekben lévő boldogságos Szűz Mária kegyelem' Képeinek rövid leírása* (Pozsony 1836) 15–17; BARNÁ GÁBOR, *Magyar zarándokok Európában: A római szentévi búcsúk és Magyarország, in Régi és új peregrináció: Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon* (szerk. Békési Imre, Jankovics József, Kósa László,

Szűz Mária-oltárnál közösen imádkoztak az oltáriszentség előtt.⁵⁹ Innen előrementek a szentélyhez, ahol a bíboros az evangéliumoldalon, a primás pedig a leckeoldalon foglalt helyet a baldachin alatt. A különféle megyéspüspökök a jobboldali, a főnemesek pedig a baloldali stallumokat foglalták el, az érseki székhöz legközelebb az országbíró helyezkedett el.

A bíboros a szokásos Miatyánkkal és Üdvözléggel kezdte, majd intonálta a tertia bevezető fohászt a *Deus in adiutorium*ot, amit aztán a káptalan és a klérus énekelt a kórusban. Mind a bíborosnak, mind a primásnak a két trónus közelében két-két karingbe és mocétumba öltözött oszlopos kanonok⁶⁰ asszisztált. A primás mellett Keglevich Zsigmond nagyprépost és Szentiványi Rafael olvasókanonok látták el ezt a feladatot. A tertia zsoltárai után a szubdiakónus megállt a szentély közepén, és az oltár felé fordulva elénekelt a rövid szentírási részt, a capitulumot, a kórus pedig a responzóriumot. A bíboros albát, stólát és pluvialét öltött, és a mitróját letéve végigénekelte a könyörgést, majd miután miseruhába öltözött, előrement az ünnepélyes nagymise celebrálására. A szertartás alatt bizonyos időközönként mozsarakat és ágyúkat sütöttek el. Az áldozás után Szerdahelyi Gábor oldalkanonok elhelyezte az oltár közepén az érseki palliumot fehér selyemmel lefedve. A primás letéve a *cappa magnát*, felöltötte az érseki ruhákat. A bíboros a könyörgések befejeztével a ministránssal együtt visszavonult a sekrestyébe, hogy a miseruhát letéve pluvialét öltöjön és felvegye a mitrát, ezután ismét a szentélybe lépett, és leült az evangéliumoldalon. Batthyány kesztyű és infula nélkül járult a bíboros elé, majd térdre ereszkedve letette a hűségesküt, ezután Migazzi a palliumot a még mindig térdelő Batthyány vállára helyezte.⁶¹ A hivatalába ily módon beiktatott érsek ezután ünnepélyesen megáldotta a híveket. A bíboros fedetlen fővel az oltár evangéliumoldalán megállva latinul köszöntötte a leckeoldalon álló új érseket.⁶²

Nyerges Judit; Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Kft., Budapest–Szeged 1993) II, 674.

⁶⁰ Az oszlopos kanonokok a székeskáptalan négy főbb tisztségét viselő kanonokjai: a prépost, az olvasó-, az éneklő- és az örkanonok. MKL X, 265.

⁶¹ Az eskü szövege megegyezett a püspökszenteléskor elmondottal. Vö. *Pontificale Romanum* 47–48. – A *Historia domestica* nem említi, de a *Pontificale* előírása alapján Batthyány a Migazzi ölében tartott, felé fordított, nyitott Evangéliumra tette le az esküt. Vö. „Expleto juramento ab Electo, dictus Pontifex in gremio suo librum Evangeliorum ambabus manibus apertum tenens, inferiori parte libri Electo versa, ab eo praestationem hujusmodi juramenti recipit, et Electo adhuc coram eo genuflexo, dicente: ‘Sic me Deus adjuvet, et haec sancta Dei Evangelia.’” *Pontificale Romanum* 66.

⁶² A beiktatáson elhangzott beszédek nyomtatásban is megjelentek. *Sermo eminentissimi, [...] Christophori e comitibus Migazzi [...] habitus Tyrnaviae die Ilda Julii anno M.DCC.LXXVI. cum in ecclesia parochiali liberæ regieque civitatis Tyrnaviensis, nunc vices metropolitane sustinente pallium archi-episcopale imposuit, [...] Josepho e comitibus de Batthyán [...] (Nagyszombat) [1776].*

Végül Migazzi és Batthyány együtt ültek le az evangéliumoldalon lévő baldachin alá, hogy meghallgassák az öt pápai bulla felolvasását. Richvaldszky György székesegyházi főesperes olvasta föl a primásnak szóló első, a segédpüspököknek és a káptalannak címzett második, illetve a klérus egészéhez írt harmadik bullát. A városi jegyző hirdette ki a negyedik, a nagyszombati városvezetésnek és a polgároknak szóló pápai határozatot. Az érseki nemeseknek címzett ötödik bullát a verebélyi-szentgyörgyi szék alispánja ismertette. Ezután járultak a jelenlévők a hódolati kézcsókra: sorrendben a nagyprépost, az esztergomi és pozsonyi káptalan kanonokjai, a plébánosok, a világi papság egyéb képviselői, végül az egyházi nemesi székek három nádora, majd a nagyszombati városi magisztrátus, néhány további plébános, majd az egyes szerzetesrendekből két-két fő következett.

A kötelező tiszteletadás végeztével a nagyprépost a primástól ellépve a többi kanonok körében a káptalan és a papság nevében latinul üdvözölte a primást.⁶³ Ezután került sor az újonnan beiktatott érsek latin nyelvű ún. székfoglaló beszédére: Batthyány a káptalanhoz, a klérushoz, a szerzetesekhez és a hívekhez címezte mondandóját.⁶⁴

A beszédet követően a primás az oltár elé járulva intonálta a *Te Deum laudamus*, amit a kórusban lévők végigénekeltek, majd a kapcsolódó verzikus és a Szent Adalbertől szóló könyörgés után ünnepélyesen megáldotta a népet. A bíboros és a primás visszatértek a trónushoz, és levették a miseruhákat, eközben Richvaldszky György főszékesegyházi főesperes négy nyelven kihirdette a búcsút.

Végezetül Batthyány érsek visszavette a *cappa magnát*, és a bíborossal együtt az érseki rezidenciára távozott a klérus és a káptalan felvezetésével. A beiktatási ceremóniát díszebéd követte. Számos vendég volt jelen az ebéden, amelynek méreteiről a terítékek száma alapján tájékozódhatunk. Az érseki palotában nyolcvan személyre, az Adalbertinumban huszonöt főre, a plébánián ötvennégy főnek, a Collegium Rubrorumban negyven főnek, a Stephaneumban pedig harminc személyre terítettek. Ezenkívül az egyes kanonokoknál tizenkét-tizenkét, vagy annál is több vendéget számláltak. Az alacsonyabb társadalmi állású harmincfős vendégseregnek Wurtzinger káptalani szabónál készítették az ebédet. A díszlakoma alatt felváltva szóltak az ágyúk és mozsarak.

⁶³ *Sermo illustrissimi, ac reverendissimi domini Sigismundi e comitibus Keglevics de Buzin [...] habitus Tyrnaviae die II da Julii anno MDCCLXXVI cum celsissimus, ac reverendissimus dominus s. r. i. princeps Josephus [...] de Batthyán [...] ingressus pallium archi-episcopale sumpsit* ([Nagyszombat] [1776]).

⁶⁴ *Sermo celsissimi, ac reverendissimi [...] Josephi e comitibus de Batthyán [...] habitus Tyrnaviae, die II da mensis Julii, anno MDCCLXXVI. dum pallium archi-episcopale suscepit, et primo accessit, ad ecclesiam Tyrnaviensem, nunc metropolitanae vices sustinentem* ([Nagyszombat] [1776]).

Délután öt órakor Migazzi, Batthyány és Fekete György országbíró számos főúr kíséretében átvonult az egyetemhez. A bejáratnál talárban, az egyetemi jelvényekkel ékesítve Csapody Lajos az akadémiai magisztrátussal együtt fogadta és rövid beszéddel köszöntötte a vendégeket, akik ünnepélyes disputáción vettek részt az egyetem dísztermében. A hazai jog tanára, Nitray Gábor által összeállított tételeket az egyetem „öregdiákja” („*Auditor emeritus*”) Gáll Ferenc védte meg, a vita elnöki tisztét szintén Nitray Gábor látta el. A disputációra kiválasztott téziseket is tartalmazó kolligátumot rövid köszöntő beszéd kíséretében nyújtották át a primásnak.⁶⁵

A RÉVAY ANTAL PÜSPÖK HÁZÁNAK FALÁRA KIHELYEZETT
ÉS NÉMIKÉPP A POZSONYI ÉRSEKI KERTET FELIDÉZŐ DEKORÁCIÓ VÁZLATA

⁶⁵ A kolligátumot, amelyben a tézisek olvashatók voltak, a *Pressburger Zeitung* említi (1776, július 6., 8). NITRAY Gábor, *Positiones ex universo jure Hungarico, quas [...] sub praesidio Gabriel Nitray [...] Franciscus Cáll [...] propugnavit* (Tyrnaviae 1776). A kinyomtatott tézisek előtt a latin nyelvű köszöntő beszéd is olvasható: Uo. A3–[A6v]. – Nitray Gábor a hazai jog tanára: 1759–1793. ECKHART Ferenc, *A jog- és államtudományi kar története 1667–1935* (A Királyi Magyar Pázmány Péter-Tudományegyetem története 2) (Pázmány Péter-Tudományegyetem, Budapest 1936) 671.

Este táncos mulatságot rendeztek az érseki palotában. A főkáptalan ülésén készült jegyzőkönyvből tudjuk, hogy Galgóczy Ferenc komáromi főesperesnek száz forintot utaltak ki, hogy a Káptalan utcában emelvényt állíttasson, ahonnan két hordóból fehér- és vörösbor folyik majd szabad italtra, emellett a sokadalom számára sült húsok osztásáról is gondoskodtak.⁶⁶ Sötétedéskor, ahogy az előző napon, kivilágították a kanonokok házait és a szemináriumokat. A káptalan által emelt diadalívét is „illuminálták”, ezen felül a kapu lábánál két-két szökőkútfeleséget (*ad cuius pedem bini fontes saliebant*) is elhelyeztek. Az est legnagyobb látványosságát ismét az illumináció szolgáltatta. Számos ház ablakában égtek fáklyák, lámpák vagy mécsesek, amelyek fényét olykor fémtárgyakkal erősítették fel és szórták szét. Több kanonoki házra, illetve a házak elé felállított transzparenszre feliratokat (*inscripciones*), üdvözlőverseket vagy lemmából (vagy mottóból), picturából és disztichonokból álló emblémákat helyeztek ki, az éjszaka folyamán ezeket is megvilágították.⁶⁷

Július 4-én a bíboros és az érsek együtt távoztak Hódíra, Batthyány Fülöp gróf birtokára, ahonnan⁶⁸ Migazzi bíboros Bécsbe utazott. Batthyány érsek július 7-én visszatért Nagyszombatba, egy hét múlva pedig Pozsonyba távozott.

⁶⁶ Protocollum Domesticense. Actorum determinationum et rescriptorum V. Capituli Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis ab anno Domini 1765° inchoatum et pro futura memoria ac directione conscriptum. Volumen secundum, 214–215. „[...] resoluti sunt etiam Domino Francisco Galgoczy florenorum centum, ut hoc sumptu in platea Capitulari pegma fieri procuret, exinde duo vasa unum albi alterum rubri vini in subtus collocandos cados affluere faciat. Supraaddatur varium genus assaturarum in eandem multitudinem eadem occasione ex loco spargendarum.”

⁶⁷ A Historia domestica (16–24) közli ezen utcai dekorációk szövegét, és azt is, hogy hol helyezték el azokat. Még részletesebb leírással szolgál a feliratokról egy kéziratos inventarium, amelyben az érseki beiktatás alkalmából elmondott beszédeket, köszöntő verseket és az említett feliratokat találjuk összegyűjtve. Ennek lelőhelye: Prímási Levéltár, Protocollum actorum publico-ecclesiasticorum ab anno 1776 usque 1785. Acta promotionis primatis Josephi a Batthyán acta originalia 1776, Nr. 17. Inventarium Orationum et Poematum occasione Installationis Archi-Episcopi Strigoniensis Josephi e Comitibus a Battyán 2da Julii anni 1776 congestarum.

⁶⁸ Hódi (Hody) ma Galánta városrésze. Vö. VÁLYI II, 178. – Batthyány Fülöp (1731–1795) Batthyány érsek öccse Németújvár örökös ura, a hainburgi kastély és uradalom birtokosa, császári és királyi kamarás, valóságos titkos tanácsos, Vas vármegye örökös főispánja, császári tábormok. STAUD Géza, *Magyar kastélyszínházak* III (Színháztudományi Intézet, Budapest 1963) 23.

♦♦♦ BEKE MARGIT

Czapik Gyula egri érsek és Endrey Mihály püspökszentelési hordócskái

A szentelési hordócskák mint *insigniák* eredete visszavezethető a naturáliák felajánlására. Idővel a két hordócska a két kenyérrel és két gyertyával együtt a püspökszentelések kellékeivé váltak.¹ Ezek a papság legfontosabb cselekményének, a szentmiseáldozat bemutatásának materiái voltak. A püspökké szentelési misében az *offertorium* (felajánlás) tárgyai voltak a felszentelő püspök részére.

Az egri érsekség művészettörténésze, Lipp Mónika figyelt fel a náluk lévő hordócskákra és küldte el az ezekről készített fotókat. Minden hordócska párba állítható külső formája alapján. Az azonosításhoz a rájuk festett címerek nyújtanak segítséget. A címerek azonosítása viszont – amint kiderült – igen fáradságos, sok időt igénylő kutatás eredménye, különösen a módszer megállapítása miatt. Mivel a címerek nincsenek összegyűjtve, az egri érseki levéltárhoz fordultam, de nem kaptam érdemi eligazítást. A líceumi könyvtár készségesen segített az *ex-libris*ek felkutatásában, de ezek sem vezettek eredményre. Ezért szinte járatlan utakon kellett elindulni. Szerencsére jelent már meg publikáció Endrey Mihály szentelési hordócskáiról, amelyeknek a fotói megtalálhatók a Prímási Levéltárban.² Már csupán a szentelő főpapot kellett azonosítani, aki Czapik Gyula egri érsek volt. Az erre vonatkozó adatokat megerősítette az egri gyűjtemény egyik festménye, amelyen Czapik Gyula képe mellett a címere is látható.

¹ Bővebben: BEKE Margit, *Szokrális hordócskák mint püspökszentelési insigniák*, in *Miscellanea Ecclesiae Strigoniensis V* (2011) 45–74.

² BEKE Margit, *Fejezetek az új- és legújabb kori elítélkezéshez. A katolikus egyház szerepe a modern magyar értelmiségi elit nevelésében a bécsi Pázmáneumban* (akadémiai doktori értekezés; Budapest 2011) 66–68.

1. KÉP. CZAPIK GYULA PORTRÉJA A CÍMERREL. Egri érsekség. Nagy Kálmán fotója

Endrey Mihályt 1950. november 20-án nevezték ki baratai címre püspökké és egri segédpüspökké. Szentelése 1951. április 1-jén történt. Miért éppen Czapik Gyula szentelte püspökké? A szentelést általában az illetékes egyházmegye pátriárkája, érseke szokta végezni, bár megjegyezték, hogy Serédi Jusztinián primásként szívesen szentelt püspököket. Mindszenty József azonban 1951-ben már nem végezhetett szentelést érseki székének akadályoztatása miatt. Ebben az esetben a püspök érsekére hárult a szentelés feladata. Czapik Gyula ekkor egri érsek volt, Endrey Mihály pedig címzetes püspökként egri segédpüspök lett.

Czapik Gyula³ Szegeden született 1887. december 3-án. Atyja, Gyula könyvkereskedő és nyomdatulajdonos volt, ez fontos adat a mi szempontunkból. Teológiai tanulmányait Temesvárott és Bécsben végezte. Pazmanita növendékként Bécsben szentelték pappá 1910. július 14-én. Ez után káplán a

³ Czapik Gyula életéről: vö. GULYÁS Pál, *Magyar írók élete és munkái* (Budapest 1939) IV, 1239-42; PFEIFFER János, *A veszprémi egyházmegye történelmi névtára (1630-1950)* (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae VIII) (München 1987) 20-21, további irodalommal. Budapesten hunyt el 1956.

Csanádi egyházmegyei Nákófalván. Ezután felsőbb tanulmányait Bécsben, az Augustineumban folytatta, mialatt Horthy Miklós fregattkapitány gyermekeinek nevelője volt. 1912-ben Nagybecskerekén káplán, hittanár, börtönlelkész. 1912-ben Temesvárott teológiai tanár, a kisszeminarium tanulmányi felügyelője 1913-ban. 1916-ban a szeminarium prefektusa. Több lapot szerkesztett, mint a *Havi Közlöny*, *Die Zeitung*, *Temesvári Újság*. A román megszállás alatt, 1919-ben Buda-pestre költözött, és szerkesztette az *Egyházi Lapok*, a *Magyar Kultúra* és *A Szív* c. lapokat. 1924. szeptember 20-án a budapesti teológia doktori karának tagja lett. 1915. május 27-én pápai kamarás. 1929-ben a nagyváradai káptalan irodalmi stallumát kapta meg, de továbbra is a fővárosban tartózkodott. 1930-ban szalócmonostori c. apát, 1935-ben pápai prelátus. 1939. július 19-én veszprémi püspökké nevezték ki. Érseke, Serédi Jusztinián szentelte püspökké 1939. augusztus 27-én Breyer István győri és Madarász István kassai püspök társszentelőkkel a budapesti Egyetemi templomban. Szeptember 27-én vette át a kormányzást. Jelmondata: *Cordi Jesu corda omnium* (másutt *omnia*).⁴ 1941. október 6-án bal eset érte, aminek következtében sokáig betegeskedett. Szmrecsányi Lajos érsek halála után 1943. május 7-én kinevezték egri érsekké, székét június 30-án foglalta el. 1944. március 7-ig apostoli adminisztrátorként, ezután érsekként működött. Az érseki palliumot az 1946. február 26-i pápai konzisztóriumon kapta meg, ezzel magyarázható, hogy kétféle címere maradt fenn a hordócskákon: az egyik püspöki bojtokkal és némileg más címerrel, míg a másik palliummal van ellátva.

Érseki címerében kék pajzsmezőben a pajzstalpon lebegő ezüstszerű, vörös bőrkötéses nyitott Szentírás lapjain fekete/ezüstszerű alfa és omega betűk láthatók. Fölötte barna töviskoszorúban szintén lebegő vörös, lángoló szív, a koszorú mellett, cölöpszerűen elhelyezve, jobbról lebegő ezüst toll, balról lebegő zöld olajág látható. A címerfőn ezüstszerű, három fekete kereszttel díszített pallium. Mögötte cölöpszerűen elhelyezett pátriárkai arany kereszt, jobbról haránt a címer sarkára helyezett arany mitra, balról haránt díszes arany pásztorbot. Fölöttük zöld színű érseki kalap, róla kétoldalt lehulló 1+2+3+4 bojt. A kereszt előtt alul ezüst, két kereszttel díszített stólán olvasható a jelmondat fekete betűkkel: CORDI JESU + CORDA OMNIUM.⁵ A szentelési hordócskák eme felületén látható a csap, felül pedig a dugó. Ő volt a boldoggá avatott Apor Vilmos társszentelője.

Czapik érsek fiatalabb korában nyomdászmesterséget tanult, így a Korda Nyomda és Könyvkiadó Vállalat igazgatója méltán lehetett. Valószínű, hogy szülői otthonának emlékét is megidézi címerében, noha erről hallgatott.

április 25-én a Széher úti kórházban 69 évesen. Temetését Shvoy Lajos székesfehérvári püspök, esztergomi apostoli adminisztrátor végezte az egri bazilika kriptájában április 28-án.

⁴ Minden szív Jézus szívéé.

⁵ Jézus Szívének minden szívét.

Címerében a könyv, amely a Szentírás formájában van jelen, valamint a toll ezt az időt és atyai emléket idézi. Címeréről így vallott: „Az én Mindenem, Uram és Parancsolóm, céloom és jutalmam, indítóm és reménységem: Krisztus. Ezt fejezi ki szentséges Szívének képe, amely címeremnek uralkodó szimbóluma. E Szívből lángok törnek ki, ami a hitet jelenti. – Jézus Szíve fölött kereszt áll, mint az engedelmesség és törvénytisztelet jelképe. – Jézus Szívét töviskorona veszi körül, jelképeként az Isten jóságát sértő bűnnek és az engesztelés után vágyó isteni fájdalomnak. – Címeremben látható az író toll, jelképe eddigi munkásságomnak, de jelképe jövő törekvéseimnek is, amely korszerű pasztorális tevékenységre irányul. – A Szent Szív képének másik oldalán olajág áll, a béke közismert szimbóluma. Akik ismernek, tudják rólam, hogy nem vagyok félnék és állom a harcot is, ha kell. Ámde a Béke Fejedelmének vagyok a papja és elsősorban a békét óhajtom magam is. ...Címerem alját az evangéliumos könyv foglalja el, mint összes törekvéseim indítójának, alapjának a szimbóluma... Az evangélium egyik jelenete kora ifjúságomban megragadott, s azóta él bennem. A Jeruzsálem felett könnyező Krisztus képe ez, amikor erkölcsi rendje magaslatára emelte az evangéliumot.”⁶

Ki volt a felszentelt? Endrey Mihály⁷ Budapesten született 1905. november 2-án. Középszkolai tanulmányait Szentendrén, majd Vácott végezte. Teológiai stúdiumokra Innsbruckban járt, ahol doktori címet szerzett. 1928. augusztus 12-én szentelték pappá. Vácott teológiát, dogmatikát tanított, a szeminárium prefektusa és spirituális lett. Majd a váci püspök szertartója, titkára és végül irodaigazgatója. 1942-ben az Actio Catholica egyházmegyei, 1948-ban országos igazgatója. 1946-ban váci tb. kanonok. 1950-ben Soroksáron adminisztrátor. 1950. november 20-án XII. Pius pápa barátai címzetes püspökké és egri segédpüspökké nevezte ki. A *praeconisatio* tehát 1950. november 20-án kelt, a kihirdetés azonban jóval később, 1951. március 19-én, a tavaszi püspöki konferencián történt.

Egy szemtanú, Petróci Sándor, aki akkor a váci püspökségen dolgozott titkárként, emlékezésében ír a körülményekről.⁸ Azon a tavaszon Czapik Gyula váratlanul bejelentkezett Pétery József váci püspöknél. Mindenki találgatta, miért jön. Czapik kb. egy óra hosszat időzött a püspöknél. Pétery a vacsoránál semmit nem mondott a látogatásról. „Az akkor még élő protokoll szerint a

⁶ SAÁD Béla, *Tíz arckép* (Ecclesia, h.n. 1983) 124-125. Első érseki beszédéből idéz a szerző.

⁷ Endrey Mihály életéről: vö. BEKE Margit, *Az Esztergom (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye papsága 1892–2006* (Budapest 2008) 169-170. Vácott hunyt el 1977. július 4-én, életének 72., papsá-

püspököt nem lehetett kérdezni.” Másnap Petróci Pesten a Ferenciek teréről a Központi Szeminárium felé tartva (bizonyára Péteryvel) Jámbor Dezsővel, a *Magyar Kurír* szerkesztőjével találkozott, aki egy különlenyomatot tartott a kezében. A címben: Endrey Mihály püspöki kinevezése és Bárd János kinevezése. Endrey addig Czapik elnöksége alatt munkatársa volt az Actio Catholica-ban. Egyébként az Actio Catholica elnöke a mindenkori esztergomi érsek, de ekkor Mindszenty József börtönben volt. Endrey 1948. december 1-től a külföldre távozott Mihalovics Zsigmond utódjaként működött. Nem okozott gondot egri segédpüspöki kinevezése. Pétery József püspöktől senki nem kért információt, pedig főpásztor volt Endreynek.

Püspökszentelésére 1951. április 1-jén került sor. Czapik Gyula egri érsek szentelte püspökké. A helyszínt az indokolta, hogy az Actio Catholica központja a ferencesek környékén volt, tehát a ferences templom közelsége a magyarázat. Az Esztergomi Főegyházmegyében 1957 júniusától 1958. október 17-ig kormányzott mint speciális delegátus, amely tisztségről 1958 szeptemberében lemondott. 5 éven át Vámosmikolán tartották házi őrizetben. Itt a Caritas Internationalis küldeményeit irányította. 1964-ben Budapest – Bakáts téren kisegítő lelkész. 1972. február 8-án pécsi segédpüspök, 1975. január 10-én váci megyéspüspök lett. Képzett, tehetséges, józan eszű és a szegényeket kedvelő, az Oltárszentséget tisztelő személy volt. A római szentévi zárándoklaton részt vett. A *Vác-egyházmegyei Papok Közleményei* c. folyóirat szerkesztője (1943–1944) is volt.

Endrey Mihály címere: vágott címer pajzsában, alul zöld, felül kék mezejében arany latin kereszt látható. Zöld színű püspöki kalapról kétoldalt 1+2+3 zöld színű bojt hull alá. Mögötte cölöpszerűen a püspöki zöld kalap fölé magasodó arany kereszt látható. A jelmondat alul arany stólán fekete betűkkel írva olvasható: PRO FIDE ET POPULO.⁹

A 2. számú kép bal oldali, aranyozott hordócskáján Czapik címere látható. Ennek a szélessége 16 cm, magassága 25 cm, hossza 24,5 cm. A jobb oldali hordócska ezüstözött, ezen Endrey címere látható. Szélessége 16 cm, magassága 22 cm, hossza 24 cm. A hordócskák másik oldalára a másik személynek a címerét festették (4. kép).

Mindkét tölgyfából készült hordócska 4 db abronccsal, felül dugóval van ellátva, és egy-egy fenekén csap található.

gának 49., püspökségének 26., megyéspüspökségének 3. évében. A vámosmikolai plébánia falán emléktábla jelzi ott-tartózkodását.

⁸ PETRÓCI Sándor, *Emlékek Pétery József püspökről* (Budapest 1997).

⁹ A hitért és a népért.

2. KÉP. CZAPIK GYULA ÉS ENDREY MIHÁLY HORDÓCSKÁI A CÍMERREL ÉS ABRONCSOKKAL.
Egri Érsekség. Nagy Kálmán fotója

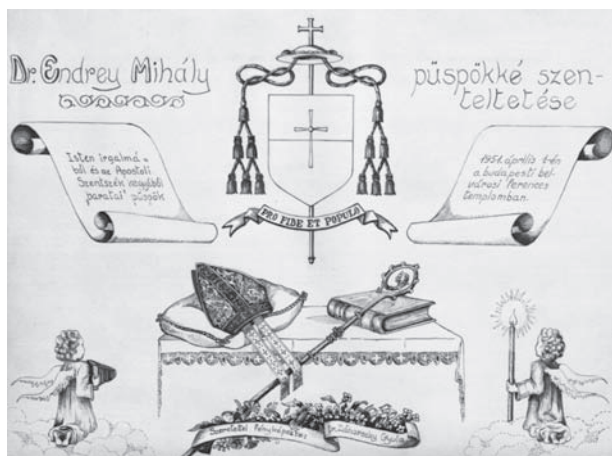
3. KÉP. CZAPIK GYULA ÉS ENDREY MIHÁLY HORDÓCSKÁI AZ ELŐLAPOKKAL, CSAPPAL ÉS DUGÓVAL
Egri Érsekség. Nagy Kálmán fotója

Az Endrey Mihály püspök szentelésével kapcsolatos fényképek azért kerülhettek a Prímási Levéltár gyűjteményébe, mert Esztergomban ordinárius volt 1957 júniusától 1958. október 17-ig. A három fénykép közül az első emléklapként szerepel fontos információkkal. Felirata: Dr. Endrey Mihály püspökké szenteltetése. A kép felső központi helyén Endrey Mihály püspöki címere áll a jelmondatával. Ezt két főlíánns veszi közre. A bal oldalin ez áll: *Isten irgalmából és az Apostoli Szentszék kegyéből „baratai” püspök.* A jobb oldalin ez olvasható: *1951. április 1-én a budapesti belvárosi ferences templomban.*

4. KÉP. ENDREY MIHÁLY ÉS CZAPIK GYULA HORDÓCSKÁI A HÁTLAG CÍMEREIVEL.
Egri Érsekség. Nagy Kálmán fotója

A fotó alsó részének központjában leterített oltár látható, azon balról vánkoston nyugszik a mitra, jobb oldalon bőrkötéses misekönyvre fektetett pásztorbot. Az oltár előtt virágfüzérrel díszített szalagra ezt írták: *Szeretettel fényképezte Dr. Záhorszky Gyula*. Az alsó sarkokban egy-egy puttó térdel, az egyik fényképezőgépet tart – humoros formában becsempészte a fotós önmagát –, a másik égő gyertyát. A második fénykép érdekessége az oltáron lévő két hordócska és két kenyér a szentmise bemutatásának kellékei között. A harmadik fotó az offertórium pillanatát örökíti meg, amint a térdeplő Endrey Mihály átnyújtja a két kenyeret a szentelő érseknek.

5. KÉP. ENDREY MIHÁLY SZENTELÉSI CÍMLAPJA.
PL Fotógyűjtemény Fotótár. Záhorszky Gyula fotójáról Hegedűs András felvétele

6. KÉP. CZAPIK GYULA ÉS ENDREY MIHÁLY SZENTELÉSI HORDÓCSKÁI ÉS KENYEREI AZ OLTÁRON.
PL Fotógyűjtemény. Záhorszky Gyula fotójáról Hegedűs András felvétele

7. KÉP. ENDREY MIHÁLY SZENTELÉSI KENYEREKET AJÁNL FEL CZAPIK GYULÁNAK. PL Fotógyűjtemény.
Záhorszky Gyula fotójáról Hegedűs András felvétele

Ebben az esetben tehát nem csupán a szentelési hordócskákról és kenyerekről van tudomásunk, hanem szinte dokumentáltan ezeknek az *in situ* bemutatása is fennmaradt. Általában elmondható, hogy az egyik hordócska aranyozott, a másik ezüstözött, akárcsak a kenyerek színe is. Az egyik hordócskában vörös, a másikban fehér bor lehetett.

8. KÉP. CZAPIK GYULA, 1946 ELŐTTI HORDÓCSKÁK CÍMERREL. Egri érsekség. Nagy Kálmán fotója

9. KÉP. CZAPIK GYULA, 1946 ELŐTTI HORDÓCSKÁK FENEKE ÜRESEN. Egri érsekség. Nagy Kálmán fotója

Ezeken felül az egri érseki gyűjteményben található még két hordócska, amelyeken Czapik Gyula püspöki címere látható (8. kép). A hátlapja teljesen üres (9. kép), viszont igen díszesek a hordócska tartói, ezért bátorodom feltételezni, hogy ott, talán szentelő főpapként, Serédi Jusztinián címere lehetett. Ezeken, a kék pajzsmező talpán vörös asztalon fekszik a Szentírás, rajta vörös

alfa és omega betűk olvashatók. Fölötte a töviskoszorú és benne a szív a lángokkal és a kereszttel ugyanaz, mint a későbbi címerben. A toll és az olajág azonban az asztalra állítva található. A püspöksüveg Ó- és Újszövetségre utaló szalagja a pajzs két oldalára fekszik. A kereszt és a pásztorbot elhelyezése megegyezik a fenti címerével. Itt nem kereshetjük a palliumot, hiszen a zöld bojtok 1+2+3 számai a püspöki rangot jelölik. A jelmondat nem változott.

Érdekes ezeken a címereken a szív ábrázolása, amely a 19. század előtt nem tartozott a címerképek közé. Természetes, vörös színben ábrázolják, szinte naturalisztikusan, mégis a lángok és a kereszt feltüntetésével nem csupán a szeretet, a fájdalom, hanem a remény jelképe is, hiszen a feltámadást is jelenti. Ez bizonyára összefüggésben van a Jézus Szíve-tisztelettel.

♦♦♦ PANDULA ATTILA

A pruszkai ferences templom heraldikus kapuzata

Pruszka (vagy Poroszka, szlovákul Pruské) település a kora újkorban az orosz-lánkeői váruradalom része. Tulajdonképpen az uradalom központja, a birtokos család reprezentatív kastélyával.

A BIRTOKOSOKRÓL

A Jakusith család Horvátországból ered. Az előnevüket jelentő Orbova község, Szlavóniában (Pozsega vármegyében) található. A 16. század közepén még nem ismeretes a család mint magyarországi birtokos.¹

Orbovai Jakusith Ferenc az addigi birtokos család, az Oroszlánkeői familia utolsó férfi családtagjától, Miklóstól szerezte meg a váruradalmat a 16. század második harmadában. Az első jelentős személyiség a családfán győri alkapitány (főkapitány-helyettes) volt. Ezt megelőzően (1574–1575-ben) főkapitány, majd 1580-ig ismét főkapitány-helyettes.² Ferenc 1576. március 21-én 16 000 magyar aranyért vásárolta meg az uradalmat. Mindezt halálát követően fia, Jakusith András örökölte. A Bocskai-felkelés eseményeiben játszott szerepének direktebb feldolgozása még várat magára. 1606-ban Habsburg Rudolf király bárói rangra emelte.³ András 1607-ben elvette Thurzó György nádor Zsuzsanna leányát. Kilenc gyermekük született, közöttük három

¹ *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén* (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 16) (szerk., bev. Maksay Ferenc; Budapest 1990) II, 1093.

² PÁLFFY Géza, *Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány helyettesek Magyarországon a 16–17. században. Minta egy készülő főkapitányi „életrajzi lexikonból”*, in *Történelmi Szemle* (1997) 2/277.

³ Ismeretes a bárói diploma Királyi Könyvekbe másolt szövege. Magyar Nemzeti Levéltár – Magyar Országos Levéltár A 57. V. 749–750. Ebben konkrétan csak Jakusith András apja, Ferenc érdemeiről van szó. Maga a datatio is hiányos.

fiú volt. Az ő gyermekük volt Jakusith György megyéspüspök. A Jakusith (Jakusics, Jakusich) család a 17. század végéig – a család férfiágon való kihalásáig – volt birtokosa az uradalomnak. A család utolsó sarja férfiágon báró Jakusith II. Imre volt (†1692). Felesége gróf Serényi Polixénia (†1694).⁴ Magáról a családról újabban többek között Sedlák Péter írt átfogóan.⁵

A térséget, a kastélyt, illetve Pruszkát is érintette a török csapatok 1663-as Vág-vidéki dúlása. Ezt követően az uradalom a Magyar Kamarához került. 1695. április 26-án Habsburg Lipót birodalmi gróf Breuner Szigfried Kristófnak és feleségének, Breuner Mária Barbara Izabellának adományozta. A hölgy férje halálát követően leányának, gróf Breuner Antóniának (†1740) juttatta az uradalmat. Ő az 1710-ben elhunyt birodalmi gróf, rothenfelsi és aulendorfi Königsegg Miksa özvegye volt.⁶

Gróf Königsegg Károly 1746. november 18-án alapított az uradalom falvaiból hitbizományt. Ezt másodszülött fiára, gróf Königsegg Ferenc Xavérna (†1792) hagyta.

Königsegg Ferenc Xavér az 1770-es évektől élt itt feleségével, gróf Esterházy Szidóniával. Kegyuraságuk alatt készült el a monumentális plébániatemplom, illetve plébániaház. Ennek homlokzatán megtalálható az ún. házaspár-címerük. Gyermektelenek voltak, így a település és az uradalom Ferenc unokaöccsére, gróf Königsegg Ernestre (1755–1803) szállt. Az ő unokája volt gróf Königsegg Gusztáv (1813–1882), aki feleségül vette gróf Csáky Gizellát. Az uradalom ismét oldalágon öröklődött Gusztáv unokaöccsére, gróf Königsegg Ferencre. Tőle a budapesti Földhitelintézeti Bankhoz került az uradalom, amely bérbe adta a Vágtapolcai Cukorgyárnak. A budapesti bank az ingatlant már az első Csehszlovák Köztársaság idején, 1924-ben eladta a pozsonyi Dunajskej banknak.⁷

⁴ A családról legújabban: FEDERMAYER, Frederik – PONGRÁCZ, Denis, *Lexikón erbov šľachty na Slovensku. I. Trenčianska stolica: Šľachta Trenčianskej stolice podľa súpisov z rokov 1596 a 1646/47* [A szlovákiai nemesség címereinek lexikona. I. Trencsén vármegye: A Trencsén vármegyei nemesség az 1596-os és az 1646/47-es összeírás szerint] (Bratislava 2000) 92-93, fekete-fehér címerábra, 9. színes tábla, bal felső első illusztráció (a továbbiakban: Lexikón erbov).

⁵ SEDLÁK, Peter, *Jakušiči – plemiči slavonskog porijekla u povijesti slovačke*, in *Scrinia Slavonica* 7 (2007) 88–106.

⁶ ZVARIOVÁ, Zuzana – JANURA, Tomas, *Kaštieľ v Pruskov* [A pruszkai kastély], in *Pamiatky a múzeá* 62 (2013) 2/42–43.

⁷ ZVARIOVÁ – JANURA 42–43.

⁸ Uo. 45-46.

⁹ FÉNYES Elek, *Magyarország geographiai szótára. Mellyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leíratik* III (Pest 1851) 266.

¹⁰ A településről, annak jelképeiről összefoglaló jelleggel legújabban: NOVÁK, Jozef, *Pečate miest a obcí na Slovensku* [A szlovákiai városok és települések pecsétjei] II (Bratislava 2008) 159–160.

A kastély 1946–1952 között a Legszentebb Üdvözítő szerzetes nővérek kongregációjának központja volt. Ezt követően kertészeti szakiskolává alakították át. Napjainkban is ez az intézmény működik benne.⁸

1851-ben Fényes Elek a következőket írja Pruszkáról hírneves munkájában: „Pruszka, tót m. v., Trečsén v.-megyében, a Vágh jobb partján: 1050 kath., 67 zsidó lak. szép kath. paroch. templom. Synagóga, Kastély. A sz. ferencziek klastromát Jakusics György veszprémi püspök alapította, mint az orosz-lánkői uradalomnak, mellyhez Pruszka tartozik, akkori birtokosa. A kórházat pedig gr. Jakusich Imre, és felesége gr. Serényi Pólexina alapították 1684. Határa Pruszkának termékeny, első osztálybeli, fája bőven. Lakócai közt sok mesterember van. F. u. gr. Königsegg Ferencz. ut. p. Trencsén.”⁹

A kevésbé ismert¹⁰ településen fontos műemlékek találhatók:

A monumentális, többször átépített gótikus-reneszánsz várkastély a 16–20. század között nyerte el mai alakját.¹¹ Lényegében ez volt évszázadokon keresztül az orosz-lánkői váruralalom központja.¹²

A Szent Péter és Pál apostolok titulusú római katolikus plébániatemplom 1780–1789 között épült fel.¹³ A római katolikus plébánia mai alakjában 1760 körül készült.¹⁴

A Szent György tiszteletére szentelt ferences templom kora barokk stílusban készült 1642-ben.¹⁵ A ferencesek itteni letelepítése a Vág-vidék 17. századi rekatolizációs folyamatának fontos eleme volt. A Szent György ferences konventet és templomot Jakusith György eredetileg a mariánusoknak építtette.¹⁶ Nekik 1690-ben Sümeg fejében át kellett adniuk a szalvatoriánus rendtartománynak.¹⁷ Pruszkában volt a provincia novícius- és tanulmányi háza.¹⁸ 1900-ban a mariánus provinciába sorolták.¹⁹ Csehszlovákiában 1924-től 1938-ig, illetve 1947 után a szlovákiai szalvatoriánus provincia tagja volt.²⁰

¹¹ A témáról legújabban részletesen: ZVARIOVÁ – JANURA 43-46.

¹² Vö. pl. *Súpis pamiatok na Slovensku* [Szlovákiai műemlékek jegyzéke] II (Bratislava 1968) 574–575. 575. oldalon alaprajz (a továbbiakban: *Súpis*).

¹³ *Súpis* II, 574-576.

¹⁴ Uo. 574.

¹⁵ Uo. 576-577.

¹⁶ GERCZE Péter, *A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma. Magyarország műemlékei* II (szerk. Forster Gyula; Budapest 1906) 924.

¹⁷ FRIEDRICH, Urban, *Historia seu compediola descriptio Provinciae Hungariae OMF strictoris observantiae sub titulo SS. Salvatoris* II (Cassoviae 1759) 91.

¹⁸ *Schematismus Provinciae Hungariae Sanctae Mariae ordinis Fratrum, Minorum S. P. N. Francisci...* (Pestini 1851) 70.

¹⁹ *Schematismis venerabilis diocesis Nitriensis pro anno 1911* (Nitreae 1911) 55.

²⁰ *Schematismus slovenských katolíckych diecéz* (Bratislava 1948) 31.

A JAKUSITH-CÍMER²¹ KORABELI TÖRTÉNETÉNEK RÖVID ÁTTEKINTÉSE

A család alapcímere: kék pajzsmezőben zöld hármas halom, középső halmán jobbra néző, növekvő fekete farkas, fogai között ezüst (fehér) bárányt tart. A pajzsmezőben, jobbra fent ezüst félhold, balra fent hatágú arany csillag. A pajzsot jobbra forduló ezüst sisak díszíti. Ennek tetején ötágú nemesi korona ékkövekkel. A takaró jobbra kék-arany, balra vörös-ezüst.

A sisakdísz a koronából növekvő formában megismétli a címerpajzsot. Növekvő, jobbra néző fekete farkas, fogai között ezüst (fehér) bárány. A sisakdísztól jobbra ezüst félhold. A sisakdísztól balra hatágú arany csillag.

Nem ismeretes sem a család eredeti címeres levele, sem rangemelő oklevele.

Különféle családtagok címereit ismerjük, amelyek kisebb-nagyobb eltéréseket mutatnak a fő motívum megtartása mellett. A családi címer – az eddigi ismeretek alapján – még a rangemeléskor sem változott meg alapvetően.

Egyes szfragsztikai emlékeken nem jelennek meg az égitestek.

Jakusith András címeres pecsétje 1607-ből megtalálható a Kubinyi-féle pecsétgyűjteményben.²² Itt nyolcszögletű, gyűrűs pecsétben látható a címer. Az égitestek közül csak a csillag jelenik meg, a farkas fejétől balra. Egy másik, 1620-ból való, nyolcszögletű, gyűrűs pecsétjén, a sisakdísz két oldalán, félkörívesen AI DO betűk szerepelnek. Ebben az esetben, a sisakdísznél is megjelennek az égitestek.²³

Jakusith András címere egy ún. házaspár-címer keretében ismeretes a pruszkai várkastélyban is.²⁴ Az északnyugati bástya bejárata felett található. A jobb oldalon szerepel Jakusith András, a bal oldalon neje, Thurzó Judit címere fehér,

²¹ A témát legújabban érintette PhD-disszertációjában egykori kedves tanítványom, Csizi István. A disszertáció egyik opponense voltam. Vö. Csizi István, A királyi Magyarország főnemesi családjainak címerváltozatai a 16–17. században (PhD-disszertáció; Budapest 2012).

²² NOVÁK, Jozef, *Rodové erby na Slovensku. I. Kubinyiho zbierka pečatí* [Nemzetiségi címerek Szlovákiában. I. A Kubinyi-féle pecsétgyűjtemény] (Martin 1980) 130–131. 131. oldalon modern, fekete-fehér rekonstrukciós rajz, XVII. tábla 6. ábra.

²³ Magyar Nemzeti Levéltár – Magyar Országos Levéltár E 190. Archivum familiae Rákóczi nr. 277. Jakusics András, Weber Györgynek. Pozsony, 1620. október 2. Maga a nyolcszögletű pecsét 21 mm átmérőjű. Említi: Csizi 115.

²⁴ Pandula Attila Fotóarchívuma. Pandula Attila fényképei. 2013. augusztus 23-án (pénteken) készült fényképek.

²⁵ Magyar Nemzeti Levéltár–Magyar Országos Levéltár P 1314. Missiles no. 10970. Jakusith Anna, Batthyány Ádámnak. Dobra, 1645. november 22. 18 mm-es ovális pecsét, körirata: ORBOVAI JAKUSITH ANNA. Említi: Csizi 115.

domború stukkó formában. A férj címere a korban jellegzetes csücskös talpú reneszánsz pajzsban jelenik meg. A fő motívum itt fordítva látható. A hármas halmokból növekvő, szájában bárányt tartó farkas balra fordul. A pajzsmezőben nem szerepelnek az égitestek. A pajzs felett szembenéző, rostélyos sisak ötágú koronával. A sisakdísz balra néző, növekvő farkas, fogai között báránnyal. Az oldalakon takarók, amelyek a pajzsfő elején, illetve bal oldalán érintkeznek a pajzssal. A sisakdísztól jobbra A, balra pedig I betű utal a címer tulajdonosára. Hangsúlyozandó, hogy ezt a címert csak köznemesi koronával díszítették.

Jakusith Anna magyar köriratú pecsétjén jelentősebb eltérést mutat a családi címer. Itt a címerképen a farkas a pajzstalpban lévő hármas halmon (vagy csak hullámos talajon) áll. A farkas teljes alakos, mivel mellső lábait előre nyújtja. A pajzs felett – sisak és sisakdísz helyett – csak ötágú korona látható.²⁵ Ez a családi címer személyes használatú változata lehet.

Testvére, Jakusith Kata pecsétjén ezzel szemben a farkas lebegő hármas halomból nő ki. Ugyanígy a sisakdísznél: a farkas a sisakkoronából nő ki.²⁶

A család címerének színes változata is ismert a felmenők között. Jakusith János címere szerepel báró Mednyánszky Antal ősfáján.²⁷ A „*Merasus seu arbor genealogica familiae Mednyanszky de Medgyes*” családfán is megjelenik a Jakusith család címerének színes ábrázolása.²⁸

Az ismertté vált szfragisztiikai emlékek alapján valószínűsíthető, hogy a tárgyalt időszakban a rangemelést követően sem változott meg a családi címer.²⁹ Véleményem szerint nyilvánvaló, hogy kölcsönös és közvetlen összefüggés van a Jakusith család címerében megjelenő égitestek és Poroszka mezőváros pecsétje között.³⁰ Ismerünk például címeres pecsétet 1587-es³¹ és 1848-as évszámmal,³² illetve az 1870-es évekből.³³

²⁶ Magyar Nemzeti Levéltár – Magyar Országos Levéltár P 1314. Missiles no. 21247. Jakusith Kata, Batthány Borbálának. Szádvár, 1665. szeptember 17. 14 mm-es nyolcszögű pecsét. A sisakdísz mellett I és K (?) betűkkel. Említi: Csízi 115.

²⁷ *Lexikon erbov I*, 93.

²⁸ OROS, Zuzana – ŠIŠMIŠ, Milan, *Rodové postupnosti a ich grafický vývoj* [Családfák és azok grafikai fejlődése] (Martin 2004) 134, 87. szám: Bratislava, Slovenská národná galéria. Leltári szám: c. O-6653. Pozsonyi festő a 18. század közepén, jelzett, 1744, olaj, vászon, 173 x 225 cm.

²⁹ Magyar Nemzeti Levéltár – Magyar Országos Levéltár E 199. II. / 48. /1. Archivum familiae Wesselényi. Jakusith Imre, Wesselényi Ferencnek. Pruszkai kastély, 1661. március 15. 9 mm-es, nyolcszögletű, gyűrűs pecsét. A címer körül négyzet alakban: E I D O. Említi: Csízi 115.

³⁰ NOVÁK 2008, 160-161, 161. illusztrációk.

³¹ FORTÍK, Juraj, *Mestské a obecne pečate trenčianskej župy* [Városi és községi pecsétek Trencsén vármegyében] (Edícia pomocné vedy historické a archívniectvo 2) (Bratislava 1974) 82, 14. település, 74. pecsét, XXXIV. tábla, 7. illusztráció.

³² Uo. 82, 14. település, 75. pecsét, XXXIV. tábla, 8. illusztráció.

³³ Uo. 82, 14. település, 76. pecsét, XXIV. tábla, 8. illusztráció.

Pruské mai kommunális címere 1995-ben keletkezett. Ebben – a hagyományokra utalva – kék mezőben balra néző arany holdsarló és három hatágú arany csillag jelenik meg. Két csillag a holdsarlótól jobbra, egy pedig attól balra.³⁴

JAKUSITH GYÖRGY³⁵

A ferences templom és rendház alapítója és bőkezű támogatója a helyi birtokos család képviselője, báró Orbovai Jakusics/Jakusith György (Pruska, 1609. – Eger?, 1647. november 21.). Édesapja, Jakusics András a família helyi hatalmának kialakítója, a főnemesi rang megszerzője. Édesanyja Thurzó György nádor lánya, Judit. Evangélikus családban született, kezdetben evangélikus iskolákba járt.

1623-ban katolizált. Ezután igen gyors karriert futott be. 1625-ben Boroszlóban tanult. Ezt követően III. Ferdinánd király kamarása. 1630. október 2-án lett a római főpapi elitképző, a Collegium Germanicum Hungaricum hallgatója. Ezt az intézményt 1631-ben elhagyta, mert VIII. Orbán pápa kamarássá nevezte ki. 1632-ben Rómában Pázmány Péter szentelte pappá. Gyorsan emelkedett különféle egyházi méltóságokba. Így esztergomi kanonok, szentistváni prépost lett. 1633. október 4-én nevezték ki óbudai préposttá. 1634-ben esztergomi érseki helynöki tisztséget kapott. 1635-ben szerémi választott püspök lett, 1635. október 20-án pozsonyi prépost. Ekkor ajándékozta Veréb és Pázmánd birtokát a jezsuitáknak. 1637 januárjában a pozsonyi főesperesség papságával zsinatot tartott.

1637. május 2-án elfoglalta a veszprémi³⁶ megyéspüspöki széket.³⁷ A hagyományoknak megfelelően ő koronázta III. Ferdinánd akkori feleségét, Mária Annát magyar királynévá 1638. február 14-én. 1637–1642 között a királyné kancellárja.³⁸ Mint tekintélyes főpap a Határvizsgáló Bizottság tagja. A lublói vár ügyében tárgyalt Zsigmond lengyel királlyal. Követ volt a szlavóniai és a horvátországi rendeknél. Igen kiterjedt tevékenységet folytatott. 1636-ban „Szent olvasó-társulat” címen németből fordított könyvet

³⁴ *Heraldický register Slovenskej republiky* [A Szlovák Köztársaság heraldikai regisztere] (szerk. Peter Kartous – Ladislav Vrteľ; Martin 2006) 100–101, 101. oldalon illusztráció.

³⁵ KOLLÁNYI Ferenc, *Esztergomi kanonokok* (Esztergom 1900) 236–238.

³⁶ PFEIFFER János, *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950). Püspökei, kanonokjai, papjai I* (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae VIII) (München 1987) 33.

³⁷ *Schematismus venerabilis cleri almae diocesis Wesprimiensis pro anno 1916* (Wesprimii 1916) XX (67).

³⁸ FALLENBÜCHL Zoltán, *Magyarország főméltóságai* (Budapest 1988) 100.

³⁹ SUGÁR István, *Az egrai püspökök története* (Budapest 1984) 319.

adott ki Nagyszombatban. 1641-ben felkérte Inchofer Menyhértet magyar egyháztörténet megírására.

1642. szeptember 21-én egri megyéspüspök lett, és mint ilyen Heves és Külső Szolnok vármegyék főispánja.³⁹ Királyi tanácsos, 1644-ben sági prépost, a főpapság követe Rómában. Céljai a Szent Széknél: a püspöki kinevezési taxák elengedésének kieszközlése, pápai segély kérése az ország védelmére, közbenjárás a III. Ferdinánd elleni francia–török–erdélyi szövetség létrejöttének megakadályozására. Rómában megszerezte és Magyarországra hozta II. Szilveszter bullájának másolatát, amely a Szent Istvánnak adott kiváltságokat tartalmazta. 1646. április 23-án (előtte) esküdött meg és tett katolikus hitvallást 63 görög keleti pap. Ez volt az ún. ungvári unió. Előkészítette a kapucinusok megtelepedését Magyarországon. Komáromban letelepítette a jezsuitákat.

Halálának (1647. november 21.) helyszíne a szakirodalom alapján nem egyértelmű. Vagy Eger, vagy Pruszka, esetleg Trencsén. Az általa alapított pruszkai ferences kolostorban temették el.

A PRUSZKAI CÍMERES KAPU

Igen érdekes, hogy jelen tanulmányom tárgya, az igen gazdag szobrászati és heraldikai díszítésű késő reneszánsz kapu kiemelkedő jelentősége ellenére csak az említés szintjén jelenik meg a régebbi,⁴⁰ az újabb,⁴¹ sőt a legújabb⁴² szlovák tudományos, illetve tudományos-népszerűsítő szakirodalomban is.

A magyar szakirodalomban az 1913-ban viszonylag gazdag anyagot közlő Lehel Ferenc egyáltalán nem ismeri ezt az alkotást.⁴³ Aggházy Mária, a magyar barokk szobrászat kiemelkedő monográfusa corpus-kötetében ebben a vonatkozásban teljesen tájékozatlan. Nyilvánvaló, hogy személyesen nem járt a helyszínen. A helyi barokk szobrászati emlékeket úgy közli, mintha azok csak egy templomban – a „volt ferences templomban” – lennének.⁴⁴ Tanulmányunk tárgyáról csupán a következőket írja: „Gazdagon faragott címeres kapuzat.”⁴⁵

⁴⁰ KUHN, Ivan, *Reneszančné portály na Slovensku* [Reneszánsz kapuk Szlovákiában] (Bratislava 1954) 53, 45. illusztráció.

⁴¹ *Súpis II*, 556–557.

⁴² *Slovensko. Ilustrovaná encyklopédia pamiatok* [Szlovákia. A műemlékek illusztrált enciklopédiája] (főszerk. Peter Kresánek; Bratislava 2009) 245.

⁴³ LEHEL Ferenc, *Magyar művészet a török világ idején* (Budapest 1913).

⁴⁴ AGGHÁZY Mária, *A barokk szobrászat Magyarországon II* (Budapest 1959) 218.

⁴⁵ Uo. 218.

A kapu első szakszerű, művészettörténeti leírása csak 2009-ben látott napvilágot a szlovák szakirodalomban.⁴⁶

Maga a kapuszobrászati díszítése rendkívül tagolt (1. kép). Legfelül, középen országalmával(?) lefedett homokóra látható. Ez alatt szembenéző koponya, mely alatt két keresztbe tett lábszárcsont. A koponya oldalain háromszögbe futó stilizált babérkoszorú díszítés. Aszéleken egy-egy gránátalma. Ez az egész részlet lényegében egy felezetthatszög. Ebben a mezőben három szembenéző, egymástól eltérő kivitelű maszk látható. Az egész részlet tagolt talapzatra van helyezve.

1. KÉP

Ezt követi az igen gazdag heraldikai mező. Ezt részletesen elemzem. Ez a részlet is erősen tagolt talapzatra van helyezve. Ez alatt, egy-egy konzol közé helyezve a kapu, illetve a templom építési felirata (2. kép):

ORATE PRO GEORGIO /
 IAKOSITH EPISCOPO WES /
 PRIMIENSI QVIMOLEPECCA /
 TORVM PRAESSVS HOCMO /
 NASTERIVMAFVNDAMENTIS
 EREXITANNO: D. 164Z

A konzolok alatt egy-egy, az építési tábla alatt pedig három díszítő rozetta. Ez alatt, középen göndör hajjú, kiterjesztett szárnyú, szembenéző angyal.

2. KÉP

3. KÉP

Az oldalakon ezt az elemet egy-egy reneszánsz oszlop tartja. Ennek lábazatán, mindkét oldalon középen egy-egy szembenéző maszk. Az oldalakon, kívül és belül stilizált gyümölcs díszítéssel.

4. KÉP

A tanulmány szempontjából legfontosabb heraldikai mező fő eleme Jakusith György főpapi címere (3–4. kép). Ez a címer jelentős mértékben eltér a Jakusith család eddig ismertté vált címer változataitól. A kvalitásos kőfaragvány ovális címerpajzsban jelenik meg. Az ábrázoláson a pajzsfő és a pajzsderék alul, mindkét oldalon a pajzstalp elejéből, illetve a pajzstalp bal oldalából kiinduló négy gömbbel van ékesítve. A pajzsderék elejénél és bal oldalánál hosszúkás – hurka alakú – mezővel ékesített. A pajzsfő elejénél, illetve a bal oldalán három gömb látható. A pajzsfő díszítése egy-egy hosszúkás – hurka alakú – mezőből áll. A pajzsfő közepén három gömb díszítés látható.

A pajzstalp ezzel szemben, erősen stilizált, kidomborodó hármias halomra van helyezve, ahol még egy ornamentikus szobrászati díszítési elem is megjelenik. A középső halom közepén erősen hangsúlyozott ötágú heraldikai rangkorona stilizált képe jelenik meg. Az abroncon még az ékkő díszítés is igen jól látható. A koronából kifejezetten felfelé törő, jobbra néző, fejét felfelé fordító, növekvő, mellső lábait előre tartó, lompos farkú farkas alakja. Az állat nyitott szájában, a fogai között, jobbra néző, lábait lefelé lógató bárányifigura.

A pajzsmezőben, jobbra fent hatágú csillag hangsúlyozott, felületén sugaras ábrázolása. A pajzsmezőben, balra fent jobbra forduló, antropomorf holdsarló

5. KÉP

hangsúlyozott képe. Az ovális pajzs erősen díszített püspöksüveg (infula) valóságghű ábrázolásával van lefedve. Ezen a felületi díszítés és a szalagok is erősen hangsúlyozott formában jelennek meg. Ezek a pajzs jobb és bal szélén, a pajzstalp elejéig, illetve a pajzstalp bal oldaláig nyúlnak le. Az infula a pajzsfő közepén érintkezik magával a pajzssal. Lehet, hogy a püspöksüveg a főpap egyik tényleges darabja alapján lett heraldikai motívum. Maga az infula ovális alsó részét is mutatja. Ezen bal oldalt át van szűrva egy stilizált fejű, lerövidített pásztorbot, jobb oldalt pedig, a püspöksüveg mögött stilizált pálmalevél jelenik meg. Mindezen elemek egy újabb pajzsra vannak helyezve. Ennek formáját leginkább reneszánsz pajzsként lehetne meghatározni.

Ezt a második pajzsot két pajzstartó (telamon) angyal övezi. Ezek gyakorlatilag azonos formájúak, jellegűek. E szembenéző alakoknak göndör haja és a heraldikai mezőt szinte teljesen kitöltő, felfelé állóan ábrázolt szárnyai vannak. Hosszú, leperszerű, gallérral ellátott ruhát viselnek. Az angyalokat meztláb ábrázolták. Mindkét lábuk kilóg az öltözet alól. Értelmezésem szerint ezek a pajzstartó angyalok felhőn állnak.

A direkter heraldikai ábrázoláson túl további különleges pajzstartók jelennek meg ezen a nem mindennapi 17. század első feléből származó

egyházi heraldikai emléken. Még pedig egy-egy tengeri oroszlán (5. kép).⁴⁷ A tengeri oroszlán igen ritka heraldikai elem. Magyar vonatkozásokban különlegességnek számít. Mint ismeretes, ez az állat a valóságban is létező foka-féleség. A mitológiában, heraldikában azonban meglehetősen stilizált alakban jelenik meg.

Megjegyzem, hogy a pruszkai ábrázolás legközelebbi rokona a pozsonyi Urak utcája 11. szám alatti házon elhelyezett Krisztus Teste Testvérület 1627-es évszámmal ellátott, vörös márványból készült, igen kvalitásos emléktáblája Telegdi Miklós pécsi püspök (1535–1586) rendkívül hasonló kivitelű és szerkezetű főpapi címerével.⁴⁸

⁴⁷ Ezek hím oroszlán fejjel, illetve hal testtel vannak ábrázolva. Hosszú farkukat testük köré csavarják. Mindkét állat kissé oldalt fordul. Így a heraldikai jobb oldalon és a heraldikai bal oldalon lévő is ennek megfelelően került megjelenítésre.

⁴⁸ E címeres emléktáblát – meglehetősen általános történeti-heraldikai szöveggörnyezetben – közli: ORSULOVÁ, Jana, *Heraldické pamiatky Bratislavy. Staré Mesto* [Pozsony heraldikai emlékei. Óváros] (Bratislava 2007) 125–129. Ettől függetlenül folytattam a Telegdi Miklós-féle főpapi címer történetének vizsgálatát pl. különféle nyitrai emlékeken. Ez azonban nem tárgya jelen tanulmányomnak.

♦♦♦ KÄFER ISTVÁN

Lexikonok békesszolgálati lehetősége

Magyar–szlovák jegyzetek Beke Margit kézikönyvéhez
kitekintéssel a szlovák katolikus lexikonra¹

IV.

E²

Hiányzik a szlovák lexikonból ECKER (Ecker) József (1846–1931), Ballony³ plébánosa, 1920-ban is a Nagyszombati Érseki Főszentszék jegyzője, EGEL András (1834–1900), Nagylévárd káplánja, Széleskút plébánosa, aki szlovákul is tudhatott, ugyanígy EHRENGRUBER Viktor (1844–1918), Vedrőd, Pest-Józsefváros káplánja, Nadlány plébánosa. Helye lenne a *Lexikon...*-ban ELIÁS István (1899–1938) pilisszántói születésű szenici káplánnak, Kolta plébánosának. Nem szerepel a szlovák lexikonban ENTRESZ (Entress, Entrész) Ede (1868–1929), Magyardiószeg plébánosa, aki szentszéki ülnök is volt Nagyszombatban, EPÖLYI (Eipl) Ferenc (1854–1925), az igen sokat publikáló nagykálnai plébános, aki 1920 után Csehszlovákiában maradt. Hiányzik ERDŐSSY (Horacsek) Ferenc Hermenegild (1865–1957) is a szlovák lexikonból, pedig családi kötődései, hitoktató munkája a malackai ferencesek között, szlovák nyelvtudása, papi ténykedése Sárísápon a szlovák–magyar papi szolgálatok feldolgozásra váró körébe tartozik. A szlovák lexikonból hiányzó ERDŐSSY István (1870–1940) is Csehszlovákiában maradt 1920 után, ahol Bátorkeszi plébánosa, a Nagyszombati Szentszék tiszteletbeli ülnöke volt. Hiányzik a szlovák lexikonból ERHARDT Viktor (1849–1952) érsekújvári plébános, aki sokat dolgozott a KALOT mozgalomban is az

¹ Az I–III. rész a *Magyar Sion* (2013) 1. és 2., illetve (2014) 1. számában jelent meg.

² Az eddigi gyakorlat szerint az E és az É nem külön betű.

³ A település ősi magyar neve Ballony.

ifjúság neveléséért. Bizonyára szlovákul is pasztorált ERNSZT Károly (1887–1944) kisvendégi és melleki plébános, aki szintén Csehszlovákiában maradt 1920 után.

ERNSZT Sándor (1870. ápr. 21., Galgóc, Nyitra m. – 1938. nov. 19., Budapest) pápai prelátus, miniszter, országgyűlési képviselő. Középközpontú Nagyszombatban és Esztergomban, a teológiát Budapesten, a Központi Papnevelő Intézetben végezte, ahol kánonjogi doktor lett. 1892. október 14-én szentelték pappá. Káplán volt Nagyölveden, Pozsony-Virágölgyben (1893), Pozsony-Belvárosban. 1897-ben Budapesten az Angolkisasszonyok tanítóképzőjében hittanár, 1922–1931 között a Központi Papnevelő rektora. 1903-ban pápai kamarás, 1917-ben pápai prelátus, 1922-ben apostoli protonotárius, 1925-ben nagyvárad kanonok.⁴ Pozsony-Belvárosban a Katolikus Legényegylet egyik alapítója és vezetője, valamint a *Pressburger Tagblatt* c. lap megindítója (1896). 1897-től Budapesten a Néppárt titkára. 1901-ben a Trencsén megyei Varin (Várna), 1906-ban a Nyitra megyei Privigye választókerület országgyűlési képviselője lett. 1902–1915 között a *Kresťan* (A Keresztény) és havi melléklete, a *Jednota katolíckeho ľudu* (A Katolikus Nép Egysége) felelős szerkesztője volt. 1919-ben Bécsbe menekült, mivel a Keresztényszociális Néppárt és a Károlyi Mihály ellen létrejött Polgári Blokk vezetője volt. Bécsben részt vett az Antiboldsevista Comité munkájában. 1922-ben királyi főtanácsosi címet kapott, a Keresztény Nemzeti Egységhez csatlakozott, és az ipolysági kerületben országgyűlési képviselő lett, majd 1927-ben ismét. 1930–31-ben népjóléti és munkaügyi, 1931-ben vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1931-ben Győr, 1936-ban Esztergom országgyűlési képviselője, katolikus sajtóorgánumok szerkesztője volt. Munkáját

⁴ A magyar adatokra támaszkodó szlovák lexikon néhány ponton eltér a miénktől: a középközpontú között nem említi Esztergomot, címeinél viszont 1900-ra teszi a kamarásit, 1922-re a prelátusit és címzetes kanonokságot is említi.

⁵ Lásd a korábbi szócikkeket! Különösen ASCHENBRIER Antal, BLESZKÁNY, František, BOLTIZÁR, Jozef, BUBNIČ, Michal, CSÁRSZKY István, CSERNOCH János, CSIZMÁR Márton. Egyházunk történetében mind a nemzeti, mind a kommunista szempontok szerint kemény ítéletek születtek, de azt nem vették figyelembe, miként álltak helyt e lelkipásztorok akár nemzeti és politikai kompromisszumok árán is híveik szolgálatában.

⁶ Ez a munkája különösen fontos a magyar–szlovák egyháztörténetben, hiszen a szerző lapszerkesztői-politikai munkássága visszaköszön a Trianont követő esztendő tapasztalataiban.

1930-ban a Magyar Érdemrend I. Oszt. kitüntetéssel és királyi tükös tanácsosi címmel ismerték el. Ernszt Sándor vállalta szlovák költődéseit, de szembe fordult a szlovák nemzeti mozgalommal. A nemzetiségi kérdés kezelését a katolikus egyház keretében végezte. Szlovák nyelvű prédikációi, lapszerkesztő munkássága, politikusi tevékenysége alapos magyar–szlovák feldolgozásra vár.⁵

Művei: 1. *A kamat* (Budapest 1898). 2. *A keresztény nemzeti politika egy éve* (Budapest 1921).⁶ 3. *A katolikusok és az állam* (Budapest 1929). 4. *A katolikus Népiség szükségessége* (Budapest 1930).

Irod.:⁷ Viczián János, *Ernszt Sándor*, in MKL III, 251.; *ERNSZT, Alexander*, in *Lexikón...* 304; Sidor, K.: *Andrej Hlinka* (Bratislava 1934).

Hiányzik a szlovák lexikonból ERNYEI Kálmán (1846–1924), Csataj plébánosa, megtalálható viszont ERNYEI Lajos (1861–1936) esperes plébános, aki magyar vallásos periodikumokban publikált, többek között az *Új Magyar Sionban* is. Nem szerepel ERNYEI Pál (1861–1930), Nagylapás és Nagykereskeny plébánosa, aki pedig hasonló prédikációkkal rendelkezett, mint névrokona. Hiányzik a *Lexikón...*-ből ETELE (Sztrizsenyec) Károly (1857–1920) piarista, aki neve és születési helye okán szlovákul is pasztorálhatott Privigyén vagy Selmecbányán, majd Szentendre káplánjaként, végül Kolpach⁸ adminisztrátoraként.

F

Hiányzik a szlovák lexikonból a hosszú életű FÁBA Simon (1843–1935), Barsendré⁹ plébánosa. Ugyancsak nem található FÁBIÁN Ferenc (1836–1903), aki adminisztrátor volt a Tópatakra magyarított Kolpachon.¹⁰ Sajnálatos,

⁷ A kézikönyv-hivatkozásokat mellőzzük. Az MKL hibákkal együtt lényegében egyezik lexikonunkkal. Egyoldalúak a szlovák utalások is. Egyedül a Karel Sidor-hivatkozás jelzi a további elemzések szükségességét.

⁸ 1920-ban a Selmecbányai Espereskerület spirituálisaként hunyt el. Tópatak helyes magyar neve Kolpach.

⁹ Barsendré 1895-ben kapta nevét Kisendré, Nagyendré és Derezlény összevonásával.

¹⁰ Lexikonunk szerint Selmecz-Steffultón hunyt el. A Selmecbányához tartozó településnek sokáig csak német neve volt: Stefuldorf, később a közeli Szitnya-hegy okán Szitnyastefultónak nevezték. Hungaroszlovakológiai helyneveink sorában ez lenne a legjobb forma, a magyarosított Szitnyató kizárásával. Vö. MAJTÁN, Milan, *Názvy obcí Slovenskej republiky (Vývin v rokoch 1773–1997)* (Veda, Bratislava 1998) 49.

hogy kimaradt a szlovák lexikonból FÁBIÁN János Chrisostom (1832–1923) pozsonyi kanonok, akinek gazdag tudományos munkásságából a szlovák egyháztörténet is meríthet. Nem található a szlovák lexikonban FALATH Ágoston (1879–1938?), udvarnoki plébános, újlaki¹¹ espereshelyettes. Érdekes, hogy 1938-ban még csehszlovákiai papként kapott pápai kamarási címet. Nincs a szlovák lexikonban FALLENBÜCHL Ferenc (1873–1953) gimnáziumi igazgató, aki több évig tanított Nagyszombatban, FALUSI (Flienert) Károly (1899–1968) nagycétényi káplán, akit kiutasítottak Csehszlovákiából.¹² FANDL Mihály, a Nyitra megyei Pásztó adminisztrátora nem található a szlovák lexikonban, és a miénkben is hibásak az adatai. Mivel Boltizár József¹³ szentelte pappá, valószínűsíthetőek szlovák kötődései. Nem található a szlovák lexikonban a beteges, gazdag irodalmi munkásságú FARKAS Sándor (1842–1928), aki Bazinhoz és Nagyszombathoz kötődik, de a Magasfalura magyarított Hochstatnón és Nagylévárdon szlovákul is pasztorálhatott. FAZEKAS Lajosnak (1892–1960) Holics plébánosaként vagy 1918 után a pereszlényi espereskerület espereshelyetteseként is helye lenne a szlovák lexikonban. Hiányzik FEHÉR Nándor (1825–1905) kosúti plébános. Érdekes lehet a Liptó megyei németlipcsei születésű FEHÉRPATAKI Ferenc (1883–1927?), akit a Szepesi Egyházmegye címére szenteltek pappá, Vedrődön, Récsén, Budapesten működött, de 1918 júliusában Nagysenkvic plébánosa lett.¹⁴ Nagysáro plébánosa volt a szlovák lexikonból hiányzó FEHÉRVÁRY Ferenc (1842–1902). Nagykéren, Nagytapolcsányban, Temetvényen, Galgócon működött FEHÉRVÁRY Kálmán (1861–1912), Pozsonypüspökiben, Nagyölveden, Somorján káplánkodott FEKETE Gyula (1893–1933), a pozsonyi Mária Oltalma- kápolna igazgatója. Valamennyien hiányoznak a szlovák lexikonból. A mi lexikonunk megemlíti, hogy FEKETE Mihály (1887–1957) „a szlovák nyelv ismerője volt”. Ezt nyilván szülőhelyén, a szlováklakta Tardoson szerzte. Érdekes a szlovák lexikonban szintén nem szereplő FEKETE Vince (1881–1961) adatsora. Mindvégig magyar etnikai közegben működött, 1945 után Hosszúfalú¹⁵ esperes plébánosa maradt, és Bazinban halt meg. Hiányzik a szlovák lexikonból FELLNER Ferenc (1847–1934), aki Pozsonyban született, káplánkodott a Szent Márton-székesegyházban, és a Pozsonyi Espe-

¹¹ A helynév bizonyára a Nyitra megyei Újlak (ma Veľké Zálužie).

¹² Itt sem szerencsés lexikonunk terminusa, mert nem Szlovákiából, hanem Csehszlovákiából kellett távoznia.

¹³ Vö. *Magyar Sion* (2012) 2/235-236.

¹⁴ A Liptó megyei Fehérpatak/Fejérpataki család jelentős szerepet játszott a szlovák nemzeti mozgalomban. Evvel függhet össze nagysenkőci plébánossága is.

reskerület tiszteletbeli tagja volt. FERENCZY József (1833–1911) pozsonyi kanonok sem került be a szlovák lexikonba, miként FERÉNYI Ferenc (1860–1927?) illavai börtönlelkész, tábori lelkész Pozsonyban és Nagyszombatban. Mint ilyen, adminisztrátora volt a Keresztelő Szent János-székesegyháznak, a mai Egyetemi templomnak. Szlovák nyelvű pasztorációja biztosra vehető. Mindenképpen helye lenne a *Lexikon...*-ban FERTIG Alajosnak (1861–1901), hiszen a mi kézikönyvünkben felsorakoztatott adatai jelentős szlovák kötıdésekre engednek következtetni: a Nyitra megyei Holicson született, Aranyosmaróton pasztorált, majd kilépett az egyházból és a szarvasi evangélikus gimnázium tanára lett. A nemzeti bibliográfiák nemzeti gyakorlata szerint a területi elv alkalmazásával helye lenne a szlovák lexikonban FIEBER Henrik (1873–1920) művészettörténésznek is, aki pályafutása elején Zselízen is káplánkodott.

FILKORN, Anton (1873. nov. 27.,¹⁶ Prochot, Bars m. – 1937. márc. 27.,¹⁷ Grinád, Pozsony m.), az amerikai szlovákok szellemi és egyesületi életének szervezője. Középkiskoláit és a szemináriumot Esztergomban végezte. 1897. június 6-án szentelték pappá. Káplán volt Sopornyán, Morvaszentjánoson, Nagysurányban és Vittencen. 1899-ben az irgalmas nővérek gyóntatója. Erős szlovák nemzet-tudata miatt barátai, főleg František Richard Osvald tanácsára az Egyesült Államokba távozott, hogy elkerülje az összeütközéseket a magyarországi állami és egyházi hatóságokkal. Az USA-ban pensylvániai szlovák plébániákat igazgatott (Natron, Tarentum, Donor), majd a Pittsburgi Egyházmegyéből Albanyba helyezték, mert nem egyezett a plébániai kurátorokkal. Öntudatos szlovákként 1905-ben a Združenie slovenských katolíckych kňazov¹⁸ titkára, elnöke, majd az Amerikai Szlovák Liga alelnökévé választották. Az amerikai kormány, majd az I. világháború alatt a szövetséges hatalmak szolgálatában propagandatevékenysége mellett Milan Rastislav Štefánik oldalán önkénteseket is toborzott a csehszlovák légiókba. Hazatérése után Grinádon adminisztrátor lett. Itthon

¹⁵ 1913-ban változtatták Vághosszúfalura.

¹⁶ A szlovák lexikon szerint nov. 23.

¹⁷ A mi lexikonunk szerint február 27-én, de ebben az időben a csehszlovákiai adatok valószínűleg pontosabbak.

¹⁸ Szlovák Katolikus Papok Egyesülése.

töltött évtizedeiről a *Lexikón...* (František Vnuk) nem tájékoztat. Annyit jegyez meg, hogy vagyónát a Spolok svätého Vojtechára hagyta. A nagy szlovák életrajzi lexikon, a *Slovenský biografický slovník* nem is említi. Életművének feldolgozása igen fontos, hiszen az önálló szlovák állam létrehozásán munkálkodó katolikus papok értékelése mindmáig vitatott.

Irod.: A szokásos kézikönyv-hivatkozások mellett két érdemi írás szól róla: Ján Pöstényi, a Spolok sv. Vojtecha egyik vezetőjének nekrológja a *Slovák* c. napilap 1934. ápr. 1-jei számában, valamint Čulen K. megemlékezése a Jednota kalendáriumában 1960-ban. Mindez csupán az emigráns F. Vnuk közlésében.

Nem szerepel a szlovák lexikonban a gazdag írói munkásságú FILÓ Károly (1876–1935), akiről lexikonunk megjegyzi, hogy „élete folyamán a német, francia és a szlovák nyelvet elsajátította”. Ez utóbbi minden bizonnyal anyanyelve volt, hiszen a Trencsén megyei Bánon született. Ő is a magyarországi katolikus kultúra szlovák származású művelői közé tartozik. FISCHER Ágoston (1863–1918) sem szerepel a *Lexikón...*-ban, igaz, Érsekújvárott¹⁹ végzett középiskolai tanulmányai és a pozsonyi Emericanum után Budapesten működött. Nem említi a szlovák lexikon FISCHER Józsefet (1865–1949), aki a pozsonyi Szent Márton-dómban is káplánkodott.

FISCHER-COLBRIE Ágost (1863. okt. 17.,²⁰ Zselíz, Bars m. – 1925. máj. 17., Kassa) kassai megyéspüspök, egyházi író. Középiskoláit Kremsmünsterben, Pozsonyban és Esztergomban, hittudományi tanulmányait Bécsben végezte,²¹ ahol 1886. március 20-án pappá szentelték, majd 1888-ban teológiai doktorátust szerzett. Hét nyelven beszélt, arab fordításaiért 1886-ban Bécsben Lackenbacher-díjat kapott. Egyházi hivatalai: Budapest- Belvárosban káplán (1888), Esztergomban prímási szertartó, levéltáros, szentszéki jegyző (1888–1889), Bécsben az Augustineum igazgatója, udvari káplán (1890), Erzsébet főhercegnő, Rudolf trónörökös lányának hitoktatója, a bécsi egyetem dogmatika tanára (1899), esztergomi kanonok (1900), a Pázmáneum rektora (1902), címzetes domitiotopolisi püspök (1904), Bubics Zsigmond kassai püspök

¹⁹ Lexikonunkban születési helye „Nyárhíd”. Ez a helynév ismeretlen. A MKL (VICZIÁN János) érsekújvári születésűnek tartja.

mellett koadjutor (1905), kassai megyéspüspök (1907). 1905. január 15-én részt vett a három kassai vértanú boldoggá avatásán. 1905–1907 között a kassai szeminárium rektora volt. 1912-ben a bécsi 23. eucharisztikai kongresszus magyarországi előkészítő bizottságának elnöke. Kitűnő, művelt, áldozat- és szolgálatkész lelkipásztor volt, mindvégig hűséges püspöki jelszavához: Elküldött, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek (Lk 4,18). Gyakran látogatta egyházmegyéje plébániáit, különös gondot fordítva a nép szociális helyzetére, segítésére az alkoholizmus leküzdésében. Mindig támogatta katolikus és más szociális és kulturális intézmények alapítását, például a Katolikus Népi Egységet. 1917-ben egyházi földreformot javasolt. Jövedelmét a szegények között osztotta szét. Publicisztikai írásaiban gyakran szerepeltek a szegényekkel kapcsolatos kérdések: A munka (Kassa 1919), Társadalmi problémák (Kassa 1919), Népjóléti kérdések (Kassa 1919), ua. szlovákul: Spoločenské otázky (Ružomberok 1920). Magyarország egyedüli püspökeként maradt hivatalában az új csehszlovák államban. Lexikonunk szerint „hűséget esküdött a csehszlovák kormánynak és megtarthatta püspöki székét”. Helyesebb fogalmazás lenne, hogy a régió valamennyi nemzetisége tisztelte, szerette, nem akarta elhagyni nyáját, ezért nem fordult szembe az új hatalommal.

Művei (válogatás): 1. *Az ezeréves Magyarország* (szentbeszéd; Bécs 1896). 2. *Gazdasági nőnevelés és megélhetés* (Kassa 1911). 3. *Beszédei és beszédvázlatok* (Kassa 1928). Igen sokat publikált a *Magyar Sionban* 1882–1892 között. Kéziratai a Kassai Érseki Levéltárban várnak publikálásra.

Irod. (válogatás): Tost Barnabás, *Építsünk fogadalmi templomot Fischer-Colbrie Ágost kassai püspök emlékére* (Pozsony 1925); Vidákovich Aladár, *Egy szentéletű magyar püspök*, in *Vigilia* (1956) 5. sz.; Čižmár, Marián, *Hlásal radostnú zvest' chudobným* (Boldog hírt hirdetett a szegényeknek; Levoča 1998).

Nem került a szlovák lexikonba FLANEK Rezső (1885–1927?), aki Nagytapolcsányban és Nagylévárdon is működött, majd tábori lelkészként is szolgált. Kimaradt FLEISCHER János (1885–1930), aki bizonyára szlovákul is

²⁰ A *Lexikón...* szerint okt. 26.

²¹ A szlovák lexikonban Esztergom szerepel.

pasztorált Csejtén, Nagytapolcsányban. Nem található FLOCK Jakab (1848–1909) sem, igaz, a mi lexikonunk adatai is bizonytalanok: Vajkán, Tallóson, Bajnán²² működött. FLOREK Antal (1881–1959) sem szerepel a szlovák lexikonban, pedig az Árva megyei Krusetnicán született, és állomáshelyein (Stomfa, Láb, Beszterce, Máriavölgy; Sádeckó nevű település nem található) szlovákul is pasztorálhatott. Nevét helyesebb lenne Florek, Anton formában használni. FLUDOROVICS Zsigmond János piarista (1863–1917?) sem található a *Lexikón...-ban*, pedig tanított Trencsénben, Privigyén, Nagyszombatban is. További „hiányzó” és szolgálati helyeik: FLÜGLER Ferenc János (1859–1897) Pöstyén, Nagyszombat, Bánkeszi,²³ FODOR Jenő (1867–1927) Szenc, Visk, Kőkeszi.

FOLBA János (1880. aug. 31., Morvaszentjános, Pozsony m. – 1967. nov. 5., Budapest) tábori vezéresperes, statisztikus. Középiskoláit Pozsonyban és Esztergomban, ugyanitt a teológiát, a jogakadémiát Pozsonyban, zenei tanulmányait Bécsben végezte. Szlovák nyelvtudását nyilván családi környezetében, szülőhelyén szerezte. Ezenkívül a német, a francia és az olasz mellett szláv, cseh, horvát, lengyel és orosz nyelvtudása is volt. Esztergomban szentelték pappá 1903. június 24-én. A szlovák etnikai régióban kezdte papi pályáját: Kistapolcsányban és Nagylévárdon. 1909-től tábori lelkész lett, majd katonai akadémiai tanár, a háborúban több hadosztály vezető lelkésze. 1916 októberében szerb hadifogságba került, majd 1918-ban a Bocskai István Reáliskola Tiszti Nevelőintézet tanára lett. 1923-tól tábori vezéresperes, majd a Római Katolikus Tábori Püspökség irodaigazgatója. Pápai kamarás, 1935-ben pápai prelátus, a Magyarországi Katonai Akadémia tagja. Ő készítette elő a magyar és a nemzetközi személyazonossági számrendszert. Összegyűjtötte a hazai háborús katonai anyakönyveket, Bécsből pedig hazahozatta a közös hadsereg Magyarországra vonatkozó 14000 kötetét. Életművének feldolgozása szlovák szempontból különösen fontos, mivel szlovák nyelvkönyvet is adott ki. Rendkívül sokat publikált periodikumokban 1902 és 1924 között. Pasztorációs munkájának bemutatása szlovák katonák között árnyalná a magyar–szlovák viszonyrendszer törté-

²² Vajka bizonyára a Pozsony megyei település (ma Vojka nad Dunajom), Bajna pedig a Nyitra megyei, ma Bojná nevű község.

²³ A Modertárna településnév nem található.

netét az I. világháborúban, benne az egyház szerepét. 1949-ben (!) vezérőrnagyként nyugdíjazták.

Művei: 1. *A temesvári oltáregylet évkönyve* (Temesvár 1910). 2. *A mi karácsonyunk* (Budapest 1916). 3. *A tót nyelv vezérfonala* (Budapest 1927). 4. *Személyazonossági számrendszer* (h.n. é.n.). 5. *Modern történelem-szemlélet* (Budapest 1942). 6. *Szentbeszéd hadigondozó vasárnapon* (Budapest 1942).

Irod.: Érdemleges értékelés munkásságáról nem jelent meg. A kézikönyv-hivatkozások a szokásosak.

FOLKUSHÁZY Sándor (1837. okt. 13., Vállaj, Szatmár m. – 1901. jan. 23., Tótmegyer) esperes plébános. Középiskoláit Nagyszombatban, a teológiát Pesten végezte. 1860. július 29-én szentelték pappá. Esztergomban, majd 1864-től Nagyszombatban káplánkodott. Alsódombó plébánosa (1863), az Érsekújvári Espereskerület espereshelyettese. 1882 novemberétől Tótmegyer plébánosa. Számontartása szlovák szempontból azért fontos, mert magyar és szlovák nyelvű ima- és énekeskönyvet adott ki.

Műve: *Egyházi ima- és énekeskönyv magyar és tót nyelven. rom. kath. hívők számára* (Winter, Nagyszombat 1886) 209 pp. (Csak magyarul is!).

Nem található a szlovák lexikonban FOLTIN János (1859–1940) Bese, Pereszlény, Ipolyság plébánosa, FÖLDES József (1913–1981) 1940–1944 között Vágsellye plébánosa, FÖLDES (Behula) Lajos, aki Nagyölveden, Nagycétyben, Léván pasztorált, FRANK Leó István (1865–1945) Kőhidgyarmat, Érsekújvár, Ekecs, Tallós papja, FRANZ Ev. János (1838–1927), Pozsony Városi Kórház lelkésze, FREY Pál (1889–1927?) lévai káplán, pozsonyi hittanár, FRIEDRICH József (1834–1907) bazini káplán, pozsonyi kanonok, a Pozsony megyei Majtény plébánosa.

FUNCZIK, Emil (1892. nov. 9., Ürmény, Nyitra m. – 1972. márc. 12., Pozsony²⁴) szlovák egyházjogász, egyetemi tanár. 1913-ban érettségizett a Nagyszombati Érseki Főgimnáziumban, a teológiát 1915-ig Esztergomban, majd 1918-ig a Budapesti

²⁴ Mivel a mi lexikonunk csak 1937-ig ismerteti életét, bővebb adatokkal a *Lexikón...*-ban Ján LETZ szolgál.

Tudományegyetem Hittudományi Karán végezte. 1918. május 17-én szentelte pappá Esztergomban Kohl Medárd címzetes püspök. Holicson (1918–1919), majd Léván káplánkodott, ahol a gimnázium és a tanítóképző hittanára volt. 1921-ben a nyitrai gimnáziumba hívták, 1922-től 1936-ig azonban Nagyszombatban tanított egyházjogot. Ott a hittanárokat vizsgáztató bizottság tagja, szentszéki jegyző, könyvcenzor, zsinati vizsgáztató, 1933-ban a cseh Časopis katolického duchovenství (A Katolikus Papság Folyóirata) munkatársa lett, és 1934-ben pápai kamarási címet kapott. 1936-tól a pozsonyi Komenský Egyetem Hittudományi Karán az egyháztörténet professzorává és a licenciátusi államvizsga kormánybiztosává nevezték ki. 1936–1937-ben és 1945–1946-ban a teológiai kar dékánja volt. 1951–1952-ben bebörtönözték. 1968-ig különböző plébániákat igazgatott. 1968-ban visszakérülhetett a pozsonyi teológiára, ahol haláláig professzorként működött.

Művei (válogatás a szlovák lexikonból): 1. *Interpretatio Iuris Canonici*. 2. *Decreta*. 3. *Instructiones*. 4. *Responsa*. 5. *Resolutiones Sanctas Sedis Codicem Iuris Canonici interpretantes, editae ab 1917 usque ad a. 1930*. 6. *O miešaných manželstvách* (A vegyes házasságokról; 1931). 7. *Predpisy kanonického práva o školstve* (A kánonjog előírásai az oktatásról; 1931). 8. *Katolícke manželské právo* (Katolikus házassági jog; 1936). 9. *Cirkevnoprávna kazuis-tika. Praktický výklad niektorých otázok cirkevného práva* (Néhány egyházi jogi kérdés gyakorlati magyarázata; 1940, 1947). 10. *Prevádzanie modu vivendi* (A modus vivendi végrehajtása). 11. *Conspectus canonum Codicis jurisdictio canonici* (1948).

G

Nem található a szlovák lexikonban GAÁL Ferenc (1898–1978?), akit Csernoch János bíboros szentelt pappá, és Gútán, Vágsellyén, Dunaszerdahelyen működött, ugyanígy GAÁL István (1848–1921), Csicsó, Érsekújvár, Naszvad papja, GABRIELLY János (1833–1997), aki Nagyszombatban is tanított. Nincs a

²⁵ Jelsovce, Podolje, Ūrmince, Sajakovó... Jelsovce még 1927-ben is szlovákul Egerszeg volt, „Ūrmince” helyesen Ūrminc, Sajakovó nem ismert helynév, Jácából volt Kisjác, Nagyjác és Nemesjác, Ludányból is volt Alsó és Felső, Podolje helyesen Podolie, amit magyarul Podollának, Leszétének is neveztek, Alsószerdahely igazi magyar neve Vágszerdahely volt.

Lexikón...-ban GÁBRIS János (1919–2000?), akinek címszava a mi lexikonunkban is nehezen értelmezhető a helynevek zavaros használata miatt.²⁵ Nem került a szlovák lexikonba GAIBL Sándor (1843–1921) pozsonyi kanonok, aki jeles közéleti személyiség, a *Pressburger Tageblatt* szerkesztője volt. Nincs nyoma az újabb szlovákiai sematizmus okán sem GAJDOS Józsefnek (1907–1978?), aki a Bars megyei Hullban született, Sopornyan, Léván lelkészkedett, majd Füss, a Barsfüssre magyarított község plébánosa lett. Különösen hiányzik a szlovák lexikonból GALAMBOS Béla (1883–1938) hidaskürti plébános, aki jelentős közéleti és irodalmi tevékenységet folytatott, főként a *Galánta és Vidéke* c. lapban. Nem szerepel a *Lexikón...*-ban GALBÁVY Viktor (1872–1909), a fiatalon elhunyt nyitrai káplán, GÁLIK János (1883–1959) alsókorompai plébános, aki az önálló Szlovákia idején nagyszombati szentszéki ülnök volt, GALLOVICH Jenő (1871–1914), aki Pozsonyban is volt hitoktató, GAMERRA Artúr Károly (1847–1911), aki Erdélyből került Köbölkút plébánosi hivatalába, GARAI József (1886–1938?), Alsókorompa, Pöstyén káplánja, tábori lelkész, majd Csúz, Hrussó, Szemere adminisztrátora. Hiányzik GARAY István (1856–1931), Csév plébánosa is, aki annak idején a mai Magyarország szlovák etnikuma körében működött. Kimaradt a minden bizonnyal szlovákul is tudó GASPARECZ Mihály²⁶ (1879–1934), Fajkürt adminisztrátora.

GAŠPAROVIČ, Štefan (1854. júl. 24., Nagylehota, Nyitra m. – 1907. dec. 20.²⁷) szlovák publicista. Esztergomban végezte a teológiát a szeminárium növendékeként. 1877. augusztus 1-jén szentelték pappá. Káplán volt Nagysurányban, Bánkeszin, plébános Hochstettnón.²⁸ A szlovák lexikon szerint törődött hívei szlovák nemzet tudatával, szembefordult a magyarosítással, foglalkozott a mezőgazdasági ismeretterjesztéssel, különösen a gyümölcsfarmorok terén. Neki köszönhető, hogy Hochstettnón gyümölcsösöket telepítettek. Hívei nagyon szerették, ezért egy bécsi kórházban bekövetkezett halála után testét hazahozták, és a faluban temették el. Rászorgalna, hogy munkásságát feldolgozzák. Ez a hungaroszlovakológia feladata is, hiszen az esztergomi szemináriumban a szlovák nemzetébresztő papok nemzedékei nevelkedtek. Ennek alig van nyoma még kézikönyveinkben is.

²⁶ Lexikonunkban itt különösen zavarók az a-á betűrend mellett a teljesen fölösleges utalók (GASPARECZ = GAŠPAROVIČ).

²⁷ Lexikonunk szerint dec. 23.

²⁸ A település eredeti neve Hochstettno, 1888-tól Magasfalu, majd 1948 után Vysoká pri Morave.

Helye lenne a szlovák katolikus lexikonban GÁSPÁRY (Gasparik) Gyula (1874–1943) hidaskürti káplánnak, a zsolnai születésű GAUBNIK Gyula Szaniszlónak (1861–1938?), aki bizonyára szlovákul is pasztorált tábori lelkészként Nagyszombatban, majd Vedrődön volt adminisztrátor. GERLACH Ferenc (1827–1906) sincs a *Lexikón...*-ban, pedig Nagyszombatban tanárkodott és Ógyallán is működött. Hasonlóképpen hiányzik GHIMESSY Zsigmond (1871–1937), Kékkő és Zsély plébánosa, GLATZ József (1857–1904), Érsekújvár és Udvard lelkésze, GLÖCKEL Ignác (1848–1910), aki Dercsika plébánosa volt, GOMBÁR György (1857–1930) vágsellyei plébános. Sokat nyerne a szlovák művelődéstörténet GOND Ignác (1841–1910) teológiai tanár, műgyűjtő munkásságának feldolgozásával, különösen Nyitrán és környékén. Hiányzik a szlovák lexikonból GONDA Béla (1856–1927), aki a Kékkői Espereskerületben működött, valamint az Ipolyságon, Tardoskedden működő GONDA János Pál (1825–1899).

GORELOVITS, Štefan (1863. márc. 29., Turzovka, Trencsén m. – 1935. dec. 12., Sopornya) szlovák plébános, fordító. Teológiai tanulmányai után Esztergomban szentelték pappá 1886. május 30-án. Káplán volt Óturán, 1890-től plébános Brezován, 1904-től Sopornyán. A kézikönyvek is igen keveset tudnak róla. 1894-ben cseh–német eredetiből szlovákra fordította a Szent Adalbert Tár-saság sorozatának VIII. füzetét: *Panna Mária Lurdská alebo Kto má pravdu? Obrana proti útokom evanjelického superintendenta od dr. Jána Ackerla Te facta loquuntur* (A Lourdes-i Szűz Mária avagy kinek van igaza? Védelem dr. Ján Ackerl evangélikus szuperintendens támadásai ellen a Te facta loquunturban). Az esztergomi szeminárium és a hittudományi főiskola abszolvensei között ő is hozzájárult a szlovák művelődéshez.

Nincs a szlovák lexikonban GOTTSCHALK Imre (1881–1909?) garam-szentbenedeki káplán. Mindenképpen helye lenne GRAEFFEL János (1833–1922) esztergomi és pozsonyi kanonoknak, aki rendkívül sokat publikált Nagyszombatban, különösen a sasvári búcsúkkal kapcsolatban.

GRAMANTI, Augustín (1873. márc. 25.,²⁹ Privigye, Nyitra m. – 1936?) szlovák plébános, újságíró. Jeles szlovák nemzeti meg-

²⁹ A szlovák lexikon szerint 26-án.

győződésű családjában két katolikus pap is volt, Juraj Gramantik és a jezsuita Vavrinec Gramantik. A középiskolát Privigyén és Nagyszombatban, a teológiát Esztergomban végezte, ahol 1900. március 10-én pappá szentelték. Káplán volt Csesztén és Szentendrén, hitoktató Budapesten, káplán a budapesti Szent István Kórházban, 1906-tól Vágszerdahelyen, 1908-tól Nagytapolcsányban. Igen sokat foglalkozott a szegényekkel. Vágszerdahelyen hitelszövetkezetet alapított, és bekapcsolódott az egyesületi életbe. 1910-ben Budapesten a Katolikus Népszövetség központi titkára volt. 1912–1936 között Merasic plébánosa, majd esperes plébánosa. 1918-ban Nagyszombatban megalapította a béresek egyesületét és irodáját (Bírešký spolok, Bírešká kancelária), amelynek országos szervezete volt. A csehszlovák kormányzat az *Ohlas pre bírešov* (Szózat a béresekhez) c. kiáltvány megjelenése után betiltotta az egyesületet, és rövid időre internálták is az alapítót. 1936-ban Újvároskára nevezték ki plébánosnak, ahol 1950-ig misézhetett a híres börtön, Leopoldov foglyainak. A magyar–szlovák egyháztörténet, a hungaroszlovakológia különleges alakjáról van szó. Esztergom-budapesti indulása, katolikus-néppárti elkötelezettsége, szlovák nemzet-tudata, szembefordulása a csehszlovák hatóságokkal, a szegénység elleni konkrét tettei nyomán olyan egyéniség bontakozik ki, amely mindenképpen feldolgozásra, bemutatásra vár. Jellemző, hogy a szlovák katolikus lexikon sem tudja halálának idejét és helyét, érdemben nem tud műveiről és a róla szóló irodalomról sem.

Nem található a szlovák lexikonban GRANCSICS Mihály (1874–1929), Szentmihályúr plébánosa, aki többek között Nagysurányban is pasztorált, GRÁTZER Ferenc (1871–1938), aki szolgálati helyei (Stomfa, Zohor, Nagysurány) szerint szlovákul is tudhatott.

GREGOROVITS Lipót (1893. nov. 5., Kosút,³⁰ Pozsony m. – 1957. dec. 12., Esztergom) esztergomi kanonok. A gimnáziumot Szentgyörgyön, a teológiát Innsbruckban³¹ és Esztergomban végezte. 1907. június 24-én szentelték pappá. Káplán volt Gútán, majd plébános Jókán. 1925–1929 között csehszlovák nemzetgyűlési képviselő, 1934-ben a Nagyszombati Érseki Főszentszék ülnöke.

³⁰ A Nemeskosút helynév a XX. század eleji magyarosításkor született.

³¹ Ez az adat a szlovák kézikönyvből való, a miénkben nem található.

1933-ban az *Érsek-Újvár* c. hetilap főmunkatársa. 1939. július 25-én esztergomi mesterkanonok, 1939–1944 között az Actio Catholica főegyházmegyei igazgatója. Jókán templomot bővített, iskolát, apácázárdát hozott létre, Révkomáromban pedig a Marianum kishozmesteriskolát. Előadásokban népszerűsítette a mezőgazdasági és egészségügyi ismereteket, igyekezett földbirtokot juttatni a falvak lakóinak, támogatta az amatőr színjátszást. Hagyatékában található kéziratos prédikációi, különösen az Oltáriszentség tiszteletéről. A ma is forrásként szolgáló szlovák biográfiai lexikon a rendszerváltozás előtti szóhasználattal csehszlovákellenes, irredenta, klerikális nacionalista politikusnak nevezi. A katolikus lexikon átveszi a szócikket, de a minősítést kihagyja belőle.

Irod.: *Lexikon...* 417. has. (Gregor, Vladimír); MKL IV, 224 (Takács Emma).

GREGUŠKA, Jozef (1892. márc. 29., Stomfa, Pozsony m. – 1959. szept. 16.) pozsonyi kanonok. A szlovák katolikus lexikonban nem szerepel, ami különösen a Gregorovits Lipót szócikk után feltűnő, hiszen szolgálati helyei szerint ő is elsősorban szlovákul pasztorálhatott. Igaz, a mi lexikonunk adattára is szűkös: 1902. június 22-én szentelték, és Morvaszentjánoson káplánkodott. 1908-ban Grinád, 1909-ben Tótgurab plébánosa. 1928-ban a Szentgyörgyi Espereskerület esperese, majd pozsonyi kanonok, plébánoshelyettes Bazinban.

Hiányzik a szlovák lexikonból GREGUSS János (1884–1949) esperes plébános, aki szolgálati helyein (Aranyosmarót, Selmezbánya, Bélabánya, Rohó) bizonyára szlovákul is pasztorált; hiányzik GROSSZMANN Antal (1869–1923), Csúz plébánosa, valamint a szlovákul is tudó GRUSZ Edvárd Raymund (1865–1944). Hiányzik a *Lexikon...*-ből GRÚSZ Lipót Valér (1871–1935?), aki a szlovákiai Deutscher Kulturverband vezetője, Gölnic és környékének ismerője, az Érsekújvárott is káplánkodó GUNDA Jenő (1886–1967), Érsekújvár, Somorja, Szentmihályfa káplánja. Helye lenne a szlovák lexikonban GVERK Józsefnek (1868–1939), aki a szlovák etnikai régióban Kopanica, Vizoka, Füss plébánosa, a Verebélyi Espereskerület esperese. Helye lenne a szlovák lexikonban GYÁRFÁS István Tihamér gimnáziumi

³² A mai Banská Hodruša régi magyar neve.

³³ 1919-ig Báthy László volt a vikárius, őt viszont szintén üldözték és bebörtönözték. František Richard Oswald tiltakozhatott, aki 1919-ben az Esztergomi Főegyházmegye Csehszlovákiához került egész

tanárnak (1863–1916), aki a Felföldről Brassóba került, és országos jelentőségű művelődéstörténeti publikációi jelentek meg.

GYETVEN Pál (1892. aug. 14., Aszód, Pest m. – 1962. ápr. 28., Aszód) esperes plébános. A teológiát Esztergomban végezte, és ott is szentelték pappá. Káplán volt a Bars megyei Lédecen, Kistapolcsányban, Pozsonyban tábori lelkész, 1923-ban plébános a szlováklakta magyarországi Sárísápon. Káplánkodott Budapesten is, majd 1944-ben plébánoshelyettes Párkányban, ahonnan a csehszlovák hatóságok kiutasították. Kézikönyvünk megjegyzése szerint „a vegyes nyelvű községek híveit békességben tudta összetartani”. Tehette ezt annál inkább, mert a szlovák nyelvet kisgyermekként hallhatta édesanyjától és szülőhelyén, Aszódon.

Hiányzik a szlovák lexikonból GYŐRI Vilmos (1889–1932), Somorja, Bart, Hidaskürt, Zselíz, Gúta káplánja, Alistál plébánosa, az Egyházgellén plébánoskodó GYŐRY Miksa Antal (1915–1949?), GYURICSKA Péter (1873–1938), Érseklél, Kajal plébánosa, a minden bizonnyal szlovákul is pasztoráló GYURJÁK Ignác (1884–1938), Alsóhámor,³² GYÜRKY András (1859–1923), Vajka plébánosa.

H

HAICZL Kálmán (1866. okt. 14., Selmecebánya, Hont m. – 1952. febr. 1., Budapest) plébános, egyháztörténész. A gimnáziumot Selmecebányán, Pozsonyban, Esztergomban végezte, teológiára esztergomi szeminaristaként járt. A doktorátust a budapesti tudományegyetemen egyházjogból szerezte. 1889. március 22-én szentelték pappá. Prímási szertartó és levéltáros lett. 1894-től Garamszentbenedek plébánosa. 1919-ben a csehszlovák hatóság hat hétig fogházban, majd 12 hétig toloncházban tartotta Pozsonyban. Csernoch János esztergomi érsek nem fogadta el lemondását plébániájáról, ezért megint elfogták, internálták, és ismételten le kellett mondania plébániájáról, hogy kiszabaduljon. Az eljárás ellen a nagyszombati vikárius³³ tiltakozott.

területének vikárius generálisa lett. Oswald életműve a szlovák nemzeti művelődés meghatározó eleme mind politikai, mind tudományos szempontból. Mindvégig igyekezett érvényesíteni a kereszténység eszmeiségét, erkölcsi normáit. Vö. *Lexikón...* 1023–1025. has.

1921-ben Ebed, majd Szölgén plébánosa volt. Mint a csehszlovákiai magyar katolikusok egyik vezető egyéniségét 1939 után kormányfőtanácsosnak nevezték ki. 1941-ben nyugdíjba ment, de továbbra is jelentek meg írásai. Munkásságának értékelése fontos mind a magyar, mind a szlovák egyház- és művelődéstörténet szempontjából. Mai kézikönyveink jelentős eltéréseket mutatnak: a Lexikón... 1894-re teszi doktorátusának megszerzését, nem közli halálának időpontját. Mindössze annyit jegyez meg, hogy „nyugdíjba vonulása után Magyarországon élt”. Nem említi sem összeütközéseit a csehszlovák hatóságokkal, sem a nagyszombati vikárius tiltakozását. Válogatott publikációinak³⁴ felsorolásával tudományos munkásságának jelentőségét mutatja be.

Művei:³⁵ 1. *A Szeplőtelen Szűz Mária tisztelete* (Pozsony 1904). 2. *Adatok a garamszentbenedeki múzeum létesítéséhez* (Esztergom 1911). 3. *A garamszentbenedeki Szent Vér ereklye története* (Esztergom 1912). 4. *A garamszentbenedeki apátság története* (Budapest 1913). 5. *Érsekújvár múltjából* (Érsekújvár 1932). 6. *Léva története a XIX. század végéig* (Léva 1932). 7. *Léva története a XVII. században* (Léva 1933). 8. *A kistapolcsányiak* (Budapest 1934). 9. *A bényi prépostság temploma* (Galánta 1937). 10. *Egyháztörténeti emlékek a cseh megszállás korából* (Esztergom 1940). 11. *A magyarság ősi településének határai a nyugati Felvidéken* (Budapest 1943). 12. *Simor János úti naplója. 1874* (Budapest 1944).

Tanulmányai: 1. *Arról a nagyszombati konfliktusról*, in *Esztergomi Közlöny* (1888). 2. *A Pazmaneumnak Magyarországra való visszahelyezéséről*, in *Magyar Állam* (1890). Cikkei jelentek meg csehszlovákiai magyar periodikumokban: *Híradó* (Pozsony), *Magyar Minerva*, *Komáromi Lapok*, *Prágai Magyar Hírlap*, *Nyitra Megyei Szemle*, *Turul*.

Nem említi a szlovák lexikon HAINISS Jusztint (1839–1909), aki bizonyára szlovákul is pasztorált Aranyosmaróton, Felsőkosztolányban, Ürmincen; nem szerepel HAJAS Gábor (1909–1944), aki Ipolyságon és Komáromban káplánkodott, ahol a Marianum igazgatója volt, majd a mai magyarországi

³⁴ A *Lexikón...* a mi kézikönyvünkben 19. sz. alatt közölt munkáját (*A magyarság ősi településeinek határai a nyugati Felvidéken*, Szt. István Akadémia, Budapest 1943) „Bratislava 1943”-nak tünteti fel, a „nyugati Felvidék” terminust pedig „západné Slovensko”-nak, vagyis Nyugat-Szlovákiának fordítja. Mérsékli a szlovák biográfiai lexikon, a *Slovenský biografický slovník* „klerikális-hungarofil” minősítését (SBS 261), de a „Felvidék” a szócikk szerzőjének is problémát okoz.

Csév plébánoshelyettese lett. Ugyancsak nem található HAJÓS Rezső (1889–1930?), aki 1915-ben Máriavölgy és Lozornó plébánosa volt, a Nagyabonyban, Alistálon, Pozsonyban működő publicista HAJÓSY György Krizánt (1851–1907), HAJÓSSY László (1821–1894), Királyrév plébánosa, HAJTS János (1843³⁶–1914), Vajka káplánja, Ekecs plébánosa. Alaposabb feldolgozásra lenne szükség HALÁSZ József (1883–1927?) esetében, akiről csak a mi kézikönyvünk tudja, hogy kétnyelvű munkát adott ki 1911-ben Nagysurányban: *Rövid katekizmus magyar és tót nyelven*. Nem található a *Lexikon...*-ban HALÁSZ Vendel (1884–1927) nagyszombati általános helynök. 1923-ban lett nagyszombati kanonok, 1925-ben pápai kamarási címet kapott, 1926-ban a Nagyszombati Apostoli Adminisztrátúra általános helynöke, a szeminárium rektora. Mindennek az egykorú és most hozzáférhető szlovák kézikönyvekben nincs nyoma. Hiányzik a szlovák lexikonból HALICZKY Béla Zoltán (1876–1948), Tardoskedd plébánosa, HALKÓ István (1870–1913), Kisbáb plébánosa, selmecbányai gimnáziumi hitoktató, HALLER Kálmán (1882–1955), Lukanénye, Perbete plébánosa. Hiányzik a szlovák származású HALMAY László (1910–1979), aki Ligetfalun, Kassán is működött, és a szlovák nyelvet a szülői házból hozta magával.

HALMOS (Homák) Ignác (1853. júl. 12., Bohunic³⁷ – 1931. júl. 15., Esztergom) pápai prelátus, esztergomi kanonok. Nagyszombatban járt gimnáziumba, a teológiát Bécsben végezte. 1876. július. 16-án szentelték pappá. Káplánkodott Nagylévárdon, Modorban, Szárazpatakon, majd Esztergomban káplán, a Hittudományi Főiskola tanára, prefektus, professzor. 1898-ban nagyszombati kanonok, esperes. 1916-ban esztergomi mesterkanonok, pápai prelátus. 1928-ban a Budapesti Érseki Főszentszék főtitkára, egyházmegyei cenzor, zsinati vizsgálót. 1926-ban 10 millió koronát ajándékozott a papi nyugdíjintézetnek. Fő szponzora volt a nagyszombati Szent Miklós-templom restaurálásának. Ő fedezte a 246 ezer aranykorona költség nagy részét, majd 164 ezer aranykoronát adott az esztergomi ősrégi szeminárium renoválására. A *Lexikon...* nem tud adományairól, a nagyszombatról sem.

³⁵ Válogatás, tekintettel a szlovák művelődéstörténet számára fontos írásokra. Érdekes, hogy a *Lexikon...*-ban közölt Simor János-kiadásokat (*Simor János beszédei 1892; Rövidebb alkalmi beszédei*) sem a mi kézikönyvünk, sem az MKL nem közli.

³⁶ Kézikönyvünkben hibás a születési hely, mert 1843-ban Budapest még nem volt használatos.

³⁷ Később magyarsították Apátszentmihályra. A szlovák lexikon nem közli halálának pontos dátumát.

Műve: Szent Adalbert. *Beszéd Szent Adalbert ünnepén az esztergomi főszékesegyházban*. Tanulmányt írt a pozsonyi generális szemináriumról a *Magyar Sion* 1892-es évfolyamában 11 folytatásban.

Nincs a szlovák lexikonban a szlovák etnikai régióban (Morvaszentjános, Korlátők, Nádas) működő HALUS Pál (1820–1902). Nem szerepel HAMVAS István (1892–1960), Szentpéter³⁸ plébánosa, akit 1949. márciustól decembe-
rig a Mindszenty-kérdőívvvel kapcsolatban letartóztattak, de felmentették. Nem szerepel HARANGOZÓ László (1896–1961), aki bizonyára szlovákul is pasztorált szolgálati helyein (Podola,³⁹ Egbell, Tapolcsány, Pobedim, Ohaj, Merasic), HARISS József (1868–1943) Kemence, Gúta, Szőgyén, Bese plébánosa, a Verebélyi Espereskerület espereshelyettese. Hiányzik a *Lexikon...*-ből a nyilván szlovák HARMOS Kálmán (1865–1933) Unin,⁴⁰ Sasvár káplánja, Nagykovaló, majd Dojcs plébánosa, az 1945-ben Ipoly-
szakállsról kiutasított HARSÁNYI Béla (1910–1972). Kimaradt a szlovák lexikonból HARSÁNYI Gyula (1918?) pápai prelátus, akit Hamvas István-
hoz hasonlóan letartóztattak, majd Szenc plébánosa, a szlovákiai magyar papok jeles képviselője, a Glória Társulat egyik alapítója lett. Nem szerepel HASCHA Róbert (1875–1900), Moraván káplánja, HASKÓ József (1828–1901), Bátorkeszi plébánosa, a Dunaszerdahelyen alapított Katolikus Legényegylet elnöke.

HATTALA, Martin (1821. nov. 4., Trsztena, Árva m. – 1903. dec. 11., Prága) szlovák nyelvtudós, egyetemi tanár. Elemi iskoláit szülővárosában végezte, ott kezdte a gimnáziumot, majd Jászberényben, Kiskunfélegyházán és Szabadkán fejezte be. 1841-től a pozsonyi Emericanumban tanult, 1842-től Nagyszombatban, majd 1844-től Bécsben pazmanitaként végezte a teológiát. 1848. december 12-én szentelték pappá. Káplán volt Bozókön és Felsőhámo-

³⁸ A Komáromszentpéter 1903-ban módosított helynév.

³⁹ Felsőlezéte régi magyar neve, ugyanígy Pobedim és Merasic.

⁴⁰ Nagyúny régi magyar neve.

⁴¹ Az első szlovák irodalmi nyelvet, amelynek alapja a középszlovák nyelvújítás, 1843-ban fogadták el a szlovák katolikusok és evangélikusok képviselői. Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc után rövid időre visszatértek a korábbi századok csehnyelvűségéhez, amit különösen ebben az időben neveztek „csehszlováknak”.

⁴² Mindketten a szlovák katolikusok nemzeti elkötelezettségű képviselői, akik életük során mindvégig a szlovák–magyar megbékélést segítették különösen az 1860-as, 1870-es években. Vö. *Lexikon...*

ron. 1850-től a „csehszlovák nyelv”⁴¹ tanára a pozsonyi főgimnáziumban. Nyelvtudományi tanulmányait a prágai Károly Egyetemen végezte, ahol 1854-ben magáncencsként szláv filológiát tanított. 1864-ben az egyetem rendes tanára. Már nagyszombati tanulmányai során tagja lett annak a szlovák katolikus körnek, amit Ján Palárik és Jozef Karol Viktorin⁴² alapított. 1847-ben Csejten részt vett a Tatrín egyesület⁴³ közgyűlésén, amely az újonnan elfogadott szlovák irodalmi nyelvről és etimologikus helyesírási elvéről tanácskozott. Hattalát bízták meg az új szlovák nyelvtan megírásával. A fiatal pap már bécsi tanulmányai idején összeállított egy rövid szlovák nyelvtant a pasztoráció céljaira. Hattala Michal Miloslav Hodžával 1847-ben *Epigenes Slovenicus* címmel Besztercebányán az etimologikus helyesírást javasoló dolgozatot adott ki. A Štúr- és Bernolák⁴⁴-követők 1851-ben fogadták el véglegesen az önálló szlovák irodalmi nyelvet, és Hattalát bízták meg a normatív kézikönyv elkészítésével. A *Krátka mluvnica slovenská* (Rövid szlovák nyelvtan) mindmáig a szlovák irodalmi nyelv alapműve. Hattala prágai egyetemi tanárként távol tartotta magát a nemzetpolitika túlzásaitól, és mindig megbecsülte a cseh nyelv szerepét a szlovák nemzeti művelődésben. Munkássága meghatározó jelentőségű a cseh nyelvtudományban is. Mindvégig tudományos pontossággal megvédte a szlovák nyelv önállóságot azokkal a cseh nyelvészekkel szemben, akik a szlovákokat a cseh nyelvjárásának tekintették. A cseh és a szlovák nyelv összehasonlításáról írt művét (1857) tankönyvként használták a cseh iskolákban. Szlovák nyelvtanának első kötete Pesten jelent meg. Vitái voltak a cseh pozitivistákkal az ócseh emlékek védelmében. Igen sokat publikált cseh szakfolyóiratokban (*Časopis Českého musea* – A Cseh Múzeum Folyóirata, *Osvěta* – Művelődés, *Pokrok* – Haladás, *Světovzor* – Világ szemle, *Prager Morgenpost*). Vitáit A cseh nyelv

1030–1032, 1462–1464. has.; KÁFER István, *Magyar szlovákságismeret* (Szt. István Társ., Budapest 2012) 133–134.

⁴³ Az egyesületről bővebben: KÁFER István, *A szlovák irodalom magyar vonatkozásai Michal Miloslav Hodža, Vincent Šikula és Ladislav Ťažký műveiben*, in *A közép-európai irodalmak* (Esztergomi Forrásközpont Sorozat II) (sorozatszerk. Kozma Gábor, szerk. Ábrahám Barna – Illés Pál Attila; Szt. István Társ., Budapest 2007) 103–131.

⁴⁴ Vö. NÉMETHY, in *MKL és Lexikon...*; KÁFER István, *Nemzet és egyház a szlovák–magyar szellemi összefüggésrendszerben*, in *Magyar Sion* (2009) 1/25–26.

csiszolása (*Brus jazyka českého*) szellemes című kötetében foglalta össze 1877-ben. Szlavistaként tudatában volt Oroszország nagyságának. „Nem uralja-e Oroszország a föld kilenced részét?” – írta, de munkásságában nyoma sincs bármiféle politikai elkötelezettségnek. 1858-ban a Dei Quirini Római Akadémia, 1861-ben a Cseh Királyi Tudományos Társaság tagja, 1867-ben a zágrábi akadémia levelező tagja és a szentpétervári tudományos akadémia is tagjai közé sorolta. Kitüntették az orosz Szent Anna Rend II. fokozatával. Joggal jegyzi meg szócikke végén Lubomír V. Prikryl, hogy „munkájára szlovák nyelvtudós nemzedékek támaszkodnak”. Munkássága része a hungaroszlovakológiának, hiszen nemcsak esztergomi egyházmegyei pap volt, hanem Magyarhon európai hírű tudósa. Sajnálatos, hogy a mi lexikonunk összekeveri munkáit Hattala Péterével, ezért a *Lexikón...*-ra hivatkozva soroljuk műveit.

Művei: 1. *Epigenes Slovenicus* (Michal Miloslav Hodžával; Novisolii 1847). 2. *Grammatica Linguae Slovenicae* (Schemnicii 1850). 3. *Tschechisch-slowakische und Deutsche Aufgaben zum beiderseitigen Übersetzen und Leserstücke* (Pressburg 1851). 4. *Krátka mluvnica slovenská* (Rövid szlovák nyelvtan; Prešporok 1852). 5. *Zvukosloví jazyku stádo a novočeského a slovenského* (Az ó- és újcseh és a szlovák nyelv hangrendszere; Praha 1855). 6. *Skladba jazyka českého* (A cseh nyelv rendszere; Praha 1855). 7. *Srovnávací mluvnica jazyka českého a slovenského* (A cseh és a szlovák nyelv összehasonlító nyelvtana; Praha 1857). 8. *Mluvnica jazyka slovenského I–II* (A szlovák nyelv nyelvtana; I. k. Pešť 1864, II. k. Banská Bystrica 1865). 9. *De contignarum mutatione in linguis slavicus* (Pragae 1865). 10. *Brus jazyka českého* (A cseh nyelv csiszolása;⁴⁵ Praha 1877).

Hiányzik a szlovák lexikonból HAVERLA József (1876–1925), Hontnémeti, majd Selmechánya plébánosa, HAVERLA Péter (1892–1928), Pozsony-Blumentál plébánosa.

⁴⁵ Lexikonunk antibarbarusnak fordítja ezt a szót, ennél nagyobb hiba, hogy a következő hasáb jegyzéke Hattala Péter írásai.

⁴⁶ A *Lexikón...* szerint ápr. 29.

⁴⁷ A szlovák lexikonban febr. 22.

HAVLÍČEK, Vincent Ján (1845. ápr. 26.,⁴⁶ Ocsadnica, Trencsén m. – 1922. febr. 23.,⁴⁷) szlovák egyházi író, fordító, szerkesztő. Nyitrán és Nagyszombatban járt gimnáziumba. Esztergomban végezte el a teológiát, ahol 1869. július 25-én pappá szentelték. Primiciáját a Trencsén megyei Viszokamakón tartotta. Káplán volt Komjaton (1869–1873), a pozsonyi Szent Márton-dómban, 1874-ben adminisztrátor Szentmihályúron, ismét káplán Pozsonyban, 1889-től plébános Pozsony-Blumentálban.⁴⁸ Esztergomi tanulmányai idején részt vett a Slovenská literárna škola (Szlovák Irodalmi Iskola) munkájában és a szlovák diáktársaság alelnöke volt. Komjati káplán korában adta ki a Szakolcán megjelenő Slovenský Sion c. hitszónoki folyóiratot.⁴⁹ Sok öntudatos szlovák papot csoportosított a folyóirat köré, mint F. V. Sasinek, J. Záborský, J. Slotta, F. R. Oswald stb. Támogatta más szerzők (J. Bielek, J. Plech, F. R. Oswald stb.) kiadásait is.

Művei:⁵⁰ 1. *Sobáš na pôl kola inak civilne manželstvo* (Esküvő félkörre avagy Polgári házasság; Szakolca 1868). 2. *Kto pán v škole či pán farár či pán slúžny?* (Ki az úr az iskolában, a plébános úr-e vagy a szolgabíró úr?; Szakolca 1869). 3. *Rozvrhy ku kázňam na nedele a sviatky katolíckého cirkevného roku* (Prédikáció vázlatok vasárnapokra és a katolikus egyházi év ünnepeire; Szakolca 1870). 4. *Sborník kázni nedelních, sviatočných, príležitostných a rozvrhov* (Vasárnap, ünnepi, alkalmi prédikációk és vázlatok gyűjteménye; Szakolca 1871). 5. *Legenda čili Čítanie o Swätých a Wýwolených I–II* (Legenda azaz Olvasmány a szentekről és Isten választottairól; I–II. Nagyszombat 1879–1880) 6. Lacordaire, J., *Lacordaire-ové posvätné reči* (Lacordaire szentbeszédei; ford.; Szakolca 1869). 7. Deharbe, J., *Výklad katolíckého Katechismu* (A katolikus katekizmus magyarázata; ford.; Szakolca 1870). 8. Pellico, Silvio, *V mojom väzení* (Az én fogságomban; ford.; Szakolca 1870). 9. Zschocke, H., *Zlatnica* (ford.). 10. Hunolt, F., *Pane, ratuj nás, hynieme* (Uram, ments meg minket, elveszünk;

⁴⁸ A két kézikönyv innen erősen eltér. A miénk szerint „1899-1909 között privát életet élt Budapesten”. A *Lexikon...*-ban: Pozsonyi plébános korában a Néppártban működött, de anyagi ügyei miatt Budapestre húzódott. A szlovák kézikönyv szerint pozsonyi plébánossága 1909-ig folytatódott. A „Virág-völgy”, a „Bratislava Nové mesto” a hagyományos „Blumentál”.

⁴⁹ Vö. KÁFER István, *Slovenský Sion 1869–1872*, in *Magyar Sion* (2007) 1/30–33.

⁵⁰ Sajnálatos, hogy a mi kézikönyvünk igen pontatlanul közli az adatokat.

ford.; Szokolca 1871). 11. *Malý gratulant. Rozličné prania k narodeninám, novému roku* (Kis köszöntő. Különféle születésnapi, újévi kívánságok; Pest 1871).

Cikkeinek túlnyomó többsége a *Slovenský Sion*ban jelent meg 1869–1871-ben, valamint írt az *Obrázkový kalendár* (Képes kalendárium; 1869), a *Katolícké noviny* (Katolikus újság; 1875), a *Pamätník sv. Cyrilla* (Szent Cirill emléke; 1869), a *Sokol* (Sólyom; 1866) és a *Vojtech* (Adalbert; 1864–1865) c. periodikumokba, gyűjteményekbe.

Irod.: A kézikönyv-hivatkozásokon kívül a *Lexikón...* szócikke érdemel említést: Letz, Ján, 463–464. has.

♦♦♦ BIRÓ AURÉL – SEREMETYEFF-PAPP JÁNOS

Budapesti templomokban, közgyűjteményekben őrzött Szűz Mária-ábrázolású templomi zászlók V.

A Pesti-Északi Espereskerület zászlói

71. A két világháború között készült a Hermina úti Szeplőtelen Szűz Mária-kápolna fehér-vajszínű, hímzett, téglalap alakú selyemzászlaja (a kóruson, használaton kívül), amelynek mérete 150×112 cm. Az előlapon, közepén a felhőkön trónoló, fénysugarakkal övezett Magyarok Nagyasszonya, lába holdsarlón, fején a Szent Korona, feje körül glória. Jobbjában jogar (mint királynő), ölében fehér ágyékkötőben a gyermek Jézus, akit baljával magához ölel. Mária köpenye kék, ruhája rózsaszín-arany. Jézus feje körül glória (ezen belül keresztet szimbolizáló 3 félkör alakú ív), ölében a világmindenséget szimbolizáló kék éggömb a kereszttel, balját ég felé emeli. Az ábrázolás alatt egymásra fektetett két rózsaszín ág összefonva. Az ábrázolás felett ívben aranyszínű felirat: *MAGYAROK NAGYASSZONYA, K[ÖNYÖRÖGJ]. É[RETTÜNK].* (71. kép) A hátlapon, közepén a felhőkön álló Szűzanya rózsafüzérrel. Fején korona, köpenye rózsaszín, ruhája fehér. Alatta liliomok sokasága, ami a tisztaságot jelképezi. A zászló három szabad szélén arany fémrojt. A hátlapról nem készült fotó. A zászlócsúcs liliomokban végződő sárgaréz latin kereszt. A farúd 270 cm.¹

71. KÉP

¹ Saját felmérés 2006.

72A. KÉP

72B. KÉP

72C. KÉP

72. A XX. század elején készült a Külső Váci út – Szent Mihály templom világossárga, téglalap alakú selyemzászlaja, amely az oltár előtt található. Mérete 110×140 cm. A zászlólap ívekkel határolt rombuszban növényi motívumokkal díszített. Az előlapon, középen, aranszegélyezett, feliratos ezüstszalagos koszorúban feltehetően textilre festett, felhőkön ülő Rózsafüzér Királynéja, fején fehér fátyol, feje körül glória, ölében, fehér ágyékkötőben álló gyermek Jézus, akit baljával magához ölel. Mária kék köpenyben és rózsaszínű ruhában, Jézus feje körül glória, jobbában virágkoszorú, baljában virág. Mária rózsafüzért nyújt át a fél térdre ereszkedő Szent Domonkosnak, aki rendi ruhát visel, lábánál könyv (regula), mellette a szájában fáklyát tartó kutya. Vele szemben a térdelő Sienai Szent Katalin szerzetesi öltözékben, aki jobbát szívére teszi, baljával a föld felé mutat. Fejük körül glória, mögöttük éggömb, a háttérben tájkép. Az ábrázolás felett, illetve alatt ívben aranszínű hímzett felirat: *RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA és KÖNYÖRÖGJ ÉRETTÜNK!* Több betűt vörös színű indás hímzéssel díszítettek (72A. kép). A hátlapon, középen az előlappal megegyezően, az éggömbön álló, kígyóra (szájában alma) taposó Szeplőtelen Szűz, a Csodásérmű Mária,² lába holdsarlón, fején fehér fátyol, feje körül 12 csillag. Mária széttárt kezeivel kegyelmet áraszt, köpenye zöld szegélyes kék, ruhája fehér, öve vörös színű. Az ábrázolás felett, illetve

² A Mária-ábrázolás típusát Szilárdfy Zoltán írta le.

73A. KÉP

73B. KÉP

alatt (az előlappal megegyező) ívben aranszínű hímzett felirat: *ÉN VAGYOK A és SZEPLŐTELEN FOGANTATÁS!* (72B. kép). A zászló három szabad szélén aranszínű fémrojt. A zászlólap felül 11 fémkarikával és fémmerevítővel van a rúdra erősítve. A zászlócsúcs öntött, áttört, növényi motívumokkal díszített sárgaréz, füles latin kereszt (72C. kép). A zászlót körmenetkor használják. A fehér farúd 388 cm.³

Az Újpest-Rákospalotai Espereskerület zászlói

73. A XIX–XX. század fordulóján készült az újpesti Egek Királynéja-templom (használaton kívüli) fehér, téglalap alakú selymzászlaja, amelynek mérete 108×88 cm. A zászlólap növényi mintás. A hímzések motívumain a szecseszió jelei érvényesülnek. Az előlapon, középen, aranszegélyes ovális keretben, temperával festett vászonképen a felhőkön és éggömbön álló Szeplőtelen Szűz, a Csodásérmű Mária,⁴ fején világos színű fátyol, köpenye kék, ruhája fehér. Széttárt kezeivel kegyelmet áraszt. Az ábrázolás körül félkör alakban aranszínű hímzett felirat: *NOS CUM PROLE PIA BENEDICAT VIRGO MARIA* (Áldj meg minket és utódainkat kegyes Szűz Mária). A zászló szélét hímzett stilizált virágok (gránátalma) díszítik (73A. kép). A hátlapon, középen,

³ Saját felmérés 2006.

⁴ A Mária-ábrázolás típusát Szilárdfy Zoltán írta le.

74A. KÉP

74B. KÉP

aranszegélyes ovális keretben, temperával festett vászonképen, tájképi háttér előtt Szent Ágnes, baljában pálmaág (vértanúságának jele), jobbában bárány (Isten Báránya, Agnus Dei, Szent Ágnes attribútuma), fején glória. Hosszú haja a háta közepéig ér. Köpenye kék, ruhája fehér színű. Az ábrázolás körül félkör alakban aranszínű hímezett felirat: *SZŰZ SZENT ÁGNES PÁRTFOGONK KÖNYÖRÖGJ ÉRETTÜNK.* A zászló szélén az előlappal megegyező díszítés látható (73B. kép). A zászló három szélén aranszínű fémrojt, alul 2 aranszínű fémbojt. A zászló 5 fémkarikával és fémmerevítővel van a rúdhoz erősítve. A zászlócsúcs öntött, áttört díszítésű, gyertyaláng alakú sárgaréz kereszt, benne feltehetően babér- és olajkoszorúban egy kereszt. A farúd 2,95 m.⁵

74. 1917 körül készült az újpesti Egek Királynéja-templom fehér selyemzászlaja (a sekrestye felett található, használaton kívül), amelynek mérete 72×113 cm. Brejer Ferenc és neje adománya. A zászló téglalapban végződő hármassal. A zászlólap stilizált növényi ornamentikával díszített. Az előlapon, középen, arany szegélyes téglalap keretben, festett vásznon a fiát sirató Fájdalmas Szűzanya (Piéta), karjaiban a keresztről levett Krisztus. Mária fején fehér fátyol, feje körül glória, ruházatán a magyar nemzeti színek jelennek meg. Fejéről a kék köpeny alatt a domonkos apácákra jellemző zöld fátyol lóg

⁵ Saját felmérés 2006. Lásd még: KADLECOVITS Géza (szerk.), *125 éves az újpesti főplébánia templom* (Újpesti Városvédő Egyesület, Budapest 2007) 29 és 105. Külön érdekesség, hogy az Újpesti Katolikus legényegylet zászlaját 1893-ban szentelték fel. A zászlóánya gr. Károlyi Sándorné volt. Uo. 85.

75A. KÉP

75B. KÉP

le, ruhája vörös színű. Jézus fehér lepelben, testén a sebek nyomai, feje körül ritka ábrázolású glória, benne stilizált kereszt alakú sugárnyaláb (74A. kép). A hátlapon, középen, téglalap keretben festett vászon, amely a felhőkön álló, fénysugarakkal övezett Sixtusi Madonnát⁶ ábrázolja, körülötte kilenc kerub. Mária fején zöld fátyol, feje körül glória, köpenye kék, ruhája vörös, sála sárga. Kezében, fehér lepelben a gyermek Jézus, akinek feje körül ritka ábrázolású glória (az előlapéhoz hasonló). Az ábrázolás alján festett felirat: *Ezen jelenés adta tudomra Mária segítségét, az 1917-ik évben. Hálás köszönet érte! Óh Mária könyörgüink, légy továbbra is velünk! Brejter Ferencz és neje* (74B. kép). A zászló szélein és a bújtató minkét oldalán arany fémrojt. A zászlócsúcs fakereszt. A keresztrúd 93 cm, amelynek két szélén sárgaréz záróelem. A keresztrúd tetején növényi ornamentikával díszített, áttört sárgaréz akasztóelem, amely sárgaréz csavarral és szárnyas anyával lett a keresztrúdhöz erősítve. A rúd 350 cm.⁷

75. Az 1920-as években készült az újpesti Egek Királynéja-templom fehér selyemzászlaja (a sekrestye felett, használaton kívül), amelynek mérete 75×109 cm. A zászló téglalapban végződő hármast fán. A zászlólap ívekkel határolt rombuszban kereszt alakba rendezett növényi motívumokkal díszített.

⁶ A Mária-ábrázolás típusát Szilárdfy Zoltán írta le.

⁷ Saját felmérés 2006. Lásd még: KADLECOVITS 82.

Az előlapon, középen, aranszínű szegélyes téglalap keretben, olaj-vászonképen a Feltámadt Krisztus álló alakja (Jézus Szentséges Szíve-ábrázolás). Jézus feje körül glória, vörös palástban, fehér lepelben, baljával a fénysugarakat árasztó, tövissel koszorúzott, lángoló, vérző Szentséges Szívére mutat, tetején kereszt. Kezein a sebek láthatók (75A. kép). A hátlapon, középen, arany szegélyes, téglalap keretben, olaj-vászonképen, a felhőkön álló Mária (Szeplőtelen Szíve) alakja. Mária kezeivel a fénysugarakat árasztó, rózsakoszorúval övezett, törrel átdöfött, lángoló, fájdalmas Szeplőtelen Szívére mutat. Mögötte aranszínű fénysugár árad szét. Feje körül glória, fején kék fátyol, köpenye kék, ruhája rózsaszín (75B. kép). A zászló szélein és a bújtató mindkét oldalán fehér textilrojt, két szélén, hosszan lelógó zsinór végén fehér textilbojt. A zászlócsúcs sárgaréz kereszt. A keresztrúd 94 cm, amelynek két szélén sárgaréz záróelem, a rúd 365 cm.⁸

76. Az 1920-as években készült az újpesti Egek Királynéja-templom (használaton kívüli) fehér selyemzászlaja, amely szintén a sekrestye felett található. Mérete 65×100 cm. A zászló háromszögben végződő hármassal. A zászlólap geometrikus díszítésű. Az előlapon, középen, aranszínű szegélyes, téglalap keretben, temperával festett vászonképen a földgömbön álló, sárkányra taposó Szeplőtelen Szűz, a Csodásérmű Mária,⁹ széttárt kezeivel kegyelmet áraszt. Köpenye kék, ruhája fehér, öve sárga színű. Feje körül 12 csillag, fején fehér fátyol és liliomos korona. Az utóbbi magyar szimbólum, mert Árpád-házi Szent Margitnak tulajdonítottak hasonló koronát. Mária feje körül félkör alakban felirat: *O MARIA CONCEPITA SENZA PECCATO PREGATE PERNOI CHE RICORRIAMO A VOI* (Szeplőtelenül fogantatott Szűz Mária könyörögi érettünk). A jobb alsó sarokban: *da Luigi Morgari* (olasz festő 1857–1935), a bal alsó sarokban: *KAS A* feliratok. A fanonokon hímzett, erősen magyaros virágdíszítések: rózsák, búzavirág (76A. kép). A hímzett hátlap közepén fénysugarakat árasztó, törrel átdöfött, virágkoszorúval övezett Mária Szeplőtelen Szíve. A Szív tetején lángnyelv helyett aranszínű virágsziromdíszítés, ezekből búza és rózsa emelkedik ki. A fanonok díszítése megegyezik az előlapéval (76B. kép). A zászló szélein és a bújtató mindkét oldalán ezüst fémrojtok, alul a 3 ezüst fémbojtból egy hiányzik. A zászlócsúcs sárgaréz kereszt. A keresztrúd 83 cm, a két szélén aranszínű, esztergályozott fa záróelem, a rúd 320 cm.¹⁰

⁸ Saját felmérés 2006.

⁹ A Mária-ábrázolás típusát Szilárdfy Zoltán írta le.

¹⁰ Saját felmérés 2006. Lásd még: KADLECOVITS 92.

76A. KÉP

76B. KÉP

77. 1926-ban készült az újpesti Egek Királynéja-templom vörös selyemzászlaja (a sekrestye felett, használaton kívül), amelynek mérete 76×111 cm. A zászló téglalapban végződő hármastűs. A zászlólapot ívekkel határolt keresztben virágmotívumok díszítik. A zászlólapon nem érvényesül a szakrális sorrend, mert Mária (Egek Királynéja) a templom patrónusa. Az előlapon, középen, arany szegélyes téglalap keretben festett vásznon a Segítő Mária¹¹ (valószínűleg Lucas Cranach innsbrucki kegyképe hatására készült),¹² fején fehér fátyol, feje körül glória, kezeiben a ruhátlan gyermek Jézus, aki édesanyjába kapaszkodik. Mária köpenye vörös narancssárga szegéllyel, ruhája kék-fehér. Jézus feje körül glória. Az ábrázolás felett festett aranszínű felirat: *ORA PRO NOBIS* (Könyörögj érettünk), az ábrázolás alatt évszám: 1926 (77A. kép). A hátlapon, középen, arany szegélyes téglalap keretben, festett vásznon a Tanító Jézus, feje körül glória, baljában feliratos fehér zászló: *ECCE AGNUS DEI* (Íme Isten Báránya), jobbjával az ég felé mutat, a háttérben tó.

¹¹ A Mária-ábrázolás típusát Szilárdfy Zoltán írta le.

¹² SZILÁRDFY Zoltán, *A magánáhitat szentképei* 2 (Szeged 1997) 69.

77A. KÉP

77B. KÉP

Köpenye kék, ruhája barna színű. Az ábrázolás felett aranszínű festett felirat: *ORA PRO NOBIS* (Könyörögj érettünk), az ábrázolás alatt évszám: 1926 (77B. kép). A zászló szélein és a bújtató mindkét oldalán vörös textilrojt, szélén két hosszan lelógó vörös textilbojt. A kereszttrúd 94 cm, a két szélén sárgaréz záróelem.¹³

78. 1927-ben a Jézus Neve Férfiak Egyesülete számára készült az újpesti Egek Királynéja-templom fehér, hímzett selyemzászlaja (a sekrestye felett, használaton kívül). Mérete 105×181 cm. A zászló elnyújtott gótikus ívben végződő hármastáras fán. A zászlólap növényi ornamentikával díszített. Az előlapon, középen a felhőkön trónoló, fénysugarakkal övezett Magyarok Nagyasszonya. Lába holdsarlón, feje körül glória, fején Szent Korona, jobbáiban jogar, ölében, fehér ágyékkötőben a gyermek Jézus, akit baljával magához ölel. Szűz Mária kék köpenyt és rózsaszín ruhát visel. Jézus feje körül glória (benne a

¹³ Saját felmérés 2006. Lásd még: KADLECOVITS 98 és 108.

¹⁴ Az inkvizitort a Como és Milánó közötti úton ölték meg az eretek katarok. Az ábrázolás típusát Szilárdfy Zoltán írta le.

78A. KÉP

78B. KÉP

keresztet utánzó négy félkör), balját égre emeli, jobbában az országalma. Az ábrázolás felett, illetve alatt ívben aranszínű felirat: *JÉZUS NEVE* és *FÉRFLIAK EGYESÜLETE.*, alatta vízszintes felirat: *UJPEST.*, valamint évszám: 1927. (78A. kép). A hátlap felső részén téglalapszerű keretben tűfestéses hímzés: domonkos szerzetesi öltözékben Veronai Szent Péter OP,¹⁴ felette a megdicsőítést jelképező babérkoszorú, a bárd ütötte vérző feje körül glória, mögötte véres tör, balkezével a Credót írja vérrel a földre. Övén rózsafüzér, a végén kereszt. Felül stilizált, hímzett növényi díszítések. Alul aranszínű felirat: *CREDO* (Hiszek), illetve a domonkos címer a talpas apostoli kettős kereszttel. A fekete-fehér domonkos címerben aranszínű felirat: *LAUDARE BENEDICERE PRAEDICARE.* (dicsérni áldani prédikálni) (78B. kép). A zászló szabad szélein aranszínű fémrojt, alul 3 aranszínű fémbojt. A zászlót felül 7 fémkarika erősíti a kereszttrúdkhoz. A réz kereszttrúd 130 cm, amelynek két szélén sárgaréz záróelem.¹⁵

¹⁵ Saját felmérés 2006. GEREVICH Tibor – LEPOLD Antal – ZSEMBERY István (szerk.), Magyar Katolikus Almanach. IV–V. évf. 1930–1931 (Országos Katolikus Szövetség, Budapest 1931) 664. Lásd még: KADLECOVITS 63.

79. KÉP

79. 1968-ban készült az újpesti Egek Királynéja-templom barna, foltvarrás technikával készített, festett, egyoldalas, téglalap alakú vászonzászlaja (a főhajó jobb oldalán, használaton kívül). A zászlólap virágmintás. Középen, a modern felfogásban készített ábrázoláson a Szűzanyát a kisedd Jézussal¹⁶ felülnézetből látjuk. Mária kezében vörössel díszített fehér lepelben a gyermek Jézus. Mária rózsaszín fátyolban, színes ruhákban (kék, sárga, zöld, rózsaszín), Jézus jobbját áldásra emeli. Alul, a jobb sarokban a készítő neve és a dátum: *Bozó 1968*. Helyi közlés szerint a zászlólapba több helyen belevarrták a 300 éves csestochowai (a pálosok lengyelországi központja) Fekete Mária kegykép ruhájának darab-

jait. A zászlón alul textilrojt, felül 9 fakarika erősíti a keresztrúdhoz. A zászlóhoz egy fa keresztrúd is tartozik, amelynek két szélén gömbben végződő fa záróelem (79. kép).¹⁷

80. 2006-ban, az újpesti Egek Királynéja-templom 125. évfordulójára készült az oltár mellett elhelyezett kék, hímzett, egyoldalas selyemzászló, Stella István munkája. A zászló mérete 76×127 cm. A zászló ívekkel határolt hármastorinói Segítő Szűz Mária a Szalézi Társaság oltalmazója¹⁸ kék köpenyben és fehér ruhában. Jobbjában jogar (mint királynő), baljában, vörös-szürke köpenyben a gyermek Jézus. Fejükön korona, Szűz Mária feje körül 12 csillag, amely mindkettőjük feje köré emelkedik, így képezve glóriát. Jézus széttárt kezeivel kegyelmet áraszt. A zászló két szélén egy-egy függőleges aranszínű felirat: *EGEK KIRÁLYNÉJA* és *ÚJPESTI FŐPLÉBÁNIA*,

¹⁶ A Mária-ábrázolás típusát Szilárdfy Zoltán írta le.

¹⁷ Saját felmérés 2006.

a középső fanonon évszám: 1881. A zászló szabad szélein arany szegegy, alul 3 aranyszínű textilbojt. A zászlót körmenetkor és zárándoklatkor használják. A kereszttrúd 84 cm, amelynek két szélén gertyalángot utánzó fa záróelem. Az akasztó egyszerű zsinórral készült (80. kép).¹⁹

81. A két világháború között készült az Újpesti Leányok Árpád-házi Szent Margit Kongregációja számára az újpest-kertvárosi Szent István Plébánia fehér, hímzett, téglalap alakú, selymezászlaja (a kóruson), amelynek mérete 132×155 cm. A zászlólapot stilizált növényi elemekből felépített keresztmotívumok és virágok díszítik. Az előlapon, középen a felhőkön trónoló Magyarok Nagyasszonya.

Lába holdsarlón, fején a Szent Korona, feje körül glória, jobbjában jogar, ölében, fehér ágyékkötőben a gyermek Jézus, akit baljával magához ölel. Mária köpenye kék, ruhája rózsaszín. A gyermek Jézus feje körül glória (benne kereszt), ölében a világmindenséget szimbolizáló kék éggömb tetején a kereszttel. Baljával az ég felé mutat. Az ábrázolás alatt szirmos és bimbós rózsaszál. Az ábrázolás felett, illetve alatt ívben felirat: *NOS CUM PROLE PIA* és *BENEDICAT VIRGO MARIA!* (Áldjon meg minket Szűz Mária az ő kegyes fiával) (81A. kép). A hátlapon, középen a szerzetesi ruhában álló Árpád-házi Szent Margit, feje körül glória, jobbjában liliom és korona (margitszigeti), baljában lelógó rózsafüzér, lábánál liliomok. Az ábrázolás alatt szirmos és bimbós liliomszál. Az ábrázolás felett, illetve alatt ívben felirat: *AZ ÚJPESTI LEÁNYOK* és *ÁRPÁDHÁZI SZENT MARGIT KONGREGÁCIÓJA* (81B. kép). A zászlólap mindkét oldalán aranyszínű

80. KÉP

¹⁸ A Mária-ábrázolás típusát Szilárdfy Zoltán írta le.

¹⁹ Saját felmérés 2006. KADLECOVITS 13.

81A. KÉP

81B. KÉP

paszományszalagból képzett egyenes vonalú geometrikus díszítések láthatók. A zászlólap három szabad szélén aranszínű, 6 cm-es fémrojt, alul két 26 cm-es fémbajt. A zászlócsúcs liliomokban végződő sárgaréz latin kereszt. A zászlólapot 11 db fémkarika erősíti a rúdhoz. A fehér farúd 278 cm. A zászlót a húsvéti és úrnap körmenetkor használják.²⁰

82. 1914-ben készült a rákospalotai Magyarok Nagyasszonya-nagytemplom egyszínű kék, hímzett, téglalap alakú, kongregációs selyemzászlaja (használaton kívül), amelynek mérete 94×155 cm. Az előlapon, középen, arany szegélyes mandorlában az oltár előtt térdelő Szent István király vörös párnán felajánlja a felhőkön trónoló Magyarok Nagyasszonyának a Szent Koronát. István vörös palástban. Szűz Mária fején korona, feje körül glória, míg köpenye kék, ruhája rózsaszín. Jobbjában jogar, baljában, fehér lepelben a gyermek Jézus, akinek feje körül glória. Jézus jobbával áldást ad, baljában a világmindenséget szimbolizáló vörös éggömb a kereszttel. A keret körül és a zászló szélein stilizált tulipándíszítések. Az ábrázolás felett, illetve alatt ívben aranszínű felirat: *SZENT ÁLDÁSÁT ADJA RÁNK*, és *KISDE-DEVEL SZŰZ ANYÁNK!* (82A. kép). A hátlapon, középen stilizált rózsákkal és liliomokkal határolt körben *MARIA* monogram. A keret felett, illetve alatt ívben aranszínű (felül kétsoros) felirat: *RÁKOSPALOTAI FÉRFIAK* és

²⁰ Saját felmérés 2012. február 1.

82A. KÉP

82B. KÉP

NAGYBOLDOGASSZONYRÓL ÉS SZT. ISTVÁN PÁRTFOGÁSÁRÓL ELNEVEZETT és *KONGREGÁCIÓJA*, valamint évszám: 1914 (82B. kép). A zászló szélén, körben növényi díszítés. A zászló három szélén fakult fémrojt, alul 2 fakult fémbojt, felül 7 fémkarika.²¹

83. 1920 után készült a rákospalotai Magyarok Nagyasszonya-nagytemplom egy-színű fehér, hímzett, téglalap alakú selyemzászlaja, amelyet körmenetkor használnak (egyébként az oltár előtt látható). A zászló mérete 100×130 cm. Az előlap közepén a felhőkön trónoló, fénysugarakkal övezett Magyarok Nagyasszonya, lába holdsarlón, fején a Szent Korona, feje körül glória, jobbában jogar (mint királynő). Köpenye világoskék, ruhája rózsaszín. Baljában, fehér ágyékkötőben a gyermek Jézus, akinek feje körül glória, jobbában az országalma, míg a balját áldásra emeli. Mária lábánál a magyar kiscímer. Az ábrázolás felett, illetve alatt ívben aranyszínű felirat: *MAGYAROK NAGYASSZONYA* és *ADD VISSZA ŐSI HAZÁNKAT!* (83A. kép). Az előlapra a történelmi Magyarországot jelképező égősort illesztettek. A hátlapon, felül a fénysugarakat árasztó, tövissel koszorúzott, lángoló, vérző Jézus Szentséges Szíve, tetején kereszt, alatta szerzetesi öltözékben Árpád-házi Szent Margit, jobbában korona (margitszigeti) és lilium (tisztaság, szüzesség jelképe), míg baljában rózsafüzér, feje körül glória. Mellette Szent Imre herceg, fején korona, feje körül glória, jobbában lilium,

²¹ Sajat felmérés 2006.

83A. KÉP

83B. KÉP

palástja sárga-rózsaszín, ruhája hercegi rangjához illő. Alul magyaros ornamentális díszítések (83B. kép). A zászló mindkét lapján, három szélén vörös-zöld színű farkasfogak, 3 szélén aranszínű szegély. A zászló három szabad szélén aranszínű fémrojt, alul 2 aranszínű fémbojt (az egyik elveszett). A zászlót 6 fémkarika erősíti a keresztrúdra (nem eredeti). A zászlócsúcs füles sárgarézt latin kereszt. A fehér farúd 325 cm.²²

84. 2000 körül készült a rákospalotai Magyarok Nagyasszonya-nagytemplom (elöl, a főhajó bal oldalánál elhelyezett) fehér, hímzett, téglalap alakú műselyem zászlaja, amelyet körmenetkor használnak. A zászló mérete 73×94 cm. Az előlapon, középen Szent Imre herceg, fején hercegi korona, feje körül glória, jobbában lilium. Az ábrázolás felett ívben aranszínű felirat: *Szt. Imre herceg*. Palástja vörös, hermelinnel díszített, ruhája kék-fehér színű. Lábánál a magyar kiscímer, amely mögül növények emelkednek. Alul aranszínű évszám: 1031 (halálának dátuma) és két címer. Az egyikben 2-es szám keresztel, ami a millicentenáriumra utal. A másikban fehér felirat: *CHRISTUS HERI HODIE SEMPER* (Krisztus tegnap ma mindig) (84A. kép). A hátlapon, középen, ovális kék szegélyes keretben a csodás érem hátlapja, körben 12 arany-

²² Saját felmérés 2006.

84A. KÉP

84B. KÉP

színű csillag. Középen tövissel koszorúzott, törrel átdőfött Jézus Szentséges Szíve (tetején kereszttel), valamint virágkoszorúval övezett Mária Szep-lőtelen Szíve (tetején kereszttel), felette Mária monogram kereszttel. Alul magyar címer a Szent Koronával. Körben, a zászló szélén mintás kelta kereszttel díszített sárga szegély (84B. kép). A zászlót felül 5 bűjtatóval illesztették a keresztrúdhhoz. A fém keresztrúd 90 cm, amelynek két szélén sárgaréz záróelem, a fém tartórúd 251 cm.²³ A zászló „megjárta” Rómát, ahol II. János Pál pápa megszentelte. Székesfehérváron két hétig ki volt állítva. Az *Új Ember* hetilapban két alkalommal (2000. november 12., 2000. december 17.) is jelent meg róla cikk, fotóval együtt. Alberti Árpád 2008. augusztus 1-jén magával vitte a zászlót a belvárosi Szent Mihály-templomba, ahol az oltártól balra helyezték el.²⁴

85. 2000 körül készült a rákospalotai Magyarok Nagyasszonya-nagytemplom (elöl, a főhajó bal oldalánál elhelyezett) egyszínű fehér, hímzett, egyoldalas, téglalap alakú műselyem zászlaja, amelyet körmenetkor használnak. Mérete 67×94 cm. Középen kék körvonalakkal ábrázolt Magyarok Nagyasszonya, fején a Szent Korona, feje körül glória, ölében a gyermek Jézus, akit két kézzel

²³ Saját felmérés 2006.

²⁴ Szilágyi Ferenc szóbeli közlése. 2013. január 29.

85. KÉP

ölel. Jézus feje körül glória, jobb-
jában magyar jogar, baljában az
országalma. Az ábrázolás felett,
illetve alatt ívben aranszínű fel-
irat: *MAGYAROK NAGYASSZO-
NYA* és *KÖNYÖRÖGJ ÉRET-
TÜNK*. A zászló három szélén
arany szegély. A fém kereszttrúd
71 cm, amelynek két szélén fém
záróelem. Felfüggesztés a kereszt-
rúd két szélén (85. kép).²⁵

86. A két világháború között ké-
szült a Rákospalota–MÁV-telepi
Jézus Szíve-templom Rózsafü-
zér Társulatának vajszínű, gépi
hímzett selyemzászlaja (a karza-
ton, használaton kívül), amelynek
mérete 106×157 cm. A zászló
ívekkel határolt hármastáblás fanon. A
zászlólapon stilizált növényi mo-
tívumokkal díszített. Az előlapon, közepén bordó szegélyes ovális keretben,
világosbarna mezőben, a felhőből felénk lépő Jézus (Szenséges Szíve) alakja.
Feje körül glória, széttárt kezein a sebek. Jézus lángoló Szíve ezüst fénysuga-
rakat áraszt és tövissel koszorúzott. Jézus bíbor köpenyt és fehér ruhát visel.
Az ábrázolás felett (két sorban), illetve alatt aranszínű felirat: *RÁKOSPALO-
TA MÁV.-TELEPI JÉZUS SZÍVE TEMPLOM* és *RÓZSAFÜZÉR TÁRSULATA*
(86a. kép). A hátlapon, közepén bordó szegélyes ovális keretben barna-szürke
háttérrel a trónon ülő Rózsafüzér Királynéja. Fején fehér fátyol, feje körül gló-
ria. Köpenye kék, ruhája vörös színű. Jobbjában rózsafüzér, amelyet az előt-
te térdelő Szent Domonkos kezébe ad, feje körül glória. Mária ölében, fehér
ágyékkötőben a gyermek Jézus, akit baljával magához ölel. Jézus feje körül
fénysugár, jobbával rózsafüzért ad az előtte térdelő Sienai Szent Katalinnak,
akinek a fején tövissz koszorú, feje körül glória. A trón előtt két-két lilium (a két
tisztá életű szentre utal) és közöttük egy rózsakoszorú (Máriára utal). Az áb-
rázolás felett, illetve alatt aranszínű felirat: *RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA* és

tívumokkal díszített. Az előlapon, közepén bordó szegélyes ovális keretben,
világosbarna mezőben, a felhőből felénk lépő Jézus (Szenséges Szíve) alakja.
Feje körül glória, széttárt kezein a sebek. Jézus lángoló Szíve ezüst fénysuga-
rakat áraszt és tövissel koszorúzott. Jézus bíbor köpenyt és fehér ruhát visel.
Az ábrázolás felett (két sorban), illetve alatt aranszínű felirat: *RÁKOSPALO-
TA MÁV.-TELEPI JÉZUS SZÍVE TEMPLOM* és *RÓZSAFÜZÉR TÁRSULATA*
(86a. kép). A hátlapon, közepén bordó szegélyes ovális keretben barna-szürke
háttérrel a trónon ülő Rózsafüzér Királynéja. Fején fehér fátyol, feje körül gló-
ria. Köpenye kék, ruhája vörös színű. Jobbjában rózsafüzér, amelyet az előt-
te térdelő Szent Domonkos kezébe ad, feje körül glória. Mária ölében, fehér
ágyékkötőben a gyermek Jézus, akit baljával magához ölel. Jézus feje körül
fénysugár, jobbával rózsafüzért ad az előtte térdelő Sienai Szent Katalinnak,
akinek a fején tövissz koszorú, feje körül glória. A trón előtt két-két lilium (a két
tisztá életű szentre utal) és közöttük egy rózsakoszorú (Máriára utal). Az áb-
rázolás felett, illetve alatt aranszínű felirat: *RÓZSAFÜZÉR KIRÁLYNÉJA* és

²⁵ Saját felmérés 2006.

KÖNYÖRÖGJ ÉRETTÜNK! (86B. kép). A zászló szélein és a bújtató mindkét oldalán aranszínű textilrojt, alul három aranszínű textilbojt, felül 9 fémkarika. A zászlócsúcs sárgaréz kereszt. A fehér farúd 332 cm.²⁶

87. A két világháború között készült a Rákospalota–MÁV-telepi Jézus Szíve-templom Rózsafüzér Társulatának fekete selyemzászlaja (a karzaton, használaton kívül), amelynek mérete 80×120 cm. A zászló téglalapban végződő hármas fanon. Az előlap közepén fehér szegélyes téglalap keretben, olaj-vászonképen a felhőkön álló Rózsafüzér Királynéja. Fején korona, feje körül glória. Kezében a széttárt kezű gyermek Jézus. Mária köpenye kék, ruhája vörös. Jézus fehér lepelben, feje körül glória, jobbáiban rózsafüzér. Az ábrázolás felett, illetve alatt fehér, hímzett felirat: *RÁKOSPALOTAI MÁV. TELEPI* és *RÓZSAFÜZÉR TÁRSULAT*. (87A. kép). A hátlapon, fehér szegélyes téglalap keretben, olaj-vászonképen, a felhőkön álló Jézus (Szentséges Szíve) alakja. Feje körül glória, kezein a

²⁶ Saját felmérés 2006.

87A. KÉP

87B. KÉP

sebek nyomai. Kezével a fénysugarakat árasztó, tövissel koszorúzott, lángoló Szentséges Szívére mutat, amely felett kék színű kereszt emelkedik. Köpenye bíbor, ruhája fehér (87B. kép). A zászló szélein fekete-fehér textilrojt. A zászlócsúcs sárgaréz kereszt. A keresztrúd 93 cm, amelynek két szélén sárgaréz záróelem. A keresztrúd tetején díszes, stilizált növényi díszítésű, áttört sárgaréz akasztóelem, amely sárgaréz csavarral és szárnyas anyával lett a keresztrúdhöz erősítve. A rúd 332 cm.²⁷

88. A két világháború között készült a Rákospalota–MÁV-telepi Jézus Szíve-templom vajszínű, hímzett selyemzászlaja (a karzaton, használaton kívül), amelynek mérete 64×122 cm. A zászló háromszögben végződő hármastemplom. A zászlólap virágcsokor-mintás. Az előlapon, középen a Szűzanya a kisdied Jézussal,²⁸ Mária fején rózsaszín fátyol, baljában, világoszöld lepelben, a kezeit széttároló gyermek Jézus. Mária feje körül glória, köpenye sárga szegé-

²⁷ Saját felmérés 2006.

²⁸ A Mária-ábrázolás típusát Szilárdfy Zoltán írta le.

88A. KÉP

88B. KÉP

lyes kék, ruhája fehér színű. Jézus feje körül glória. Az ábrázolás körül bazsarózsa, szőlő, búzavirág és búza, alul a fanonokon egy-egy rózsaszál (virággal, levéllel, bimbóval) (88A. kép). A hátlanon, középen *MARIA* monogram, felette aranszínű felirat: *SZÜZ MÁRIA HAZÁNK REMÉNYE*. Körülötte két összekötött rózsaszál. Alatta két sorban felirat: (ívben:) *MUNKÁSNÉPED ZOKOGVA ESD* (egyenesen:) *KÖNYÖRÖGJ ÉRETTÜNK*. Alul, a fanonokon egy-egy rózsaszál (virág, levél, bimbó, búzavirág) (88B. kép). A zászló széléin és a bújató mindkét oldalán aranszínű textilrojt, alul három narancssárga színű textilbojt. A zászlócsúcs sárgaréz kereszt. A kereszttrúd 82 cm, amelynek két szélén sárgaréz záróelem. A kereszttrúd tetején díszes sárgaréz akasztóelem (középen áttört kereszt), amely sárgaréz csavarral és szárnyas anyával lett a kereszttrúddhoz erősítve. A rúd 332 cm.²⁹

²⁹ Saját felmérés 2006.

89A. KÉP

89B. KÉP

89. A két világháború között készült a Rákospalota–MÁV-telepi Jézus Szíve-templom vörös selyemzászlaja (a karzaton, használaton kívül), amelynek mérete 77×122 cm. A zászló ívben végződő hármastászlós zászlólap stilizált növényi motívumokkal díszített. Az előlapon, felül, a bújtatón sárga himzett felirat: *EÖTVÖS ERZSÉBET ELHALT PIER JÓZSEF EMLÉKÉRE*. Az előlapon, középen, aransárga szegélyes, ovális keretben, olaj-vászonképen, a felhőkön álló Jézus (Szentséges Szíve) alakja. Feje körül glória, baljával a tövissel koszorúzott, fénysugarakat árasztó, lángoló Szívére mutat, amely felett kereszt látható. Kezein a sebek, köpenye bíbor, ruhája fehér színű (89A. kép). A hátlapon, középen, arany szegélyes, ovális keretben, olaj-vászonképen Mária (Szeplőtelen Szíve) alakja. Mária fején zöld fátyol, feje körül glória. Kezeivel a fénysugarakat árasztó, törrel átszúrt, rózsakoszorúval övezett, lángoló Szeplőtelen (fájdalmas) Szívére mutat. Mária köpenye kék, ruhája vörös (89B. kép). A zászló szélein és a bújtató mindkét oldalán vörös színű textilrojt, alul három vörös textilbojt. A zászlócsúcs sárgaréz kereszt. A kereszttrúd 93 cm, amelynek két szélén sárgaréz záróelem. A kereszttrúd tete-

³⁰ Saját felmérés 2006.

90A. KÉP

90B. KÉP

jén díszes sárgaréz akasztóelem (középen áttört kereszt), amely sárgaréz csavarral és szárnyas anyával lett a kereszttrúdhöz erősítve. A rúd 332 cm.³⁰

90. 1960–1990 között készült a ferences harmadrendiek számára a Rákospalota–MÁV-telepi Jézus Szíve-templom sárga vászonzászlaja (a karzaton, használaton kívül), amelyet fehér, gépi készítésű, függönyre emlékeztető anyag borít. A zászló mérete 93×173 cm. A zászló lekerekített hármás alakzatú fanon jellegű. Az előlapon, középen a feszületen függő Krisztus átöleli Assisi Szent Ferencet, a háttérben valószínűleg a Jézus Szíve-templom, valamint egy kivehetetlen figura. Az ábrázolás felett, illetve alatt felirat: *RÁKOSPALOTAI SZT. FERENC III. RENDJE.* és *ORD. ST. FRANC.* (Szent Ferenc Rend). Az ábrázolás körül és a zászló szélén rózsadíszítés (90A. kép). A hátlapon, középen az éggömbön álló, a szájában almát tartó kígyóra taposó Szeplőtelen Szűz, a Csodásérmű Mária,³¹ fején korona, felette 12 csillag, széttárt kezeivel kegyelmet áraszt. Az ábrázolás felett, illetve alatt felirat: *ÜDVÖZLEGY MÁRIA* és *PAX ET BONUM* (Béke és jóság). Az ábrázolás körül és a zászló szélén stilizált

³¹ A Mária-ábrázolás típusát Szilárdfy Zoltán írta le.

91A. KÉP

91B. KÉP

rózsadíszítés (90B. kép). A zászlón alul aranszínű textilrojt és aranszínű 4 textilbojt.³²

91. A XIX. század elején készülhetett a pestújhelyi Keresztelő Szent János Plébánián található (használaton kívüli) vörös selyemzászló, amelynek mérete 64×145 cm. Realista stílusú, oroszországi munka. A zászló ívben végződő hármass fazon. A zászlólap arannyal nyomott ornamentális díszítésű. Az előlap díszítés szempontjából két részre osztható: középen nyolc ívvel határolt mezőben, olaj-vászonképen a kazanyi Istenszülő-ikon,³³ Szűz Mária bíborszínű császári maphóronban, kezében a gyermek Jézus, aki a jobbját áldásra emeli. Jézus köpenye vörös, ruhája zöld. Az ábrázolás körül növényi ornamentális díszítés, amely valószínűleg aranyfüst lemezből készült. Esetleg kagylóarannyal festett. A zászlólap alsó részének két szélső mezőjében kehelyből kiemelkedő füles latin kereszt. A fennmaradó részt növényi ornamentális díszítések töltik ki. A középső fazonon egy arkangyal látható (91A. kép). A hátlap díszí-

³² Saját felmérés 2006.

³³ A Mária-ábrázolás típusát és a zászló korát Terdik Szilveszter írta le.

92A. KÉP

92B. KÉP

tése megegyezik az előlapéval. Felül, olaj-vászonképen Keresztelő Szent János, aki megkereszteli a Jordánban álló Jézust. A fanonok megegyeznek az előlapéval (91B. kép). A zászló nem köthető a plébániához, valószínűleg ajándékként került oda. A zászló kora, díszítési technikája és stílusa alapján, akár lehetett az ürömi sírkápolna (Alexandra Pavlovna nádorné, 1783–1801) felszerelési tárgya is, amelyet az 1930-as években elloptak. A zászló széléin megkopott, 2 cm-es fémrojtok, a sárgaréz záróelemekkel (később) ellátott kereszttrúd 83 cm.³⁴

92. 1931-ben készült a pestújhelyi Keresztelő Szent János-templom Rózsafüzér Társulatának kétlapos, hímzett és varrott fehér, téglalap alakú selyemzászlaja (a jobb oldalon, használaton kívül), amelynek mérete 105×155 cm. A zászlólap csillagmotívumokkal díszített. Az előlapon, középen díszes ovális keretben a Szenvedő Szülő Mindenkor Segítő Szűzanya, a római S. Alfonzónak, a redemptoristák anyatemplomának krétai eredetű XV. századi kegyképe.³⁵ Mária fején korona és sötétkék fátyol, feje körül glória, nyakában rózsafüzér. A korona csiszolt fehér és színes üvegekkel díszített. Köpenye sötétkék, ruhája vörös színű. Karján a gyermek Jézus, fején korona, feje körül glória, ruhája zöld-barna, öve vörös. A kis Jézusnál négy darab brillutánnal díszített rózsafüzér függ, amely Mária és Jézus feje mellett 5-5 gyöngyből indul.

³⁴ Saját felmérés 2011. május 12.

³⁵ A Mária-ábrázolás típusát Szilárdy Zoltán írta le.

Felettük két angyal, Mihály és Gábrriel arkangyal, valamint Jézus Krisztus és Isten Anyja görög betűs, rövidítéses feliratok. Az ábrázolás felett, illetve alatt ívben aranyszínű felirat: *SEGÍTŐ SZŰZ MÁRIA* és *KÖNYÖRÖGJÉRETTÜNK!* Az ábrázolás két oldalán egy-egy évszám: 1928 és 1931. A feliratok külön szalagra készültek domború technikával, ezt rávarrták a zászlólapra (92A. kép). A hátlapon, közepén, díszes ovális keretben Lisieux-i Kis Szent Teréz karmelita szerzetesi ruhában, fején fekete fátyollal, feje körül glória, kezében a fény-sugarat árasztó feszület és rózsacsokor. A feszület mellett lila szirmú virág. Az ábrázolás felett, illetve alatt ívben aranyszínű felirat: *SZENT TERÉZKE* és *KÖNYÖRÖGJÉRETTÜNK!* A zászló két szélén egy-egy aranyszínű felirat: *A PESTÚJHELYI MÁRIA* és *KONGREGÁCIÓ VÉDŐJE*. Ezek a feliratok is külön szalagra készültek domború technikával (92B. kép). A zászló három szabad szélén aranyszínű, 5 cm-es fémrojt, alul egy aranyszínű fémbojt. A zászlót felül 11 rézkarika és fémmerevítő erősíti a rúdra. A zászlócsúcs sárgaréz kereszt. A fehér farúd 310 cm.³⁶ A Pestúj helyi Újság 1932. október 16-i száma írta, hogy a Rózsafüzér Társulat zászlószentelési ünnepségén több mint 100 fő jelent meg. A társulat 2000 után alakult újjá, vezetője Kolonics Barnáné.³⁷

A Rákosi Espereskerület zászlói

93. A XIX. század végén készült a cinkotai Mária Magdolna-templom Oltár-egyesületének vörös selyemzászlaja (használaton kívül), amely foszlott, rossz állapotban van. A zászló mérete 80×80 cm. A zászlólap növényi ornamentikával díszített. Az előlapon, téglalap keretben, olaj-vászonképen az Oltáriszentség (gótikus ábrázolás), felette festett felirat: *OLTÁREGYESÜLET AJÁNDEKA* (93a. kép). A hátlapon, téglalap keretben, olaj-vászonképen az éggömbön álló Szeplőtelen Szűz, a Csodásérmű Mária. A lába előtt holdsarló, kezeivel kegyelmet áraszt, fején fehér fátyol, feje körül glória, köpenye kék-lila, ruhája fehér (93b. kép). A zászló szélein és a bűjtató mindkét oldalán fakult fémrojtok.³⁸

94. A XIX. század végén készült a cinkotai Mária Magdolna-templom fehér, téglalap alakú selyemzászlaja (elől, a padosorok bal szélén), amelynek mérete 130×100 cm. A zászlólapot fém zászlószegekkel erősítették a rúdra. A zászlólap Krisztus monogrammal és növényi mintával díszített. A zászló anyagát

³⁶ Saját felmérés 2011. május 12.

³⁷ HOLLÓ Szilvia Andrea (szerk.), *Közös akarattal. Írások a százéves Pestúj helyi civil társadalmáról* (Rákospalotai Múzeum, Budapest 2010) 128. Itt szerepel, hogy az 1940-es években alakult

93A. KÉP

93B. KÉP

94A. KÉP

94B. KÉP

az 1970-es években lecserélték, mert a régít már nem tudták restaurálni. Az előlapon, középen aranszegélyes körkeretben, olaj-vászonképen a mindkét lábával az éggömbön álló, kígyóra taposó Rózsafüzér Királynéja. Lába holdsarlón, fején fehér fátyol, feje körül glória, baljában imakönyv, jobbában fehér lepelben a gyermek Jézus. A kisedd feje körül glória, jobbában rózsafüzér. Mária kék köpenyben és vörös ruhában. Az ábra szélén, körben 15 rózsafüzér-titkok jelenete látható: 1. akit te, Szent Szűz a Szentlélektől fogantál,

Dolgozó Lányok Szövetsége is szentelt zászlót az iparszövetség székházában, de az ábrázolásról nem esik szó.

³⁸ Köszönet a fotóért Dorogi Ferencnek.

2. akit te, Szent Szűz Erzsébet látogatván hordoztál, 3. akit te, Szent Szűz a világra szültél, 4. akit te, Szent Szűz a templomba bemutatnál, 5. akit te, Szent Szűz a templomban megtaláltál, 6. aki érttünk vérrel verítékezett, 7. akit érttünk megostoroztak, 8. akit érttünk tövissel koronáztak, 9. aki érttünk a keresztet hordozta, 10. akit érttünk keresztre feszítettek, 11. aki a halálból feltámadott, 12. aki a mennybe fölment, 13. aki nekünk a Szentlelket elküldte, 14. aki téged, Szent Szűz a mennybe fölvelt, 15. aki téged, Szent Szűz a mennyben megkoronázott. A szegély és a 15 medalion között rózsafüzér fut körbe, felülről kereszt lóg le (94A. kép). A hátlapon, középen aranszegélyes körkeretben, olaj-vászonképen a térdelő Szent Domonkos szerzetesi ruhában, feje felett betlehemi vezérlő csillag, feje körül glória, lábánál egy könyv és egy fáklyát a szájában tartó kutya (94B. kép). A zászló szélein aranszínű textilrojtok. A zászlócsúcs sárgaréz füles latin kereszt. A fehér farúd 320 cm.

95. KÉP

95. A két világháború között készült a rákoshegyi Lisieux-i Szent Teréz-templom egyszínű fehér, téglalap alakú selyemzászlaja (a kóruson, üvegezett faszekrényben, használaton kívül), amelynek mérete 115×145 cm. Az előlapon, középen ovális keretben, olaj-vászonképen, kék háttérben, felhőkön, éggömbön álló, kigyóra taposó Szeplőtelen Szűz, a Csodásérmű Mária,³⁹ fején fehér fátyol és korona, felette 7 csillag, feje körül glória. Köpenye kék, ruhája fehér színű. Széttárt kezeivel kegyelmet áraszt. Az éggömbtől jobbra név: *HOMA O*. Kívül barna szegély. Az ábrázolás körül aranszínű hímzett körirat: *OH BŰN NÉLKÜL FOGANTATOTT SZŰZ MÁRIA*

KÖNYÖRÖGJ ÉRETTÜNK. Alul, a bal sarokban két ágba rendezett hímzett lilimescokor. A hátlapról nem készült fotó. A zászlót felül 9 fémkarika erősíti a rúdra. Három szélén aranszínű rojt, alul 2 aranszínű bojt. Az egyik zászlószalag fehér, hímzett aranszínű felirattal: *JÉZUS SZÍVE JÖJJÖN EL A TE ORSZÁGOD*, a másik fehér-sárga színű (95. kép).⁴⁰

³⁹ A Mária-ábrázolás típusát Szilárdfy Zoltán írta le.

⁴⁰ Saját felmérés 2006.

96. 1940 körül készült a rákos-hegyi Lisieux-i Szent Teréz-templom fehér, horgolt, egyoldalas zászlaja, amely az oltár előtt található. Mérete 75×113 cm. A zászló háromszögben végződő ötös fazon. Középen a Szűzanya a kised Jézussal,⁴¹ Mária feje körül glória, baljában a gyermek Jézus, akinek a feje körül glória látható. Körben rózsadíszítés. A zászlócsúcs liliumban végződő sárgaréz kereszt. A fa keresztrúd 93 cm, amelynek két végén sárgaréz záróelem. A fehér fa zászlórúd 315 cm. A zászlót körmenetkor használják (96. kép).⁴²

96. KÉP

97. 1926. július 4-én Gossmann Ferenc váci püspök szentelte fel a rákosszentmihályi Szent Mihály-templom Mária Kongregációjának egyszínű fehér, hímzett, téglalap alakú selyemzászlaját (a sekrestyében, használaton kívül), amelyet az örökimádó apácák készítettek tűfestéses technikával. A zászló mérete 105×120 cm. Az előlapon, középen az éggömbön álló, kígyóra taposó Szepölтелен Szűz, a Csodásérmű Mária, akit egy-egy lilium övez. Mária lába előtt holdsarló, feje körül glória, 12 csillag, fején fehér fátyol. Kezeivel kegyelmet áraszt, köpenye kék, ruhája zöld színű. Az éggömb mögül dús virágú liliumszálak. Az ábrázolás alatt ívben aranszínű felirat: *MUTASD MEG, HOGY ANYÁNK VAGY!* Hasonló liliumszálak futnak körbe a zászló négy oldalán. A bal alsó sarokban magányos liliumszál emelkedik (97A. kép). A hátlapon, középen az Oltáriszentség (IHS), amelyet jobbról szőlőág, balról stilizált búzaszál övez. Az ábrázolás alatt két sorban, ívben aranszínű felirat: *ÜDVÖZLÉGY OLTÁRISZENTSÉG!* (97B. kép). A zászló szélén körbefutó szőlőlevél- és búzamotoívumok. A jobb alsó sarokban XI. Pius (1922–1939)

⁴¹ A Mária-ábrázolás típusát Szilárdfy Zoltán írta le.

⁴² Saját felmérés 2006.

97A. KÉP

97B. KÉP

97C. KÉP

pápa címere (nem teljesen az eredeti képet mutatja)⁴³ *RAPTIM TRANSIT* felirattal, valamint (a kegyúrra utaló) grófi korona és hercegi címersátor (97C. kép). A zászló három szabad szelén aranszínű, 5 cm-es fémrojtok. Felül 5 rézkarika maradt meg. A zászlóanya Augusztina hercegasszony volt. A zászlót, amely 1992-ben került elő, december 8-án, Szűz Mária szeplőtelen fogantatása ünnepén teszik ki a templomba.⁴⁴

98. A két világháború között készült az egykori szervita nővérek (használaton kívüli) fehér, háromszögben végződő, óvodai selyemzászlaja, amelyet jelenleg a rákosszentmihályi Szent Mihály-templomban őriznek. A zászlólap gránátalmára utaló növényi motívumokkal díszített. A zászló mérete 50×66 cm. Az előlapon, téglalap keretben, temperával papírlapra festett képen széttárt

⁴³ A kör alakú pajzs felső ezüst vágásában fekete sas, az alsó kék vágásban három arany kör. Harántosan keresztbe állított arany és ezüst kulcs a pajzs mögött, a pajzsot hármassal korona, tiara fedi. A pajzs alatt lebegő szalagon jelmondat: Raptim transit. Az egészet selyemzsinór köti össze az

kezekkel dombtetőn álló gyermek Jézus fehér lepelben. Feje körül glória, mellkasán a fénysugarakat árasztó, tövissel koszorúzott, lángoló Szentséges Szíve látható. Alatta a hozzá siető gyermekek. Az ábrázolás felett, illetve alatt arany alapú felirat: *SZERVITA NŐVÉREK* és *KIS OVODÁSAI* (98A. kép). A hátlapon, téglalap keretben, olaj-vászonképen, Mária- és szervita monogram, felette stilizált korona (98B. kép). A zászló szélein és a bűjtató előlapján fehér 2 cm-es textilrojtok, alul három fehér 15 cm-es textilbojt. A kereszttrúd 53 cm, két szélén sárgaréz záróelem. A kereszttrúd tetején díszes sárgaréz akasztóelem, amely sárgaréz csavarral és szárnyas anyával lett a kereszttrúddhoz erősítve.⁴⁵

98A. KÉP

98B. KÉP

alul lelógó két bojtjal. Lásd még: BERTÉNYI Iván, *Heraldika*, in KÁLLAY István (szerk.), *A történelem segédtudományai* (ELTE-BTK, Budapest 1986) 162–163.

⁴⁴ *Historia Domus*, 82–85. Saját felmérés 2011.

⁴⁵ Saját felmérés 2011.

Érszegi Márk Aurél
PÁPA, SZENTSZÉK, VATIKÁN

A címben vázolt három nagy témakört követve a könyv öt nagy fejezetre bontva mutatja be a római pápa hivatalának eredetét és jellegét, közvetlen segítőit, köztük kiemelten a Római Kúria intézményrendszerét, bepillantást nyújt a Pápai Ház tisztségviselőinek, szokásainak és hétköznapijainak világába, továbbá a Vatikánvárosi Állam működésébe.

224 oldal, puhafedeles

Ára: 2600 Ft

Kovács Gergely
VÉG NÉLKÜL

SZENTAVATÁS RÉGEN ÉS MA

Igazi ritkaság jelent meg ezzel a kötettel, mely a Katolikus Egyház egyik természetes, vagy éppenséggel természetfeletti életmegnyilvánulásával, a boldogokkal és szentekkel, nyilvános tiszteletükkel, vagyis a szenttéavatási eljárás bemutatásával foglalkozik. A könyv szerzője szakavatottan vezeti végig az olvasót a szentté avatások történetén, választékos és közérthető stílusban magyarázza e fontos életjelenség fejlődésének állomásait, míg eljut a jelenhez, és végül kitekintést ad a jövőre.

188 oldal, puhafedeles. Ára: 2700 Ft

RENDELÉS:

Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda, 1364 Budapest, Pf. 277.

TELEFON: 318-6957 • FAX: 317-0974 • www.szitkonyvek.hu

HUNGAROSZLOVAKOLÓGIAI FIGYELŐ

1. *KoraújkorÁsz. Koraújkor-történettel foglalkozó doktoranduszok tanulmányai* (KoraújkorÁsz tanulmánykötetek I) (sorozatszerk. Vajnági Márta, szerk. Kádár Zsófia – Kökényesi Zsolt – Mitropulos Anna Diána; ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Budapest 2014) 250 pp.

A hungaroszllovakológia szinte valamennyi eleme felsorakozik ebben a biztató jövőt mutató kötetben. Mindjárt a borító „területi szlovacikum”, a nemzeti bibliográfiák mindenkori szabályai szerint: a pozsonyi magyar és német evangélikus templom, valamint az evangélikus gimnázium egykorú ábrázolása (OSZK RMK III 2640/2) az egykori Pressburg mai örökösének nyújt kezét a hungarus-uhorský közösség közös elemzésére.

SZABÓ-TURÁKNÉ PÓKA Ágnes a sziléziai származású *Georg Werner (1490?–1556) kapcsolatrendszere* c. tanulmányában a kamarai tisztviselő pályájának két Felső-Magyarországhoz fűződő szakaszát elemzi „beszélő” levéltári anyagok feldolgozásával. Pozsony, Sáros megye, Brassó, Kassa, Eperjes megannyi adata vázolja egy új nagymonográfia kereteit.

BORBÉLY Zoltán *Bethlen Gábor tisztviselői* c. tanulmánya hét felföldi vármege erdélyi fejedelmi igazgatásának részleteit mutatja be. Különösen értékes a Kassai Kamara tisztviselőinek névsora.

MIKROPULOS Anna Diána (*Mesterek tevékenysége a fraknoi számlák tükrében*) és PÉTER Krisztina (*A periodikus sajtó előfutárai: a Messrelationok*) tanulmányának levéltári anyagfeldolgozásai már a példaértékű publikáció II. fejezetébe, a forráselemzés-forrásértelmezésbe vezetnek.

CZEGLÉDI István *Barátságai dorgálása* 1663. július 21-én kelt Kassán, amelyben PÁZMÁNY Péter *Bizonyos okok* c. írására válaszolt. MARTIS Zsombor elemző tanulmánya, a *Protestáns mitizáció Czeglédi István művében* már érezteti a tanulmány eszköz voltát a lényeg bemutatására: „Czeglédi az eseményeket és azok bibliai megfeleltetését a kassai eklészia szemszögéből ábrázolja, így a hívek közösségét (mint a választott nép) is beemeli a mitizációs hagyományba.”

Tömény hungaroszllovakológia lenne PAPP Ingrid tanulmánya, *A 17. századi szlovakizáló cseh nyelvű halotti beszédek forrásainak bemutatása*, de a

szerző szakirodalmi hivatkozások nélkül hagyja a „szlovakizáló cseh nyelv” terminust, ami akkor még aligha volt szlovakizáló, továbbá az RMNy-tételekben összegyűjtött anyagokat is. A dolgozat így is rendkívül figyelemreméltó, mert az elemzésnek ez a formája és anyaga alig szerepel a szlovakisztikai analízisekben. KÖKÉNYESI Zsolt A „női Szolón”, *avagy Mária Terézia uralkodói képe a halotti beszédekben* c. tanulmányából is hiányzanak a szláv/szlovák/cseh vonatkozások és hivatkozások, de a dolgozat problémafelvetése és módszertana mindenképpen értékes.

HÖNICH Henrik *Milyen nyelv és milyen nemzet? Az anyanyelv és a politikai nyelvek* c. tanulmánya a hungaroszlovakológia kardinális terminológiai kérdését, a máig megoldatlan „hungarus”, „uhorský”, „magyar”, hungarikum, szlovacikum, magyarikum (?) terminusok szellemét bocsátja ki a palackból. Vedres István: *A' magyar nyelvnek a' magyar hazában való szükséges voltát tárgyzó hazafiui elmélkedés* c. röpiratot (3. kiadás, Kassa 1807) elemzi. Írása elején megjegyzi, hogy a kérdés eldöntéséhez, sőt csak finomításához további szövegek elemzése szükséges, írása elején pedig dolgozatát egy nagyobb munka egyik első lépésének tekinti. Igen, a *Hungarus*-tudat létezett terület-elvü-alattvalói közösségfogalomként, ami nem volt összeegyeztethetetlen azzal, hogy egy személy egyidejűleg egyszerre több más közösség, „nemzet” tagja lehetett. (Külön jegyzetbe kíváncozna az interdiszciplinaritás továbbra is tapasztalható hiánya. Szeretettel ajánlom figyelmébe Hönich Henriknek a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen 2007-ben rendezett Magyar-szlovák terminológiai kérdések c. konferenciák 2008-ban Ábrahám Barna szerkesztésében megjelent kötetét, továbbá e sorok írójának publikációját a *Magyar Sion* 2009/1. számában *Nemzet és egyház a szlovák–magyar nemzeti összefüggésrendszerben* címmel. Szerzőnk mindenképpen előremutató vállalkozásának ígért folytatásához nem haszontalan adalék lenne a Pázmány Péter Katolikus Egyetem egykori szlavisztikájának Pons Strigoniensis sorozata, illetve az ugyancsak „pázmányos” Esztergomi Forrásközpont sorozat Kozma Gábor szerkesztésében a Szent István Társulatnál 2007–2008-ban megjelent kötetei.

A területi alapelvű hungaroszlovakológia folytatódik a kötet III., *Társadalom- és hadtörténet* c. blokkjában is, miként KALOTAI Noémi *A kora újkori főúri itinerárium-készítés problematikájának bemutatása Verbőci István példáján keresztül* c. forrástanulmányában, vagy KOVÁCS Katalin Anita *Bethlen Gábor diplomáciai hálózata* c. írásában. Különösen is érvényes ez KÁDÁR Zsófia munkájában (*A pozsonyi Szent Salvator-templom katolikus használatba vétele*). Ebben a tanulmányban már szlovák szakirodalomra is hivatkozik. Kár, hogy a magyar–szláv templomról csak annyi tudható, hogy később az orsolyiták kapták meg. Szerzőnk jezsuita- és Pozsony-szakértő. Már diplomamunkájával (*A pozsonyi Mária-kongregáció tagkönyve 1637–1645*) és

publikációival (*Dobronoki György Leveleskönyve és a soproni historia domus; A soproni jezsuita kollégium kezdetei 1636–1640; Dobronoki György SJ superiorisága; A jezsuiták letelepedése és kollégiumalapítása Győrben 1626–1630*) bizonyította ezt. Értékes adalék RITTLING László tanulmánya is: *Eszterházy Antal szerepe Esztergom ostroma alatt*.

A kötet a 2013. február 7-én tartott tudományos konferencia anyaga. Bízunk benne, hogy megvalósul a szerzők célkitűzése: előadási lehetőség biztosítása a korszakot kutató különböző tudományterületeket képviselő doktori hallgatóknak. A kötet tartalma jogossá teheti kérdésünket: Lehetne-e együttműködést szervezni szlovákiai kollégákkal is?

2. KÓNYA, Peter (ed.), *Židia pred a za Karpatmi v priebehu stáročí* [Zsidók a Kárpátokon innen és túl évszázadokon át] (Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov 2013) 438 pp.

Kelet-Szlovákia, főként az Eperjesi Egyetem tudományos műhelye Peter Kónya vezetésével egyre jelentősebb kiadványokkal, konferenciákkal gazdagítja Magyarhon/Uhorsko keleti részének művelődéstörténetét. A *Magyar Sion* előző számában ismertetett Magyarhon-történet után, amely a szlovák tudományosság egy részének szemléletváltását tanúsítja a közös hazával kapcsolatban, most megint igazi csemegével rukkol elő „zsidó kötetével”. Peter Kónya világosan fogalmaz: a tanulmánykötetek célja a *magyarországi zsidók történetének bemutatása*. A szerzők hat országot (Szlovákia, Magyarország, Csehország, Lengyelország, Ukrajna, Románia) képviselnek. A 13 szlovák és ugyanannyi magyar tanulmány túlsúlya nyilvánvaló, de a környező országok tudományosságának részvétele is jelentős. Szerzők és címek önmagukért szólnak, persze, még a felsorolás is válogatás:

LIKHTÉY, Ihor, *A zsidók státusa a Přemyslek cseh államában a XI–XII. században*; KAMENICKÝ, Miroslav, *A magyarországi zsidó lakosság képe a 17–19. század útleírás-irodalmában*; KÓNYA, Peter, *Zsidók a felső-zempléni földesúri városokban és mezővárosokban a 18–19. században*; ADAM, Ján, *Sárosi zsidók egy 1761. évi összeírás szerint*; KURDI Krisztina, *A galíciai zsidóság Bredeczky Sámuel evangélikus lelkész munkáiban*; SZENDREI Ákos, *A függetlenségi ellenzék és az antiszemitizmus a dualizmuskori Magyarországon*; GAYER Veronika, *Tradíció és cionizmus. Zsidó egyesületi élet Kassán a két világháború között*; KÓNYOVÁ, Annamária, *Zsidók az eperjesi evangélikus kollégiumban 1918-ig*; BÁNYAI Viktória, *Magyarosodás, csehenedés, héberesedés – A kárpátaljai zsidók művelődési stratégiái a 20. század első felében*; LUKÁČ, Eduard, *Az eperjesi zsidó közösség művelődése és ismeretterjesztő tevékenysége 1945-ig*; TABASZ, Władysław, *A lengyelországi zsidó*

ifjúság oktatása és kultúrája a két háború között (1918–1939); HERMÁN M. János, *Christian Salmon Duytsch (1734–1795). Egy temesvári születésű, egykor Vágújhelyen rabbi, majd mijdrehti református lelkész életútjáról*; ČORANIČ, Jaroslav, *A görögkatolikus egyház és álláspontja az ún. zsidókérdésről a Szlovák Köztársaságban (1938–1945)*; HRADSKÁ, Katarína, *A Zsidó Központ reakciói a zsidók deportálására Szlovákiából*; MÁNDRUT, Stelia, *A „Holokauszt/Shoahu” paradigma a mai román historiográfiában (1990–2010)*; TRASCĂ, Ottmar, *A román megszállás és a zsidókérdés „megoldása” (1941 október–1942 március)*; JAKAB Attila, *A Jó Pásztor Bizottság zsidómentő tevékenysége*; BIRTZ, Fr. Mircea Remus, *Reactions of some Transylvanian catholic bishops to jewish deportation (1944)*; FEDINEC Csilla, *„Visszatérés a semmibe.” Kárpátalja zsidósága a 20. század negyvenes éveinek második felében.*

3. KÓNYA, Peter (ed.), *Rekatolizácia, protireformácia a katolícka reštaurácia v Uhorsku – Rekatolizáció, ellenreformáció és katolikus megújulás Magyarországon* (Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov 2013) 424 pp.

A második eperjesi konferenciakötet címében nem véletlen a magyar szöveg kurzíválása: kétnyelvű kiadványról van szó, az egyes tanulmányok szlovák, illetve magyar összefoglalásokkal. Az első borítón a kassai jezsuita templom, a hátsón Nagyszombat XVII. századi látképe és Pázmány egyik Kalauz-kiadásának címlapja. A szerzői kollektíva egy része ismétlődik ebben a kötetben, s a téma sajátosságának megfelelően csak magyar (16) és szlovák szerzők (13) szerepelnek. A terminológia, a történelmi családnévforma, a helységnevek használata tekintetében folytatódik az „eperjesi út” (lásd *Magyar Sion* 2014/1, 137–141): a „16. századi Szlovákia” magyar rezüméjében „a mai Szlovákia területe” terminus olvasható, a „pozsonyi országgyűlés” a szlovák rezümében „*prešporský snem*”. A személynevek eredeti, autentikus formában szerepelnek: *Martin Pethe de Hethes, Martin Tarnóczy, Izák Czaban, Thököly, Toperczer*, ám vannak szerzők, akik ragaszkodnak a rendszerváltozás előtt kicsikart *Bočkaj, Zápolský* (=Zápolya), *Vešeléni, Rákoci* stb. névalakzatokhoz, igaz, természetesen következetlenül. A konferencia és a kötet mindenképpen elősegíti a tudomány művelőinek kölcsönös behatolását egymás tudományába. Szűnőben a gyakorlat, miszerint a magyar kutatók alig-alig ismerik a szlovák, a szlovákok a magyar szakirodalmat. Hazai szakirodalmunk érdeklődésének felkeltésére idézünk néhány szlovák tanulmányt: BIZOŇOVÁ, Monika, *A szepesti prépostok rekatolizációs tevékenysége a 17. században*; KOWALSKÁ, Eva, *A magyarországi exulánsok ügyének nemzetközi- politikai dimenziói*; LUKÁČ, Eduard, *A jezsuiták mint a rekatolizációs iskolai politika hatásos eszközei*;

ZUBKO, Peter, *Protestánsok Abaúj vármegyében az 1746-os egyházlátogatási jegyzőkönyv alapján*; LIŠKA, Anton, *Az ungvári unió. Az unió keletkezése és az ungvári uniós anyag elemzése.*

4. *A barátság hullámhosszán – Na vlnách priateľstva* (szerk. Gábor László; Szent Gellért Pasztorációs Oktatóközpont, Kassa 2013) 107 pp.

Az egri székhelyű Szent István Rádió és a besztercebányai Rádió Lumen együttműködésének bemutatása a hungaroszlavakológia hiteles gyakorlati műhelye. A kétnyelvű kiadvány válogatás a két rádió egyéves közös műsorából, benne a katolikus egyház hírei Magyarországon és Szlovákiában. Juraj Spuchlák, a Lumen Rádió főigazgatója, Szarvas István, a Szent István Rádió igazgatója és Pásztor Zoltán kassai vikárius a szép kiadvány szellemiségének mozgatója, természetesen a háttérben Ternyák Csaba egri érsekkel. A kötet alcíme: *Sok képzelt fal leomlott*. A hungaroszlavakológia is tanúsítja az ilyen falak létezését, és köszönti a falbontókat.

5. MIKSZÁTH Kálmán, *Lubovnianske strašidlo* [Kísértet Lublón] (ford. Karol Wlachovský; Vydavateľstvo Marenčin PT., Bratislava 2013) 317 pp.

Folyóiratunk 2013/2. számában a *Beszterce ostroma* szlovák fordítását elemeztük, most itt az újabb kötet, amely hasonló szellemiséggel készült. Az elbeszélés-gyűjteményt KISS GY. Csaba *Mikszáthove uhorské tajomstvá* [Mikszáth magyarhoni titkai] c. bevezető írása nyitja, és Karol WLACHOVSKÝ *Môj (slovenský) Mikszáth* [Az én (szlovák) Mikszáthom] c. utószava zárja, továbbra is igen gazdag magyarázó jegyzetekkel. Mikszáth hungaroszlavakológiai alapanyag. Egykori világa ma már idegenné válik mind szlováknak, mind magyarnak. A kiváló műfordító szellemes szakkifejezése az uhorský-magyarhoni *nemzeti privatizációja*. Alkalmazása igencsak hasznos egyháztörténetünkben is. Ehhez kapcsolódik a szlovákok számára kellemetlen konnotációjú *Felvidék* terminus, ami politikai értelemben a *Szlovákia* szinonimája. Helyesen állapítja meg Wlachovský, hogy Mikszáthnak, a „Felvidék” koronázatlan királyának semmi köze sem volt *ehhez* a Felvidékhez, ami különösen 1878-tól, Grünwald Béla pamfletjének megjelenése óta használatos a magyar politikai terminológiában. (Újabb kiadása: GRÜNWARD Béla, *A Felvidék. Politikai tanulmány*; MUDROŇ Mihály, *A Felvidék. Felelet Grünwald Béla hasonnevű politikai tanulmányára*, Kalligram, Pozsony 2011.) Annál is időszerűbb a *politika* torzításával keletkezett terminus visszaszorítása, mivel – mint Kiss Gy. Csaba bevezetőjében idézi Jaroslav DANIŠKA írását (*Dvadsať rokov štátu* [Az állam húsz éve], in *Týždeň* [A Hét] 2012. december 12.) – a szlovákok ma

mintha jobban megbecsülnék a „rég Magyarországot” hungarus, uhorský jelleget: „Szlovákia ma valamiben magyarhónibb, mint Magyarország. Nemcsak soknemzetiségűségével, szlovák–magyar együttélésével, hanem az ’uhor’ állam történetileg hű interpretációjával. Ez a folyamat az utóbbi években tetőzik, és ez paradox módon éppen az önállóság közvetlen következménye.”

A szuverén lett szlovák nemzetállam kiművelt részének szellemi élete csakugyan fokozatosan szabadulni igyekszik az egykori kisebbségűség, a védekezés, a Wlachovský által is emlegetett nemzeti privatizáció szükségletétől, és a mai nemzeti biztonság tudatával egyre reálisabban fordul kétségtelenül *magyarhoni* múltjának elfogadásához. Ez találkozik szembe a mai Magyarország érthető Trianon-traumájával. Mikszáth életműve kitűnő eszköz Wlachovský és munkatársai kezében a kiegyenlítődés előmozdítására, akár a Szlovákiába szakadt magyar nemzetrészt asszimilálódnak lassítására is. Jó „munkamódszer” ez Egyházunk mai képviselői e téren folyó munkájának még intenzívebbé tételére.

Wlachovský műfordítása továbbra is egyedülálló, miként a magyar–szlovák interetnikus összefüggésrendszer az egész világon. Jegyzetei ismeretterjesztő irodalomként szolgálnak. És ez nem csupán az „*esztergomi mérő*”, a *méta*, a *pint*, a *tallér*, a *dénár* és számtalan egykorú fogalom magyarozatára vonatkozik, hanem főként olyan utalásaira, amit saját utószavának befejezéséül választott: Juraj DOLNÍK nyelvész professzort idézi, aki évekig vezető oktatója volt a Pázmány Péter Katolikus Egyetem egykori Szlavisztika-Közép-Európa Intézetének. *Sila jazyka* [A nyelv ereje] c. könyvének (Kalligram, Pozsony 2012) *Maďarská cudzost’* [A magyar idegensége] c. alfejezetében ezt írja: „A magyar nyelv kifejezett eltérését a szlováktól a magyar idegenségének hivalkodásaként fogják fel, ami kiváltja a fenyegetettség érzését, és amikor ezen a szemüvegen át nézik ezt a nyelvet, kedvezőtlen viszonyt alakítanak ki hozzá.”

Käfer István

◆◆◆ SZÁMUNK SZERZŐI

Báthory Orsolya történész, MTA-PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport tudományos munkatársa

Beke Margit történész, az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Egyháztörténeti Bizottságának elnöke

Biró Aurél történész, Budapest Főváros Levéltárának munkatársa

Käfer István irodalomtörténész, a Gál Ferenc Hittudományi Főiskola Hungaroszlavakológiai Kutatócsoportjának vezetője, a Szent Adalbert Közép- és Kelet-Európa Kutatásokért Alapítvány kuratóriumának elnöke

Knapp Éva könyvtáros, történész, az Egyetemi Könyvtár főtanácsosa és tudományos referense

Pandula Attila történész, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának tanára, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság főtitkára

Seremetyeff-Papp János restaurátorművész, a Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátorképző Intézete Festőrestaurátor Szakának külsős téma-vezető tanára

◆◆◆ KRÓNIKA

KONFERENCIÁK, TUDOMÁNYOS ESEMÉNYEK
A SZENT ADALBERT KÖZPONTBAN

... 2014

- május 1–4.** Hit és Egység nemzetközi ifjúsági ökumenikus konferencia
- május 3.** Mindszenty-zarándoklat
- május 3.** „Devictus vincit” – Mindszenty történelemverseny középiskolásoknak a Mindszenty Alapítvány és a Mária Rádió szervezésében
- május 6.** „Feigler Gusztáv építész XIX. századi tervei Esztergom-Vízivárosban”
– *Istvánffy Miklós* előadása az Esztergom és környéke kincsei c. előadásorozat keretében, a Laskai Osvát Antikvárium szervezésében
- május 11.** A Laskai Osvát Antikvárium könyvárverése
- május 16–18.** Cserkészvezető-képzés a Magyar Cserkészszövetség szervezésében
- május 17.** A Keresztény Vezetők és Üzletemberek Társasága (KEVE) konferenciája
- május 24.** A Bajóti Karitás Régio megalakulásának 20 éves jubileuma.
- május 27.** „Esztergom régi látképei. Esztergom a XVI–XVIII. századi metszeteken”
– *Szalai Béla* előadása (Esztergom és környéke kincsei)
- június 2–4.** A Magyar Művészeti Akadémia Iparművészeti Tagozatának kihelyezett ülése
- június 10–11.** „Nyitott szemmel az ifjúság védelmében”
– az ERGO Európai Regionális Szervezet találkozója
- június 13–14.** Mária Valéria Nyelviskola, nyelvvizsga
- június 20.** Ister-Granum Eurorégió konferencia
- június 21.** A Múzeumok éjszakája keretében *Mudrák Attila* fotókiállítása „Oravka/Kisárva, Magyar Szentek temploma”

- címmel (a Veszprémi Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény anyagából)
- június 26–28.** A Central European University Medieval Studies Department konferenciája
- június 26–28.** A Magyar Pszichológiai Társaság konferenciája
- jún. 30–júl. 6.** A Magyar Kolping Szövetség lelkigyakorlata
- augusztus 27.** *Konyicska Renáta* koncertje az Esztergomi Liszt Hét keretében
- augusztus 27–28.** A budapesti Szent Imre Gimnázium tanári karának lelkigyakorlata
- augusztus 29.** A *Nicolas Clapton*-mesterkurzus dalhangversenye az Esztergomi Liszt Hét keretében
- augusztus 29.** XIX. Esztergomi Fotográfiai Biennále
- szeptember 2–7.** European Study Meeting az International Catholic Rural Association (ICRA) szervezésében
- szeptember 18.** „Esztergom fotográfia-története az I. világháborúig” – *Kaposi Endre* előadása (Esztergom és környéke kincsei)
- szeptember 21–22.** Pedagógus-továbbképzés a Komárom-Esztergom Megyei Oktatási Hivatal szervezésében
- szeptember 24.** *Udvarhelyi Nándor*: Magyar Szentek temploma – Felső-Árva kincsestára c. könyv bemutatója és *Mudrák Attila* „Kisárva (Oravka), Magyar Szentek temploma” c. fotókiállítás az Ars Sacra Fesztivál keretében
- szeptember 27–28.** Pedagógus-továbbképzés a Komárom-Esztergom Megyei Oktatási Hivatal szervezésében
- október 3–4.** Mária Valéria Nyelviskola, nyelvvizsga
- október 7.** Mathes János: A régi esztergomi vár, az ott kiásott emlékek és más régiségek leírása (1827) c. könyvet bemutatta *F. Romhányi Beatrix* és *Prohászka Péter* (Esztergom és környéke kincsei)
- okt. 9–nov. 9.** „Névjegy” – a Magyar Művészeti Akadémia Iparművészeti és Tervezőművészeti Tagozat csoportos kiállítása
- október 9–10.** A Helyi Mérték Alapítvány képzése
- október 11.** A Keresztyén Vezetők és Üzletemberek Társasága (KEVE) konferenciája
- október 16.** „A középkori esztergomi ferences templom” – *Varga Kapisztrán OFM* előadása (Esztergom és környéke kincsei)

- október 17.** „Szívvel-lélekkel” – jótékonyági fogadás a Komárom-Esztergom Megyei Integrált Szociális Intézmény szervezésében
- október 17–19.** Morus Szent Tamás Akadémia, az Ifjúsági Kereszténydemokrata Szövetség közéleti képzése
- október 18.** „Népemért vállalom” – *Csiszér László* és *Gyárfás Levente* zeneműve Márton Áron tiszteletére a marosvásárhelyi Mustármag Énekegyüttes előadásában
- október 29.** „Az esztergomi céhek életéről” – *Lázár Sarolta* előadása (Esztergom és környéke kincsei)
- október 31.** A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai Kar konferenciája
- november 4–6.** „Hadak Útja” – régészeti konferencia a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Régészeti Tanszéke szervezésében
- november 7–9.** Az Ifjúsági Kereszténydemokrata Szövetség konferenciája
- november 13.** „Jezsuiták és Esztergom” – *Koronkai Zoltán SJ* előadása (Esztergom és környéke kincsei)
- november 21–23.** Lelki gyakorlat *Székely János* püspök vezetésével
- november 26.** Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye papi rekollekciója
- december 2.** „Az Esztergomi Főszékesegyházi Káptalan” – *Gaál Endre* előadása (Esztergom és környéke kincsei)
- december 4–6.** Mária Valéria Nyelviskola, nyelvvizsga
- december 7.** A Laskai Osvát Antikvárium könyvárverése
- december 16.** „Esztergom, a szentek városa” – *Székely János* előadása (Esztergom és környéke kincsei)

A programokra jelentkezni a Szent Adalbert Központ titkárságán, a 06 33 541 939-es telefonszámon lehet.

A központ honlapja: www.szentadalbert.hu

◆◆◆ TARTALOM

KNAPP ÉVA	
Ismeretlen nagyszombati áhítati nyomtatványok a XVII–XVIII. századból	155
BÁTHORY ORSOLYA	
Batthyány József esztergomi érsek beiktatása Nagyszombatban (1776)	163
BEKE MARGIT	
Czapik Gyula egri érsek és Endrey Mihály püspökszentelési hordócskái	181
PANDULA ATTILA	
A pruszkai ferences templom heraldikus kapuzata	191
KÁFER ISTVÁN	
Lexikonok békeesszolgálati lehetősége. Magyar–szlovák jegyzetek Beke Margit kézikönyvéhez, kitekintéssel a szlovák katolikus lexikonra IV.	203
BIRÓ AURÉL – SEREMETYEFF-PAPP JÁNOS	
Budapesti templomokban, közgyűjteményekben őrzött Szűz Mária-ábrázolású templomi zászlók V.	223
<i>Szemle</i>	253
<i>Számunk szerzői</i>	259
<i>Krónika</i>	260

♦♦♦ OBSAH

ÉVA KNAPP	
Neznáme trnavské tlače laickej duchovnosti zo XVII–XVIII. storočia . . .	155
ORSOLYA BÁTHORY	
Inaugurácia arcibiskupa Jozefa Batthyániho v Trnave (1776)	163
MARGIT BEKE	
Sudičky pri posviacke biskupov jágerského arcibiskupa Gyulu Czapika a Mihálya Endreyho	181
ATTILA PANDULA	
Heraldická brána františkánskeho kostola v Pruskom	191
ISTVÁN KÄFER	
Možnosť na službu pokoja. Maďarsko-slovenské poznámky k príručke M. Beke so zreteľom na slovenský katolícky lexikón IV.	203
AURÉL BIRÓ – JÁNOS SEREMETYEFF-PAPP	
Kostolné zástavy s obrazom Panny Márie v chrámoch, verejných zbierkach v Budapešti V.	223
<i>Pohľady</i>	253
<i>Autori príspevkov</i>	259
<i>Kronika</i>	260

◆◆◆ CONTENTS

ÉVA KNAPP	
Unknown 17 th and 18 th century Devotional Prints from Trnava	155
ORSOLYA BÁTHORY	
Inauguration of József Batthyány, Archbishop of Esztergom in Trnava (1776)	163
MARGIT BEKE	
Consecration Barrels of Gyula Czapik, Archbishop of Eger and Mihály Endrey	181
ATTILA PANDULA	
The Heraldic Portal of the Franciscan Church in Pruské (Pruszká)	191
ISTVÁN KÄFER	
Encyclopedias in the Service of Peace. Hungarian–Slovak Notes on Margit Beke’s Handbook and the Slovak Catholic Encyclopedia IV	203
AURÉL BIRÓ – JÁNOS SEREMETYEFF-PAPP	
Banners Representing the Virgin Mary in Churches and Public Collections of Budapest V	223
<i>Review</i>	253
<i>Authors of the Present Issue</i>	259
<i>Chronicle</i>	260

Maria Eisl – Andreas Laun

A SZERELEM DINAMIKÁJA

ÚJ SZEMPONTOK A RÖTZER-FÉLE

TERMÉSZETES FOGAMZÁSSZABÁLYOZÁSHOZ

Van-e összefüggés a természetes fogamzásszabályozás, a mesterséges védekezés és a válás között? Természetesen van: Védekezési módszert alkalmazó párok esetében, legyen szó bármelyik módszerről, gyakoribb a válás, mint azoknál, akik nem védekeznek, hanem a természetes fogamzásszabályozással élik házasságukat.

Gondoljunk csak arra, hogy mi is rejlik a száraz számok mögött: tengernyi megspórolt férfi és női könny, és se-regnyi boldogtalan gyerek helyett nevető gyerkek hada. Mindnyájan tudjuk azonban, hogy a boldog házasságban több tényező is fontos szerepet játszik, és tévedés lenne azt hinni, hogy a "természetes fogamzásszabályozás és védekezés" kérdése dönti csak el, hogy sikerül-e a házasság. 240 oldal, puhafedeles. Ára: 2800 Ft

Arturo Cattaneo NŐS PAPOK?

HARMINC ÉGETŐ KÉRDÉS A CÖLIBÁTUSRÓL

A Szinte az egész keresztény Nyugaton jelen lévő növekvő paphiány, a papságot elhagyó, házasságot kötő papok és a szexuális visszaélések által kirobbant botrányok ismét aktuálissá tették a kérdést, nem kellene-e az Egyháznak feladnia a papjai számára kötelező cölibátust. A kötet válaszol a cölibátussal szembeni leggyakoribb és legkritikusabb ellenvetésekre, különféle szempontok szerint csoportosítva őket. Az olvasás megkönnyítése érdekében a válaszokat szándékosan összefoglalva adja meg. Ezenkívül, a kötet végén idézeteket találhatunk a Tanítóhivatal fontosabb dokumentumaiból, valamint irodalomjegyzéket is közöl a téma esetleges további elmélyítése érdekében.

162 oldal, puhafedeles. Ára: 2200 Ft

RENDELÉS:

Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda, 1364 Budapest, Pf. 277.

TELEFON: 318-6957 • FAX: 317-0974

www.szitkonyvek.hu

A folyóirat megrendelhető:
Magyar Sion szerkesztőség
(Szent Adalbert Központ, 2500 Esztergom, Szent István tér 10.)
info@szentadalbert.hu